

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Knez

Nacionalni interes v anglo-ameriških odnosih: 1945–1989

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Knez

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Nacionalni interes v anglo-ameriških odnosih: 1945–1989

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala:

Zahvaljujem se mentorju red. prof. dr. Bogomilu Ferfili za strokovne nasvete, pomoč in vzpodbudo pri izdelavi magistrske naloge.

Nacionalni interes v anglo-ameriških odnosih: 1945–1989

V magistrskem delu je predstavljena dinamika anglo-ameriških odnosov v 2. polovici 20. stoletja, torej od obdobja zavezništva, ki je vzniknilo zaradi neposredne grožnje fašistične ideologije v 2. svetovni vojni, do otoplitve odnosov med Vzhodom in Zahodom konec osemdesetih let prejšnjega stoletja, ki so pomenili zaključek ideološke in oboroževalne tekme v obdobju hladne vojne. Magistrsko delo poskuša “posebni odnos” med ZDA in Veliko Britanijo umestiti v kontekst hladne vojne in obenem ovrednotiti njegov pomen pri zasledovanju nacionalnih interesov obeh držav v tem obdobju. Anglo-ameriški odnos v 20. stoletju je bil podvržen nenehnim razpravam in nesoglasjem glede njegovega pomena in namena. Bil je označen kot geopolitično orodje za vzdrževanje ravnotežja v Evropi, kot neuspešen poskus Velike Britanije, da obdrži vsaj neko mero vpliva, ki ga je imela v času britanskega imperija, kot odnos gospodarske soodvisnosti, kot dogovor, ki je obema državam omogočal, da sta krmarili skupaj ob neskladju moči. Zgodovinski pregled odnosov med državama omogoča prepoznavanje dolgoročnejših ciljev, ki so jih zasledovale njune vladajoče politične elite in obenem nakaže prednosti in omejitve takšnega dolgoročnega zavezništva. Pri vsebinski selekciji smo izhajali iz prepričanja, da so spori in sodelovanje preko nacionalnih meja gonilne sile, ki določajo dinamiko mednarodnih odnosov, zato so nas pri preučevanju zanimala nesoglasja med državama, njihova dinamika in njihovo reševanje. Spoznavni proces raziskovalnega dela so usmerjale hipoteze glede povezanosti gospodarskih in strateških dejavnikov v bilateralnem odnosu obeh držav. Raziskovalni okvir magistrskega dela je poskušal vzpostaviti kontekst, ki bi omogočal presojanje politično-strateškega in gospodarskega sodelovanja med obema državama, torej na kakšen način je “posebni odnos” med državama omogočal ali zaviral zasledovanje njunih ključnih nacionalnih ciljev in tolmačenje le-teh v luči ozračja hladne vojne. Magistrsko delo želi podpreti tezo, da sta gospodarska in vojaško-strateška soodvisnost predstavljali pomemben vzvod v anglo-ameriških odnosih in sta od obeh držav, še posebej od Velike Britanije, terjali zaveze, ki niso uspele v polni meri zagotavljati njunih začrtanih ključnih nacionalnih ciljev v obdobju, ko sta se državi soočali z izzivi hladne vojne in vsaka zase iskali prestižni položaj v svetu, kjer je prestiž lažje dobiti, kot obdržati.

Ključne besede: anglo-ameriški odnos, nacionalni interes, zgodovinski pregled.

National interest in Anglo-American relations: 1945–1989

The following master thesis analyzes the dynamics of Anglo-American relations in the second half of the twentieth century, from its origins which derived from the need to combat fasizm, to the period, characterized by gradual warming of East-West ideological tensions and rearmament policies at the end of 1980s. The thesis provides a broader cold war context of this unique long-term relationship between the USA and Great Britain, while at the same time evaluates its importance for the pursuit of each country's national interests and long-term goals. The meaning of this particular bilateral relationship has been the subject of many disputes and different definitions of its true nature, but the thesis argues that a historical overview can provide a valuable means for establishing broader significance of a bilateral relationship since its advantages and limitations can reveal themselves more clearly. The thesis focuses on major differences between the two countries in the researched period and thus provides a context for evaluating economical and possible strategic co-dependence between them. These strings have limited or generated the relationship during a unique period of cold war, which was synchronized also with each country's own search of accumulating prestige in the world affairs, which proved to be a rather difficult task, since the position of a world leader has proven time and time again to be easier to obtain than actually keep.

Key words: Anglo-American relations, national interest, historical perspective.

KAZALO

1 UVOD.....	8
1.1 PREDMET RAZISKOVANJA.....	12
1.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN CILJI RAZISKOVANJA.....	12
1.3 RAZISKOVALNI OKVIR IN METODE DELA.....	14
1.4 STRUKTURA MAGISTRSKE NALOGE.....	15
2 TEORETIČNI OKVIR.....	19
2.1 TEORIJE MEDNARODNIH ODNOSOV.....	19
2.2 ORODJA VPLIVANJA NA DRŽAVO V MEDNARODNI POLITIKI.....	23
2.3 PAX AMERICANA JE NADOMESTIL PAX BRITANNICA.....	25
3 ZGODOVINSKI PREGLED.....	32
3.1 NASTANEK POSEBNEGA ODNOSA (1940–1944).....	32
3.2 OBDOBJE OD 1945 DO SUEŠKE KRIZE.....	36
3.2.1 ZAČETKI FINANČNE NAVEZANOSTI VELIKE BRITANIJE NA ZDA.....	36
3.2.2 ISKANJE SKUPNIH NACIONALNIH INTERESOV.....	39
3.2.3 KOREJSKA VOJNA.....	44
3.2.4 PORAST BRITANSKEGA PRORAČUNA ZA OBRAMBO.....	47
3.3 SUEŠKA KRIZA - EISENHOWER IN EDEN (1956).....	50
3.3.1 ČAS PRED KRIZO.....	50
3.3.2 ZAOSTROVANJE ODNOSOV.....	53
3.4 OD SUEZA DO VIETNAMA.....	57
3.4.1 MACMILLAN IN EISENHOWER.....	57
3.4.2 KENNEDY-MACMILLAN.....	61
3.4.3 AFERA SKYBOLT-POLARIS.....	64
3.5 VIETNAM (JOHNSON-WILSON).....	65
3.5.1 OBDOBJE MED LETI 1964–1965.....	65
3.5.2 KONFLIKT INTERESOV.....	73
3.5.3 ODNOS POSTANE MANJ POSEBEN.....	77
3.6 VELIKA BRITANIJA IŠČE ODNOS Z EVROPO: NIXON-HEATH.....	78
3.7 OŽIVITEV ODNOSOV: THATCHER-REAGAN.....	86

3.7.1 KRIZNA SEDEMDESETA IN UPAD ZANIMANJA ZA OBRAMBNO POLITIKO	86
3.7.2 IDEOLOŠKI SORODNI DUŠI.....	87
3.7.3 TRENJA V ZUNANJEPOLITIČNIH INTERESIH	89
4 SKLEPNE UGOTOVITVE.....	93
5 LITERATURA	100

PRILOGE

PRILOGA A: BDP kot kazalec gospodarske rasti v Veliki Britaniji: 1950–1990.....	106
PRILOGA B: Britanski obrambni proračun od 1950 do 1985 v primerjavi z ostalimi evropskimi državami.....	107

1 UVOD

Z besedno zvezo “posebni odnos” se v političnem žargonu označuje tesno politično, diplomatsko, kulturno, gospodarsko in vojaško sodelovanje med sosedama na nasprotnih straneh Atlantika, kar se pogosto poenostavljeno enači kar z odnosom med njunima voditeljema, torej britanskim predsednikom vlade in ameriškim predsednikom. Kljub dejstvu, da obe državi vzdržujeta tesne stike tudi z drugimi, za razsežnost in zgodovinsko izkušnjo njunega sodelovanja na področju gospodarstva, trgovine, vojaških operacij, jedrske tehnologije in izmenjave tajnih informacij tradicionalno velja, da gre za neke vrste “naravno” zavezništvo, ki presega dvostranske odnose z ostalimi državami. A trenutna politična situacija postavlja “naravno” zavezništvo pod drobnogled. Ne glede na uradno retoriko obeh vlad, da “posebni odnos” med državama ostaja nespremenjen, se pri nekaterih analitikih pojavljajo zaključki, da se prioritete ameriške vlade vedno bolj usmerjajo na Bližnji vzhod¹ in Azijo, kar naj bi veljalo tudi za trenutno ameriško administracijo, ki pa je tik pred zaključkom mandata. Ohranjanje transatlantskega zavezništva je sicer v interesu Združenih držav Amerike (ZDA), vprašanje pa je, kako se evropski zavezniki strinjajo z vlogo, ki jim jo želi dodeliti uradni Washington, katerega stališče do “Brexit” zgovorno predstavlja grožnja o koncu prostotrgovinskega sporazuma med ZDA in Veliko Britanijo, če britanski volivci na referendumu izglasujejo izstop iz Evropske unije, kot tudi večkratna opozorila sedanjega ameriškega predsednika, da naj britanska vlada zagotovi ustrezen obrambni proračun, še posebej do zahtev Organizacije severnoatlantskega sporazuma (NATA) (Payton 2015, 17. november). Tudi retorika z “Brexitom” zaznamovanega konzervativnega britanskega premiera Davida Camerona je bila med njegovim mandatom na trenutke več kot pomenljiva: “/.../ varnost v svetu ne leži v moči zgodovinskega zavezništva med angleško govorečimi narodi, temveč je v ospredju multipolarnost in večje sodelovanje v Združenih narodih” (Thiessen 2010, 17. maj). Nenazadnje je “posebni odnos” pod drobnogledom tudi zaradi britanskega perečega političnega vprašanja glede obnovitve jedrskega sporazuma Trident, ki po mnenju mnogih leži v samem srcu anglo-ameriškega odnosa. Medtem ko je

¹ Bližnji vzhod je zgodovinska, geografska, kulturna in politična regija, ki navadno obsega države JZ Azije in Egipt v severni Afriki. V današnji jezikovni rabi v slovenščini večkrat nima jasne razmejitve nasproti regiji z imenom Srednji vzhod, to ime pa se kot razmejitev nasproti Daljnemu vzhodu za poimenovanje te regije uporablja v angleščini. Obenem se izraz pogosto prekriva še z Levantom, ki kot regija označuje zgodovinski prostor vzhodnega Sredozemlja.

ameriški ambasador v Veliki Britaniji posvaril pred nepremišljenim enostranskim zmanjšanjem britanske oborožitve, je britansko politično in javno mnenje glede obnovitve sporazuma polarizirano (Riley-Smith 2016, 13. januar). Trenutno vodstvo britanske vlade sicer podpira njegovo obnovitev, ki jo je britanski parlament (v kritičnem času “Brexit”) tudi izglasoval, predsednik laburistične stranke v opoziciji Jeremy Corbyn pa javno in odkrito nasprotuje t. i. “proameriški” jedrski politiki, ki je že dolgo značilna za Veliko Britanijo.

Ocenjevalci mednarodnih odnosov navajajo, da določeni viri (kot na primer britanski mediji) preveč poudarjajo pomen osebnega odnosa med obema voditeljema in da naj bi pri “posebnem odnosu” šlo za mnogo širše in globlje dimenzije oziroma “politično stvaritev, ki odseva neko kompleksnejšo in globljo realnost” (Bromund 2015, 7. junij). Da lahko ocenimo prihodnost tega odnosa, moramo poznati njegove začetke, zato magistrska naloga dinamiko “posebnega odnosa” prikazuje v zgodovinski perspektivi. Winston Churchill je besedno zvezo “posebni odnos” v retoričnem smislu prvič simbolično vpletel v svoj zgodovinski govor na univerzi Fulton 5. marca 1946. Strateško in ohlapno politično zavezništvo, ki sta ga državi stkali zaradi skupnih interesov v 2. svetovni vojni, se je poglobilo v dolgoročno vojaško in diplomatsko zvezo med obema narodoma. Anglo-ameriški odnos v 20. stoletju je bil podvržen nenehnim razpravam in nesoglasjem glede njegovega pomena in namena. A če izhajamo iz predpostavke, da se zavezništva opredeljujejo za koristna na podlagi skupnih ciljev ali interesov, ki so lahko prehodne narave ali dolgoročni, kot na primer želja po ohranitvi določene oblike vladavine, je anglo-ameriški “posebni odnos” primer ravno takšnega dolgoročnega zavezništva. Že idejni avtor “posebnega odnosa” Winston Churchill je originalno označil odnos kot skupno dolžnost vzdrževati vojaško sodelovanje, ki temelji na sorodni družbeni ureditvi oziroma “kindred systems of society”, pri čemer je imel v mislih tradicijo ustavne vladavine, ki je bila na začetku 2. svetovne vojne zaradi zgodovinskega razvoja že globoko vgrajena v temelje obeh držav (Churchill 2003, 413–424). Ustavne vladavine potrebujejo v prvi vrsti stabilnost, ki jim omogoča, da izvajajo svoja politična načela. Poleg tega so po naravi nezaupljive do ureditev, ki prezirajo njihova pragmatična liberalna načela. Ena od temeljnih liberalnih idej je povezanost med liberalno demokracijo in mirom, torej prepričanje, da demokratične države ne bodo pričele vojne ena proti drugi (saj to neposredno škodi ekonomskemu interesu obeh držav) in da

obnašanje države v mednarodnem sistemu lahko napovedujemo iz domače situacije. Države, ki imajo podobno domačo družbo, bodo delovale na isti način. V tem kontekstu se zunanjepolitični interesi obeh držav pogosto prekrivajo, saj za njuno zunanjo politiko velja, da je produkt notranjepolitičnih načel obeh držav (Turnšek 2008, 76–77). “Posebni odnos” med obema državama, ki seveda ne izvira zgolj iz Churchillove retorike, po tej logiki izhaja iz njune podobne zgodovinske politične izkušnje, prežete s koncepti svobode, ki je vzpostavila neko relativno prijateljsko zvezo med državama v 19. stoletju, a je bila daleč od Churchillove retorične zamisli o bratovski povezanosti ali “fraternal association” iz govora v Fultonu (Churchill 2003, 413–424).

“Posebni odnos”, ki ga je izoblikoval legendarni politik v dveh mandatih kot premier, je bil za Churchilla pravzaprav britanska diplomatska strategija. Njegovi cilji so bili, da obvaruje Veliko Britanijo pred porazom, da zajezi upadanje britanske moči tako, da stoji ob svoji hegemonski naslednici (ki bi prevzela bremena Velike Britanije v mednarodnih odnosih in vodilno vlogo v rekonstrukciji liberalnega sveta s politiko “Amerika namesto Britanije”) in da zaplete Ameriko v Evropi na načine, ki so se Britaniji zdeli najboljši (Reynolds v Ash 2006, 47). Američani so že od začetka seveda imeli svoje motive, saj so ZDA promovirale univerzalnost Združenih narodov, preko katerih so želele uveljavljati svoja pravila igre v mednarodnih odnosih, ekonomsko pomoč so vezale na politične koncesije, izgrajevale so svoje vojaške potenciale in utrjevale zavezništva v Evropi in po svetu. Vprašanje njene (nacionalne) varnosti je bilo prisotno ves čas hladne vojne in je ostalo prisotno tudi po njenem koncu (Brzezinski 2004, 1. pogl.).

Mednarodni vidiki povojne ureditve niso zadovoljili nobenega od obeh voditeljev, a “posebni odnos” je kljub temu ostal v srcu dvo- in večstranskih mednarodnih odnosov obeh držav; nenazadnje se je z njim skušalo rekonstruirati povojni svet po merilih obeh držav. Po Colmanu je bil anglo-ameriški odnos v prvi vrsti “rezultat naključnega prekrivanja interesov obeh čezatlantskih sosed”, saj je Velika Britanija verjela, da z zavezniškim primatom z ZDA lahko obdrži svoj stolček za prestižnim omizjem visoke svetovne politike, ZDA pa so v luči hladne vojne potrebovale zanesljivega ideološkega zaveznika (Colman 2004, 3). Ameriško zunanje ministrstvo (*State Department*) je že leta 1948 podalo izjavo, iz katere razberemo, da ameriška vlada v britanski prepozna idejno sorodno dušo glede protisovjetske propagande in

demokratskih idealov, zato je pomemben cilj obdržati njuno sodelovanje na najvišji možni ravni. Dolgoročni pomen Velike Britanije za ameriški nacionalni interes je v izjavi zapisan kot v “po celem svetu razprostrani britanski mreži strateško lociranih območjih, ki imajo pomembno vojaško vrednost v luči hladne vojne” in v “zagotavljanju ravnotežja med območji funta in dolarja”, pri čemer izstopa zaskrbljujoča ameriška ocena, da so britanske vojaške zmogljivosti omejene s slabim finančnim položajem države (Baylis 1997, 49–50). Vzporedno laburistična vlada v enem izmed dokumentov iz tega obdobja, v katerih se je ukvarjala z odnosom z ZDA, izpostavlja Veliko Britanijo kot glavnega partnerja in zaveznika, na kogar se ZDA lahko zanesejo (Phythian 2007, 38). Britanski nacionalni interes je bil nedvomno zaščita britanskih trgovskih in finančnih interesov, zaradi česar je britanska vlada sprejemala pomoč ZDA, ki so se zavezale k obnovitvi mednarodnega gospodarskega sistema, temelječega na stabilni gospodarski in denarni politiki v luči hladne vojne. ZDA so to svojo zavezo pogojevale z zahtevo, da britanska politika ostane blizu ameriški in je ne poskuša spodkopavati, pri čemer so se obenem štejele za zaščitnico liberalnega globalnega ekonomskega sistema in same Velike Britanije (Gamble in Kearns v Held in Mephram 2007, 117). A po drugi strani se pogosto navaja, da politika obeh držav na Bližnjem in Daljnem vzhodu kaže, da sta državi manipulirali druga drugo za svoj lastni interes in da so poskusi ZDA, da bi oblikovala britansko politiko v skladu z zahtevami hladne vojne, pogosto spodleteli zaradi britanske odločnosti, da zasleduje svojo imperialno politiko. Še več, anglo-ameriški interesi naj bi bili harmonični le, ko je ameriška bojazen zaradi širitve sovjetskega vpliva sovpadala z britansko imperialistično politiko (Baylis 1997, 1. pogl.).

1.1 PREDMET RAZISKOVANJA

Predmet raziskovanja magistrskega dela je pregled anglo-ameriških odnosov preko dinamike odnosa med britanskim ministrskim predsednikom in ameriškim predsednikom, v zgodovinskem obdobju od konca 2. svetovne vojne do konca hladne vojne. Gre za odnos, ki je obema državam predstavljal sredstvo za zasledovanje lastnih nacionalnih interesov v obdobju, ko sta iskali vsaka svojo vlogo v novi globalni ureditvi sveta in se soočali z izzivi hladne vojne.

1.2 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN CILJI RAZISKOVANJA

Namen magistrskega dela je pokazati, da je bilo glavno vodilo obeh držav zapletenih v “posebni odnos” predvsem uresničevanje lastnih dolgoročnih nacionalnih interesov z medsebojnim sodelovanjem in ugotoviti, na kakšen način je posebni odnos to omogočal (ali zaviral). Zgodovinski pregled odnosov v 2. polovici 20. stoletja naj bi izluščil glavne dolgoročne nacionalne interese obeh držav (od 2. svetovne vojne naprej) in raziskal, kje in kako so se ti interesi ključno prekrivali. Obenem naj bi nakazal, kako so nekatere omejitve na notranjepolitičnem področju v tem času pomembneje vplivale na dinamiko odnosa. Izhajali smo iz prepričanja, da država ne obstaja zgolj zato, da bi vodila neko zunanjo politiko, temveč je ta le orodje, s katerim se zavarujeta notranjepolitična ureditev in nacionalni interes. Nenazadnje državljani od sodobne države pričakujemo “varnost, svobodo, red, pravo in blagostanje”, kar niso le pričakovanja in zahteve, temveč tudi družbene vrednote (Turnšek 2008, 20). Če bi lahko določili, kateri notranjepolitični dejavniki so pomembno vplivali na dinamiko anglo-ameriškega odnosa, bi lahko bolje razumeli, kako nastajajo zavezništva med svobodnimi državami in kaj jih ogroža. Po Turnšku je zelo pomemben vzrok nastajanja zavezništev percepcija ogroženosti, a v zadnjem času je opazna spodbuda k tesnejšemu sodelovanju tudi naraščajoča vloga “medsebojne ekonomske odvisnosti” (Turnšek 2008, 21). Izhajali smo iz predpostavke, da so voditelji obeh velikih političnih strank v ZDA in Veliki Britaniji kljub različnim strankarskim ideologijam s “posebnim odnosom” pravzaprav ves čas zasledovali vitalne državne interese, vprašanje, ki se zastavlja, pa je, kaj je v samem odnosu predstavljal meje pri doseganju teh ciljev. V kolikšni meri je bila ameriška gospodarska premoč prednost ali omejitev za odnos, glede na to, da je bila

Velika Britanija že od začetka odnosa v gospodarski soodvisnosti od ZDA? V nalogi smo si zastavili **tri hipoteze**:

H1: Gospodarsko močnejše ZDA so posebno vrednost anglo-ameriškega odnosa od začetka naprej vezale na pričakovano britansko realno vojaško pomoč pri zasledovanju ključnih ameriških ciljev v zunanji politiki in so zato večjo pozornost odnosu namenjale le v obdobjih, ko so zaradi svojih nacionalnih zunanjepolitičnih interesov potrebovale zaupljivega vojaškega in ideološkega zaveznika.

Hipoteza se preverja v 3. poglavju, ko s preučevanjem primarnih in sekundarnih virov iščemo motive, ki so pripeljali do sodelovanja med državama ter razloge, da se je sodelovanje ohranilo še naprej v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, pri čemer se spoznavni proces raziskovanja usmerja v kontekst hladne vojne ter v podrobnejšo analizo kriznih situacij (študije primerov vietnamske in korejske vojne, sueške krize ter v manjši meri jomkipurske in falklandske vojne).

H2: Britanski politični voditelji so, ne glede na strankarsko ideologijo, v anglo-ameriškem odnosu od samega začetka naprej pragmatično zasledovali državne interese, ki jih je s svojo "diplomatsko strategijo" načrtoval idejni avtor "posebnega odnosa", britanski politik Winston Churchill, skrb za gospodarski položaj svoje države pa je bil pomenljiv izvor konfliktov pri britanskem zasledovanju teh interesov.

Hipoteza se preverja v 3. poglavju, ko s selekcijo primarnih in sekundarnih virov izpostavljamu dileme, s katerimi so se soočali britanski predsedniki vlad v preučevanem obdobju. Z deskriptivno in zgodovinsko razvojno in primerjalno metodo vzpostavljamo kontekst, v katerem so delovali. Obenem iščemo indice, ki nakazujejo raven vpliva, ki so ga predstavniki britanske vlade imeli na politiko v Washingtonu.

H3: ZDA so gospodarske koncesije Veliki Britaniji pogojevale z njeno realno vojaško pomočjo bodisi v okviru koriščenja britanskih vojaških baz bodisi v okviru realne pripravljenosti britanskih čet, da se borijo ob ameriških, pri čemer so bili britanski (in posledično ameriški) voditelji pri zasledovanju zunanje-političnih ciljev omejeni s trenutnim britanskim gospodarskim stanjem in gospodarsko politiko, ki sta bila predpogoj za zadovoljiv obrambni proračun države.

Hipoteza se preverja v 3. poglavju, predvsem v 2., 4., 5. in 6. podpoglavju, kjer izpostavljamo izstopajoče gospodarske kazalce in obrambne izdatke, vojaške baze in vojaško prisotnost na strateških območjih po svetu, jedrsko politiko obeh držav in (v primeru Thatcherjeve) premik k neo-liberalnim gospodarskim konceptom s strani britanske politike.

1.3 RAZISKOVALNI OKVIR IN METODE DE LA

V nalogi smo uporabili kombinacijo klasičnih metod, ki kažejo na kompleksnost teme, in je bilo zato potrebno uporabiti več pristopov, kot so študij relevantne literature, analiza in interpretacija primarnih in sekundarnih virov, deskriptivna metoda, zgodovinska (razvojna in primerjalna) metoda, študija primerov in sinteza zaključkov. Zaradi kompleksnosti teme je celotno delo strnjeno, spoznavni proces raziskovanja pri pisanju naloge smo določili s hipotezami, zato smo pri pregledu dinamike anglo-ameriškega odnosa izpostavljali tiste okoliščine, ki so omogočale vpogled v politično-strateško in ekonomsko sodelovanje med obema državama. V prilogi sta v ta namen prikazana tudi graf in tabela. Pri vsebinski selekciji smo izhajali iz prepričanja, da so spori in sodelovanje preko nacionalnih meja gonilne sile, ki določajo dinamiko mednarodnega političnega sistema oziroma mednarodnih odnosov (Turnšek 2008, 33), zato so nas pri preučevanju zanimala predvsem nesoglasja med državama, njihova dinamika in reševanje.

1.4 STRUKTURA MAGISTRSKE NALOGE

V 1. poglavju predstavimo predmet raziskovanja in raziskovalni okvir. V 2. poglavju na kratko predstavimo teorije mednarodnih odnosov, orodja vplivanja na države v mednarodni politiki in glavne politične ideologije, ki so prisotne v ameriški in britanski politiki. Sledi kratka razprava o izgradnji ameriške hegemonije po drugi svetovni vojni, s katero smo osvetlili ozadje politike hladne vojne v 2. polovici 20. stoletja iz ameriške (in na kratko iz britanske) perspektive.

3. poglavje je v celoti posvečeno zgodovinskemu pregledu anglo-ameriških odnosov od 2. svetovne vojne do konca osemdesetih let 20. stoletja in je vsebinsko razčlenjeno tako, da omogoča celosten vpogled v dinamiko odnosa obeh voditeljev v nekem časovnem okviru.

1. podpoglavje se začne s predstavitvijo političnega ozadja nastajanja posebnega odnosa ob začetku 2. svetovne vojne, pri čemer smo posebno pozornost posvetili dinamiki odnosa med demokratskim predsednikom in konzervativnim britanskim ministrskim predsednikom ter poskusili s preiščeno izbiro določenih primarnih virov (govorov in korespondence) izluščiti dolgoročni nacionalni interes obeh držav v tem obdobju. Nadaljevali smo z zgodovinskim pregledom anglo-ameriških odnosov od začetka do konca hladne vojne, pri čemer smo se opirali na izbrane podatke iz primarnih (korespondenca, govori vodilnih političnih akterjev) in v večji meri že sprejetih dognanj sekundarnih virov.

Za samo nadaljevanje "posebnega odnosa" po neposredni odstranitvi zunanje nevarnosti, torej fašizma, je bilo ključno obdobje druge polovice štiridesetih in začetka petdesetih let, ki je poskrbelo, da se vezi med državama niso prekinile. To obdobje je v 2. podpoglavju raziskano podrobno, s podatki o finančnih koncesijah s strani ZDA in razvoju gospodarske "soodvisnosti" med obema državama. Iz izbranih sekundarnih virov smo poskusili izluščiti indice, ki nakazujejo, da je politiko britanskega premierja v odnosu do Washingtona, pogojevala (ne)pripravljenost Velike Britanije, da stoji ob strani svoji hegemonski zaveznici z realno vojaško podporo in vzdrževanjem vojaških baz, ki so do neke mere služile tudi ameriškim namenom, kar bo potrdilo ali ovrglo hipoteze magistrskega dela. Pri prepoznavanju razsežnosti vpliva britanske vlade na ameriško zunanjo politiko, se naloga osredotoča na sekundarne in v

manjši meri primarne vire, ki omogočajo vpogled v stike (srečanja, korespondenco ipd.) med obema voditeljema, dokumente vezane na ključno tematiko (ocenjevanje odnosa med državama), izjave njihovih najožjih sodelavcev, v nekaterih segmentih tudi izjave in mnenja veleposlanikov obeh držav, ki so prvenstveno skrbeli za diplomatske stike med državama.

Ker se za obdobje vlade ministrskega predsednika Macmillana v literaturi pogosto navaja, da je predstavljalo enega izmed zelo dobrih odnosov med obema državama (drugo je obdobje pod premierko Thatcherjevo), se v 4. podpoglavju posebna pozornost posveča indicem, ki bi lahko potrdili zaznavo povečanega vpliva britanskega predsednika vlade na politiko v Washingtonu konec petdesetih in v začetku šestdesetih let. V tem poglavju preverjamo (ne)ovrgljivost druge in posredno tretje hipoteze.

Kontekst britanske enostranske odločitve o devalvaciji funta leta 1967, čemur je sledila dokončna odločitev o postopnem umiku britanske vojaške prisotnosti iz območij, ki so ob razmahu ameriške vpletenosti v vojno v Vietnamu in politike zadrževanja sovjetskega vpliva predstavljali tudi interesno sfero ameriških zunanjepolitičnih interesov, je bil za nalogo ključnega pomena, saj sta bili obe odločitvi sprejeti kljub neodobravanju ameriške administracije. Diplomatski stiki med obema državama v obdobju naveze Wilson-Johnson v 5. podpoglavju, so zato raziskani kar se da podrobno, saj neposredno preverjajo (ne)ovrgljivost vseh treh hipotez.

Pri zgodovinskem pregledu dinamike "posebnega odnosa" smo v nalogi ves čas usmerjeni k preučevanju večjih kriz na območju Bližnjega in Daljnega vzhoda, kjer so se interesi obeh držav prekrivali, kar omogoča, da iz nesoglasij in kriz, ki so se pojavila na tem območju, pomembno sklepamo o interesih posamezne države. Krizna področja v luči hladne vojne omogočajo predvsem vpogled na odnos z ameriškega vidika, saj naj bi ZDA zaveznitva in finančno pomoč pogojevale z vojaško podporo v primeru krize, pri čemer preko študij primerov korejske vojne, vietnamske vojne, sueške krize in jomkipurske vojne v 2., 3., 5. in 6. podpoglavju vsebinskega jedra neposredno preverjamo (ne)ovrgljivost prve in tretje hipoteze, ter posredno druge, saj primeri izkristalizirajo tudi zunanjepolitične nacionalne interese obeh držav in njuno (ne)pripravljenost prilagajati nacionalne interese zavoljo "posebnega odnosa".

Nasprotno v 4. in 7. podpoglavju na podobnem nivoju analize v t. i. aferi Skybolt-Polaris in vojni za Falklanske otoke ob presoji ravnanj glavnih političnih akterjev poskušamo izpostaviti ravno pomen “posebnega odnosa” za končni razplet dogodkov, ki je bil v primerjavi s sueško krizo za Britance bistveno bolj ugoden. Kot primera “dobre prakse” v anglo-ameriških odnosih se namreč v literaturi pogosto navajata navezi Kennedy-Macmillan iz šestdesetih let in Thatcher-Reagan iz osemdesetih. Predvsem preučevanje slednjega, to je obdobja osemdesetih v 7. podpoglavju, bo pripomoglo k (ne)ovrgljivosti druge in tretje hipoteze, saj je v času Thatcherjeve Velika Britanija z neo-liberalistično politiko izboljšala gospodarsko rast, obnovljala britanski nadzor nad strateškimi območji naftnih rezerv na Bližnjem vzhodu in v Perzijskem zalivu in se skozi prizmo domnevno stopnjevanega sovjetskega pritiska tesneje zavezala zahtevam NATA. Če izhajamo iz splošno predpostavljene mnenja, da so anglo-ameriški odnos zaznamovali prijateljski odnos med njunima voditeljema, liberalno kapitalističen gospodarski sistem, skupne politične vrednote vezane na ustavno demokracijo in skupna percepcija zunanjega sovražnika, je bilo po Burkovi vsem pogojem zadoščeno v času naveze Reagan-Thatcher (Burk 2011). Pri tem je potrebno poudariti, da sta bila oba voditelja idejno sorodna na politično-gospodarskem področju, njuna politika je izhajala iz konzervativnega kapitalizma, oba sta predsednikovala ob zadnjem zaostrovanju hladne vojne in pomembno prispevala k njenemu koncu. Njuna skupna konzervativna vladna filozofija (in ekonomija) je nedvomno vplivala na “posebni odnos” (Kovačič 2005, 128). Tega vidika se bomo pri sami študiji primera dotaknili zato, da bomo lahko pri sintezi zaključkov pokazali, kako je tudi premik k bolj liberalni (bližje ameriški) usmeritvi znotraj britanske konzervativne politike pomembno vplival na oživitev anglo-ameriškega odnosa, saj je imel “tatcherizem” po mnenju ocenjevalcev mnogo skupnega z ideologijo dinamičnega, svobodnega trga, ki bolj povezuje kot razdvaja obe ameriški stranki.

Pregled anglo-ameriških odnosov v sedemdesetih, predvsem v času naveze Heath-Nixon v 6. podpoglavju 3. poglavja, bo omogočil primerjavo dinamike “posebnega odnosa” v kontekstu vključevanja Velike Britanije v Evropsko gospodarsko skupnost s kasnejšim obdobjem ponovne zavezanosti “atlanticizmu” pod premierko Thatcherjevo. Osvetlili bomo kontekst ponovne politike oboroževanja skozi prizmo hladne vojne v času Reaganove administracije, ki je

nastopila po Nixonovi politiki popuščanja (*détente*), in z ovrednotenjem “tradicionalnih” britanskih nacionalnih interesov preverili drugo hipotezo.

Vidik zgodovine “jedrskega odnosa” med obema državama je v nalogi obrobne pomena, a vendarle nujen, saj je jedrska politika v luči hladne vojne igrala ključno vlogo v politiki vzpostavljanja ravnotežja med Vzhodom in Zahodom. Jedrska politika med obema državama obenem pokaže ambivalentno dimenzijo “posebnega odnosa” – od medvojnega sodelovanja, do britanske odločitve, da izdelajo svoje jedrsko orožje in nakupa jedrskih programov Polaris in kasneje Trident od ZDA. Obenem signalizira percepcijo globljega zaupanja med obema državama glede (ne)uporabe le-tega druga proti drugi, izhajajočo iz ideološkega in pragmatičnega prepričanja, da demokratične države ne bodo pričele vojne ena proti drugi.

Naloga naj bi torej izkristalizirala ključne nacionalne interese obeh držav v obdobju 2. polovice 20. stoletja, predvsem v času, ko se je pogled na dogajanje na političnem parketu usmerjal skozi prizmo hladne vojne in hkrati pokazala, da je gospodarsko neenak položaj med državama ves čas predstavljal ključno omejitev v anglo-ameriškem “posebnem odnosu”, kar se je posledično kazalo tudi v omejenem vplivu britanskega ministrskega predsednika na zunanjepolitične odločitve v Washingtonu (tudi na tiste, ki so sicer posredno ali neposredno vključevale britanske nacionalne interese).

2 TEORETIČNI OKVIR

2.1 TEORIJE MEDNARODNIH ODNOSOV

Po teoriji je nesporno in varno v nacionalnem interesu videti tiste interese, ki so za državo dejansko vitalnega pomena, to sta njena varnost in blagostanje. Zaradi soočanja z nacionalnimi interesi drugih držav so možni (in potrebni) tudi taktični odmiki od njih, a se dolgoročna in strateška usmeritev k velikemu cilju v politiki države ohranja (Petrič 2010, 74). Principe uresničevanja dolgoročnih nacionalnih interesov pogosto imenujemo velika strategija in za razumevanje zunanjih politik in posameznih potez držav jih je potrebno poznati, a pri tem ne smemo pozabiti, da se politiki ukvarjajo tako s formulacijami lastne zunanje politike do zaveznikov kot tudi do nasprotnikov, pri čemer je obseg njihovega interesa pod vplivom mnogih domačih faktorjev. Po Petriču zunanjo politiko države omejujejo “interesi drugih držav, vplivi in omejitve, ki so posledica obstoječega mednarodnega sistema in njegovih danosti”. Nanjo vplivajo tudi njen geopolitični položaj, moč, notranja ureditev in stabilnost, javno mnenje ipd. Zunanja politika je po Petriču “dejavnost države”, ki jo v “imenu države” izvajajo pooblaščen organi, ti pa v procesu odločanja izhajajo praviloma iz “osebnega razumevanja položaja ter potreb in interesov države” (Petrič 2010, 20–23). Ashton v “posebnem odnosu” poleg pomena samega nacionalnega interesa poudari pomen prepleta dejavnikov, kot so ideologija, kultura, notranja politika, javno mnenje ter nenazadnje osebnost posameznikov na oblasti (Ashton v Colman 2004, 3). Tudi po Putnamu je v temelju notranjepolitične razlage zunanje politike ideja, da se politični akterji (stranke in njihovi voditelji) v vsakodnevnih političnih odločitvah v omejenem obdobju mandata zapletejo v “two level games”, torej se istočasno soočajo s pritiski in omejitvami na notranjepolitičnem področju (kot je na primer vzpostavljanje notranjepolitičnih koalicij) kot s tistimi na zunanjem, kar naj bi razlagalo njihovo zunanjo politiko (Putnam v Haney in drugi 1993, 117). Podobno so po Kissingerju državniki omejeni z dvema skupinama vplivov, po eni strani gre za politike, moč in ravnanja drugih držav, po drugi strani pa za notranjepolitične omejitve, ki segajo od javnega mnenja do stališč vlade in birokracije (Kissinger v Russett in Starr 1996, 161).

Po Russettu in Starru politični akterji, ki sprejemajo odločitve, delujejo v imenu svojih držav, te pa se razlikujejo v kulturno-zgodovinski izkušnji, velikosti, organizaciji gospodarstva, vladni strukturi, bogastvu in drugih značilnostih, ki vplivajo na njihove zmožnosti in cilje. In ravno dejstvo, da imajo različne države različno kulturno-zgodovinsko izkušnjo, različne družbeno-gospodarske in politične strukture, pomeni, da zunanjepolitični cilji in strategije izhajajo v večji meri iz družbe znotraj države in ne iz njenega položaja v mednarodnem sistemu. Zmožnost vlade, da nadzoruje notranjepolitični položaj in zmožnost posameznih interesnih skupin znotraj družbe, da vladi izrazijo svoje potrebe in zahteve, sta povezani z odprtostjo posamezne vlade, torej do katere mere je država odprta za vplive iz družbe od znotraj (Russett in Starr 1996, 167–171). Bistvo mednarodne politike pa je v osnovi boj za oblast. V jedru vsake zunanje politike so cilji, interesi in aktivnosti, ki jih država izvaja, s tem pa je tesno povezan pojem moči kot sposobnosti za njihovo uresničitev, pri čemer moč države lahko definiramo kot sposobnost, da uveljavi svoje interese v mednarodnem sistemu (Turnšek 2008, 35). V akademski analizi zunanje politike obstajajo različne filozofije. Realistična pravi, da zunanjo politiko determinirata moč države in državni interes; s te perspektive so mednarodne obveznosti države sprejemljive le, ko sovpadajo z nacionalnimi interesi (Coxall in drugi 2011, 428). Interes, opredeljen kot moč, je centralni koncept realistične teorije. Ker je interes vsake države povečanje njene moči, je ravno to osnovno vodilo pri delovanju politikov. Doma država gradi vojsko in ekonomsko moč, mednarodno pa tvori zaveznitva proti drugim (Turnšek 2008, 59). Po Morgenthau je mogoče domačo in mednarodno politiko razvrstiti v tri osnovne tipe: zadržanje moči (ohranjanje obstoječe razporeditve moči), povečanje moči (imperialistična ekspanzija) in demonstracijo moči. Z zadnjo poskuša država impresionirati ostale države z dejansko ali navidezno močjo in prestiž države lahko traja še dolgo potem, ko se je njena moč dejansko že zmanjšala (Morgenthau v Turnšek 2008, 59–60). Pogled je postal aktualen po 2. svetovni vojni in je veljal za obdobje hladne vojne, pri čemer se mir in varnost dosežeta z realno grožnjo uporabe sile, ki je podprta tudi z realno vojaško zmogljivostjo. Države vzdržujejo vojaške sile in imajo realno vojaško moč, da vsilijo red v mednarodnem sistemu, pri čemer lahko uporabijo svoje vojaške sile v primeru napada ali obrambe države in to bistveno bolj kot katerakoli druga organizacija, kar v principu daje državi vlogo osrednjega igralca v mednarodni politiki. Države zasledujejo koncept moči tako s poskusom pridobivanja moči na račun svojih tekmic kot z obrambo svoje pozicije

pred njimi. Glede na dejstvo, da odnos med državami temelji izključno na poziciji moči ene države do druge, notranjepolitične strukture države ali vrsta njenega režima nimajo zveze z mednarodnimi odnosi. Varnost države je torej osnovno gonilo vladnih odločitev, pri čemer sicer vlade dovoljujejo in vzpodbujajo mednarodno trgovanje, a le do takšne mere, da s tem ne ogrozijo hierarhije državnih interesov, v kateri prevladuje varnost. Neorealisti sicer priznavajo, da so gospodarski subjekti v mednarodnem sistemu pomembni in zagovarjajo multinacionalne korporacije in druge gospodarske subjekte, a jim priznavajo podrejeno vlogo v mednarodnem sistemu (Nicholson 2002, 96–7).

Če vzamemo pod drobnogled politična dogajanja, je po Gaiserju realistična teorija v mednarodnih odnosih tista, ki utemeljuje vse pomembnejše politične odločitve, saj za katerim koli ciljem mednarodne politične opcije stoji pretehtana ocena nacionalnega interesa. Vodstva držav se lahko spreminjajo in menjajo, vendar skoraj nikoli znotraj stabilnega ustavnega okvira, torej notranja politična sprememba (strankarska politika) ne vpliva bistveno na smernice zunanje politike ali na izbiro vitalnih interesov, ki jih želi zaščititi (ali izslediti) in ZDA so praktično paradigma takšne konstantnosti (Gaiser 2010, 21). Ob tem naj omenimo, da je ideologija dinamičnega, svobodnega trga tista, ki pravzaprav povezuje obe veliki ameriški stranki, demokratsko in republikansko. Vpliv konzervativizma v ZDA je bil (za razliko od Velike Britanije) vedno skromen, ameriški politični sistem in politična kultura namreč odražata globoko sprejete liberalne in progresivne vrednote in za politike obeh velikih strank velja, da se neradi enačijo s konzervativizmom. Konzervativni elementi so se v strankah začeli pojavljati šele v drugi polovici 20. stoletja (na primer v republikanskem krilu, ki je podpiralo Reagana v osemdesetih; kasneje je neo-konzervativno politiko vodil George W. Bush), zlasti od sedemdesetih let naprej, kar je sicer sovpadalo z zaskrbljujočim stanjem na notranjepolitičnem socialnem in gospodarskem področju (Heywood 2007, 67).

Realisti torej težijo k temu, da vidijo stvari v svojem dejanskem stanju in skušajo iz tega izvleči največjo korist ali najboljši kompromis. Idealisti nasprotno upoštevajo in vidijo zadeve, kakršne bi morale biti, in poskušajo ustvariti pogoje, da jih dosežejo; primer je liberalni koncept kolektivne varnosti ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona po 1. svetovni vojni, ki je zrasel na temeljih mednarodnega prava. Spet po drugi strani pluralisti trdijo, da mednarodna politika ni

le stvar delovanja in ravnanja držav, ampak je potrebno upoštevati še druge akterje. Če realisti predpostavljajo, da države obstajajo kot neodvisne, samozadostne enote, pluralisti prisegajo na kompleksnost neodvisnih akterjev v mednarodni areni, pri čemer se slednja označuje kot obstoj mreže povezav med različnimi tipi akterjev in odsotnost hierarhije med njimi. Gospodarski akterji v tem pogledu nastopajo samostojno, njihove odločitve pa včasih stopijo v konflikt z nekimi idealističnimi percepcijami in željami države oziroma njenih vladajočih struktur (nafta je tako neposredno v središču modernih ekonomij, a obenem posredno posega v vojaško zmožnost države, kar pomeni, da je država prav tako vpletena v primeru grožnje dobavi črnega zlata). Pri strukturalističnem pogledu pa gre bolj za pristop kot teorijo, pri čemer njegovi zagovorniki zavzemajo stališče, naj se namesto na akterje in države pozornost raje usmerja na kontekst dogajanja (bogastvo, populacija, tržni tokovi ipd.), znotraj katerega se ustvarjajo odločitve in v okviru katerega imajo akterji omejen prostor delovanja. In kontekst nesporno ni nepomemben v analizi zunanje- in notranjepolitičnega dogajanja, saj politiki na oblasti dejansko delujejo znotraj nekega družbenega okolja, ki posledično vpliva na njihovo ravnanje. Pomemben je nivo analize, torej koliko svobode imajo dejansko politiki na oblasti pri odločanju in v kolikšni meri so omejeni s samo strukturo oziroma kontekstom posamezne situacije. To v praksi pomeni, da gre bolj za različne poglede na razsežnosti omejitev, s katerimi se morajo soočiti družbeni akterji pri svojih odločitvah in ne za presojanje, ali so njihove odločitve bodisi določene s situacijo, v kateri se znajdejo ali imajo nasprotno popolno svobodo odločanja (Nicholson 2002, 90–110).

Če vzamemo pod drobnogled položaj britanskega ministrskega predsednika v primerjavi z vlogo ameriškega predsednika, opazimo razlike. Ameriški predsednik je voditelj države in vlade ter ima ustavno zagotovljen mandat; odstavi ga lahko le kongres, pri čemer gre za izredno zapleten postopek (*impeachment*). Britanski premier vodi vlado in ostaja na položaju ob podpori večinske stranke, saj ga imenuje britanski monarh iz vrst stranke, ki je na volitvah prejela največje število glasov. Britanski premier za razliko od ameriškega predsednika odgovarja zakonodajni veji oblasti, a ima pri sprejemanju zakonodaje kot vodja večinske stranke bistveno več manevrskega prostora. Ameriški predsednik je nemočen brez večinske podpore v kongresu in posledično ne more sprejeti želene zakonodaje. Po drugi strani pa je obkrožen s svetovalci, ki si jih izbere sam in so mu torej podrejeni, medtem ko so v kabinetu britanskega predsednika vlade praviloma

zbrani vodilni predstavniki večinske stranke in premier je zgolj v vlogi voditelja vlade, zato si ne more zlahka privoščiti neupoštevanje mnenja ministrov. Ameriški predsednik nadzoruje pripravo proračuna, kongres ga lahko potrdi ali spreminja. V Veliki Britaniji pripravo proračuna posredno usmerja premier, ki lahko parlament razpusti, če proračun ni sprejet. V Veliki Britaniji lahko vojno napove monarh, kar v praksi pomeni ministrski predsednik. Ameriški predsednik, ki je sicer vrhovni poveljnik vojaških sil, lahko le posredno vpliva na vojno napoved, saj o tem (po ustavi) odloča kongres (Bhagwan in Bhushan 2009, 165–66). Predsednik ZDA bi moral skrbeti za izvajanje zakonov, ki jih oblikuje in potrdi kongres, a je “zgodovinsko gledano v praksi moč v rokah predsednika nenehno naraščala v škodo kongresa” (še posebej v petdesetih letih prejšnjega stoletja v času hladne vojne) in po letu 1960 naj bi bil kljub legitimni pravici kongresa, da objavi vojno, najpogosteje prav predsednik tisti, ki odloča o vojaškem posegu ameriških oboroženih sil zunaj ZDA (Grizold v Ferfila in drugi 2003, 336).

2.2 ORODJA VPLIVANJA NA DRŽAVO V MEDNARODNI POLITIKI

Russett in Starr kot sredstvo za vplivanje na državo izpostavljata diplomacijo, ki v prvi vrsti predvideva neposredno interakcijo med vladami, torej vplivanje na akterje v vladi, ki lahko izpeljejo to, kar želimo, da njihove države naredijo. Poleg tega je lahko diplomacija namenjena posredno vključenim akterjem dogajanja kot propaganda, spodbujanje nasprotnikovega položaja, razkritje njegovega pogajalskega položaja ali zavzemanje preračunljivega stališča, ki ima namen impresionirati, prestrašiti ali pomiriti opazovalce. Tretja vrsta diplomacije je t. i. “shuttle” diplomacija, torej poleti med glavnimi mesti držav v konfliktu z namenom pospešiti komunikacijo med nasprotujočima stranema. Primer je mediatorstvo Alexandra Haiga v vojni za Falkandske otoke med Veliko Britanijo in Argentino 1982 (Russett in Starr 1996, 138–143).

V nasprotju z diplomacijo so gospodarska orodja vplivanja bolj posredna, njihov cilj je učinkovati na posamezne vidike družbe, kot so bogastvo, proizvodnja ali blaginja. Učinek gospodarskega pritiska so prisiljeni upoštevati voditelji teh držav, kar posledično vpliva na njihovo ravnanje. Manipulacija gospodarskih “resursov” ima lahko veliko oblik, države lahko uporabijo trgovanje, denarno politiko ali mednarodne organizacije, da pridobijo več gospodarskih virov ali le-te ne želijo deliti z ostalimi. Kot je značilno za druge vrste vplivanja, se

lahko gospodarski vpliv doseže s pomočjo nagrajevanja ali gospodarskih sankcij, ko na primer ena država vzame, zagrozi z ustavitvijo ali ne priskrbi obljubljenega gospodarskega vira, dobrine ali storitve. V smislu nagrajevanja lahko država obljubi, da slednje poveča ali nasploh omogoči. Najpogosteje se spreminjata raven obsega blaga ali storitev in njihova cena. Razsežnost dejanskega vpliva pa je v prvi vrsti odvisna od dovzetnosti tarče za takšno vrsto manipulacije. Ključna je vzdržljivost manipulacije in v kolikšni meri lahko ena država drugo dejansko postavi v odvisen odnos glede dobrin ali storitev. Da sankcije učinkujejo na voditelje, morajo slednji postati zaskrbljeni glede poslabšanja notranjepolitičnih gospodarskih razmer v svoji državi ali morajo razmere, poslabšane zaradi sankcij, imeti dovolj vpliva, da lahko potencialno vodijo v njihov odstop z vodilnega položaja. Sankcije so lahko koristne kot notranje- in zunanjepolitični simboli neke politične podpore, nasprotovanja ali ideologije, niso pa tako tvegane in provokativne kot uporaba vojaške sile; v javnosti puščajo splošen vtis, da se nekaj dogaja. Ne smemo pa pozabiti na pomembno tehniko korenčka gospodarske pomoči državam, ki vključuje prenos gospodarskih dobrin in storitev od darovalca do prejemnika. Dajanje ali odrekanje pomoči, poskusi ustvarjanja odvisnih odnosov preko nje in poskusi nadomestiti pomoč ene države z drugo, so pogoste strategije vpliva v obliki posojil, subvencij, prodaje, tehnične pomoči itd. V petdesetih in šestdesetih letih so bile subvencije priljubljena oblika pomoči, danes pa so pogostejše oblike tehnična pomoč in posojila. Bilateralna pomoč, torej pomoč ene države drugi, je še posebej občutljiva na manipulacijo in lahko ustvarja odvisne odnose. Pomoč se lahko usmeri k državam, kjer država prejemnica želi okrepiti svoje trgovinske interese ali vzpostaviti nova vlaganja. Države prejemnice pogosto pogojujejo bilateralno pomoč s protiuslugo, kjer mora prejemnik na primer v zameno kupovati ali trgovati z izdelki, ki jih ne želi ali ne potrebuje, če želi pridobiti pomoč. Mnogo bilateralne gospodarske pomoči se usmerja v države, od katerih si darovalci obetajo jasno zunanjepolitično korist ali korist v smislu nacionalne varnosti, kar je predvsem značilno za ZDA. Pri navajanju omejitev zunanjepolitičnim odločitvam vladajoče strukture ne smemo pozabiti na javno mnenje. Ljudje na oblasti imajo svoje interese (da obdržijo ali povečajo svojo politično vlogo, moč, bogastvo, družbeni položaj, promovirajo svoje ideološke vrednote, prepričanja in ideale), ki jih vodijo v iskanje notranjepolitične podpore, kot je na primer javnomnenjska podpora, da obdržijo položaj ali izpeljejo zastavljen politični program. Da lahko to dosežejo, mora vladajoča struktura znati prisluhniti in se odzivati na

zahteve in potrebe družbe. V tem pogledu je javno mnenje v ZDA odločilen dejavnik vpliva na proračun, posebej ko gre za izdatke za obrambo. Poleg tega lahko omejitve na notranjepolitičnem področju vplivajo na predsednikovo izbiro v krizni situaciji tako, da se slednji raje odločijo za tiste oblike vojaške akcije, ki lahko vodijo do hitrih rezultatov in ne povzročajo dolgotrajnega bojevanja z mnogo žrtvami. Dejanska uporaba vojaške sile nad drugo državo pa vključuje tako razkazovanje moči kot tudi razkazovanje vpliva (Russett in Starr 1996, 138–218).

Od leta 1945 se vse svetovno vojaško dogajanje vrti okoli obstoja orožja za množično uničenje, to je oblike orožja, ki lahko povzroči uničenje nepojemljivih posledic in popolnoma izbriše družbe na način, kot prej ni bilo mogoče. To je seveda vodilo v povsem drugačno smer pojmovanja vojne ali vsaj določenega tipa vojne. Če so strategji tradicionalno razmišljali o načinih, kako zmagati v vojni, sedaj razmišljajo o strategijah, kako se jim izogniti, ne da bi s tem ogrozili nacionalni interes države. Tako razmišljanje je vodilo v doktrino, imenovano odvrčanje (*deterrence*), ki je bila oblikovana v luči hladne vojne, a se lahko nenazadnje uporabi v katerem koli kontekstu, ki vključuje jedrsko orožje. Bistvo teorije je predpostavka, da nasprotnik verjame, da bo odvrčalec izpeljal nek protinapad, kar pomeni, da koncept temelji na zmožnosti nasprotnikov prepričati drug drugega, da bodo v primeru krize pripravljene izvršiti neko dejanje, ki bo povsem v nasprotju z njihovimi interesi in vidno samouničevalno. Grožnja glede uporabe jedrskega orožja je imela velik pečat na ljudi v obdobju hladne vojne in je bila prevladujoč politični dejavnik skoraj 40 let. Glede na precejšen upad strahu pred odkritim spopadom med Sovjetsko zvezo in ZDA po koncu hladne vojne so se politične energije bolj osredotočile na okoljevarstvena vprašanja in vprašanja svetovne revščine, čeprav je seveda grožnja še vedno prisotna, če upoštevamo število držav, ki imajo jedrsko orožje ali ga lahko pridobijo, kar je na primer razlog, ki ga Velika Britanija uporablja za upravičevanje posedovanja in posodabljanja svojih jedrskih sil (Nicholson 2002, 128–152).

2.3 PAX AMERICANA JE NADOMESTIL PAX BRITANNICA

Že nekaj časa, preden so ZDA vstopile v 2. svetovno vojno, so bili nekateri ameriški opazovalci prepričani, da je evropska doba v zatonu in da je nastopil čas za ZDA in njeno vodilno vlogo v svetu. Ob vstopu Velike Britanije v vojno pa so se pojavljale napovedi, da bo po vojni, četudi v

primeru zmage, država gospodarsko tako osiromašena, da je malo verjetno, da bo lahko obdržala ali obnovila svojo prejšnjo prevladujočo pozicijo v svetu. Največ, na kar lahko računa, je vloga mlajšega partnerja v novem “anglo-saksonskem” imperializmu, kjer bodo v ospredju gospodarski viri ter vojaška moč ZDA (Martin v Golub 2010, 64). Med vojno so ZDA vsekakor imele dvojni cilj – premagati sile osi in naslediti vlogo, ki so jo izgubljale evropske imperialne velesile, torej z drugimi besedami, vzpostaviti nov univerzalni red namesto prejšnjega “paxa Britannice”.² Tako nacionalisti kot internacionalisti znotraj ameriške politike so se strinjali, da morajo ZDA izkoristiti svojo pozicijo moči in narekovati pogoje Veliki Britaniji. Ameriški predsednik Roosevelt je bil povsem jasen glede vodilne vloge ZDA v tem bilateralnem odnosu, o čemer priča tudi medvojni ameriški gospodarski program. Administracija je razvila jasen, nedvoumen in dobro začrtan gospodarski program v obliki nenehnega pritiska na svetovni prosti trg, ki je imel obenem namen odpreti prej elitne britanske imperialne trge s kolonijami.

V luči naraščajočega gospodarskega neskladja med Evropo in ZDA je odprti trgovinski sistem obetal precejšnjo prednost ZDA v povojnem svetovnem gospodarstvu, saj je povečeval načela liberalnega kapitalizma, priskrbel trge za ameriške kmetijske in industrijske proizvode in oviral pridobitev strateške moči drugih narodov. Ameriško poglavitno orodje vpliva in kontrole je bila finančno pogojena pomoč pod tako imenovanim Zakonom o posojilu in namenu (*Lend-Lease*), ki je bil razumljen kot “orodje, ki se lahko uporabi za spreminjanje strukture mednarodnega trga in financ in določanja globalnega ravnotežja moči v povojnem svetu” (Woods 1990, 10). ZDA so program nenehno uporabljale za lasten interes. Niz uvedb sistema Bretton-Woods iz leta 1944 je zagotavljal multilateralizem in je dal ZDA prevladujočo besedo v vodenju svetovnega gospodarstva. Ustvarjanje odnosa finančne odvisnosti je seveda omejevalo britansko med- in povojno avtonomno odločanje. Takoj po vojni je ekonomist John Maynard Keynes grenko pripomnil, da je ameriška administracija skrbno “pazila, da so bili Britanci vedno, kolikor se je dalo, blizu bankrotu”, preden so od njih dobili kakršno koli pomoč (Skidelsky v Golub 2010, 65).

² Obdobje relativnega miru v Evropi, ki sovпада z leti 1837–1901, ko se je Velika Britanija pod vladavino kraljice Viktorije razvila v svetovno velesilo (Hodge in Watts 2007, 547–50).

Med leti 1943–44 so vojaški načrtovalci izdelali načrte za čezmorske sisteme baz, ki so na nek način predvidevali bodočo ameriško hegemonijo na območju Atlantika and Pacifika “od koder bi lahko začeli napad po zraku ali morju” (Lippmann v Golub 2010, 20). Toda še bolj pomembna in daljnosežna vloga ameriške vojaške strukture je postala očitna med hladno vojno, ko je bila slednja v vlogi policista svetovnih tokov “resursov”, dostopa do surovin, zajezovanja revolucij na kolonialnih in dekoloniziranih območjih in omejevanja avtonomnega odločanja podrejenih zavezniških držav. Prevzemanje odgovornosti za stabiliziranje gospodarskega sistema po vojni je posledično vodilo v trajajočo potrebo ZDA po hegemoniji, s katero naj bi se zavaroval svetovni gospodarski red (začrtan s sistemom Bretton-Woods). Obstoj komunističnega sistema, v osnovi sovražnega liberalnemu režimu, je bilo seveda ključno in je dajalo smisel ameriški poziciji moči, začrtani v poročilu ameriškega sveta za nacionalno varnost (*National Security Council Report*) NSC-68,³ ki je služilo kot ameriško uradno stališče glede definiranja strategije hladne vojne. Dokument je ameriški nacionalni interes definiriral z izrazoslovjem moralnih načel, v čigar luči so postali nemoralni dejavniki skoraj bolj nevarni od materialnih: “.../ padec na lestvici vrednot .../ izguba, ki je bolj uničujoča od materialne .../” (Kissinger 1996, 462). Istočasno sta protikomunizem in grožnja inflacije pomenila odločujoč dejavnik pri javnomnenjski podpori za velikopotezno pridobivanje virov, ki so bili potrebni za vzdrževanje te pozicije in izpolnjevanje mednarodnih obvez. Ameriški vojaški izdatki od 1948 do 1991 (v skupni višini 13,1 trilijone dolarjev) so bili porabljeni za aritmetiko moči in vzdrževanja statusa svetovnega hegemonia, pri čemer je bil ravno strah pred Sovjetsko zvezo tisti živahen dejavnik, brez katerega se zagotovo ne bi potrjevalo ali odobravalo proračunov v taki meri, kot so se.

Ameriška finančna pomoč zahodnemu bloku in Evropi v obliki subvencij in posojil se je začela z Marshallovim načrtom, a se je nadaljevala tudi po njegovem izteku, saj je od leta 1948 do 1960 zahodna Evropa prejela več kot polovico vse ameriške svetovne pomoči, to je 43 od 84 bilijonov, od katerih je bilo 68 % porabljenih za nevojaške namene. Ameriški javni finančni prilivi v Evropo so bili več kot dvakrat večji od pomoči, ki so jo v enakem obdobju dobili vzhodnoazijski zavezniki v hladni vojni, trikrat več, kot je bilo prilivov na Bližnji vzhod in vzhodno Azijo,

³ 14. aprila leta 1950 je ameriško zunanje ministrstvo predstavilo predsedniku Trumanu dokument, ki je začrtal vojaško strategijo hladne vojne in politiko zadrževanja sovjetskega vpliva, povečanje vojaških izdatkov in načrte glede razvoja jedrskega orožja (Office of the Historian).

desetkrat več kot v Latinsko Ameriko in petdesetkrat več kot v pod-saharsko Afriko (Duroselle v Golub 2010, 32). Ti javnofinančni prilivi so se dopolnjevali z zasebnimi privatnimi prilivi kapitala, ki so pospešeno rasli vzporedno z evropsko gospodarsko obnovo in ustvarjali povezano in prepleteno transatlantsko gospodarstvo. Ameriške investicije, javne in zasebne, so pospeševale vlaganja v proizvodnjo v Evropi, kar je v zameno ustvarjalo odtoke za ameriško industrijo in finance. Do srede šestdesetih let so ameriška multinacionalna podjetja že bila veliki in včasih večinski lastniki deležev v evropskih industrijskih donosih in v večini proizvodnih sektorjev. Prepletenost gospodarske odvisnosti se je dopolnjevala s čezatlantskim varnostnim sistemom. Organizacija severnoatlantskega sporazuma (NATO) je ZDA omogočala legalen okvir za mrežo neodvisnih vojaških baz, ki so jih vzpostavile po Evropi in ki so dale ZDA vzvod glede skupne varnostne in vojaške politike. Seymour Melman poudarja, da so bile ameriške vojaške sile v zahodni Evropi in na Japonskem prisotne zaradi ameriških političnih ciljev in ne v prvi vrsti zaradi vojaške obrambe teh območij (Melman v Golub 2007, 40).

Velika Britanija je dobila vlogo mlajšega partnerja ZDA pri zadužitvi nacionalističnih gibanj in pri varovanju strateških surovin. Obe politiki sta na primer sovpadali v skupnem vojaškem udaru leta 1953 proti iranskemu voditelju Mossadeku, a ZDA so vendarle v sueški krizi Veliki Britaniji in Franciji pokazale, kje natančno so zunanje meje njunega povojnega avtonomnega vpliva, čeprav same niso veliko pomišljale glede nasilne intervencije, ko se je zdelo, da so bili ogroženi njeni interesi (Iran, Gvatemala ...). ZDA po besedah takratnega predsednika Dwighta Eisenhowerja niso smele dopuščati ekstremnega kolonializma zaradi strahu, da bi to vzpodbudilo revolucionarne družbene sile in postavilo ZDA nasproti naraščajočemu valu nacionalizma tretjega sveta, kar bi posledično lahko vodilo v njihovo spreobrnitev v vzhodni blok pod sovjetskim vplivom. Po drugi strani pa so bila stališča do kolonializma v ZDA precej dvoumna, saj so, gledano v celoti, ZDA zgradile nek hierarhični meddržavni sistem, kjer so za evropske države večino časa prednosti te hegemonije odtehtale ceno zmanjšanja političnega avtonomnega odločanja v zunanjepolitični areni. ZDA so postavljala pravila igre in postala prevladujoč igralec v evropski politiki. Na ravni elite so sicer kopičenje bogastva in prepleteni gospodarski interesi služili kot lepilo, ki je atlantski sistem držal skupaj, na družbenem nivoju ga je legitimiziral

keynezijski⁴ kompromis, ki se je izkazal za uspešnega v brzdanju razrednih nasprotij. Socialna država je podpirala liberalne demokratične politične norme, ki so legitimizirale ameriški hegemonistični red. V vzhodni Aziji so ZDA zasledovale podobne strateške cilje, a so jih izvajale v povsem drugačni obliki. Na politični ravni je bil “pax Americana”⁵ v vzhodni Aziji ves čas neliberalen, saj so ZDA vzpostavile zaveznitva, ki so se naslanjala na totalitarne ali na primeru Japonske formalno demokratične države v razvoju. V prvih desetletjih hladne vojne so bile kapitalistične azijske ekonomije vključene ne v multilateralni svetovni trgovinski sistem, ampak v ekskluzivni bilateralni trgovinski odnos z ZDA, kar je stimuliralo rast, a obenem ustvarjalo odvisnost od enega trga. Poleg tega je bila v Aziji hladna vojna vse prej kot hladna. Skupno število žrtev med hladno vojno v vzhodni Aziji je bilo namreč enako človeškim žrtvam 1. svetovne vojne, ob čemer Mead zaključuje, da so “ZDA najbolj nevarna vojaška velesila v zgodovini” (Mead v Golub 2010, 60).

Vojaško udejstvovanje pod okriljem ZDA pa je bilo za azijske države, vezane na ameriško gospodarstvo, zelo pozitivno. Za Japonsko je bila korejska vojna darilo bogov, saj je spodbudila japonski gospodarski vzpon v petdesetih. Vietnamska vojna je pospešila južnokorejsko ekonomsko rast in industrializacijo v šestdesetih in sedemdesetih, Južna Koreja je postala oder ameriškega vlaganja in vir vojaške sile za bitke v vietnamski džungli. V zadnjih treh desetletjih pa je območje Perzijskega zaliva stopilo v ospredje ameriških vojaških operacij. Po besedah ameriškega akademika iz šestdesetih let so bile te rutinske intervencije na “oddaljenih mejah imperija” usmerjene predvsem z namenom obdržati svetovni red globalno in vzpostavljati čim bolj neposreden vpliv lokalno (Liska v Golub 2010, 66). V povprečju je bila med hladno vojno četrtina ameriških obrambnih sil stalno razporejena v Evropi, na Daljnem in Bližnjem vzhodu, v Sredozemlju, Latinski Ameriki in na Pacifiku. Danes ZDA financirajo skoraj polovico svetovnih izdatkov za obrambo, članice NATA pa skupno 70 %.

⁴ Keynezijska ekonomska teorija, imenovana po avtorju, angleškem ekonomistu Johnu Maynardu Keynesu. Kmalu po izidu njegove knjige Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja leta 1936, je keynezianstvo postalo “osrednja ekonomska filozofija v ZDA, katere osrednje sporočilo je, da vladni programi in trošenje lahko pomembno omilijo učinke gospodarskega cikličnega gibanja, pa čeprav na račun proračunskih primanjkljajev” (Ferfila in drugi 2003, 49).

⁵ Obdobje relativnega miru v zahodnem svetu po koncu 2. svetovne vojne, ki sovpada z vojaško in gospodarsko prevlado ZDA (Golub 2010, 81).

V sedemdesetih so se sicer ZDA soočale z ostro gospodarsko krizo in trajajočo inflacijo, ki jo je ustvarilo financiranje primanjkljaja, ustvarjenega med vietnamsko vojno, padanje vrednosti dolarja, dvig cen nafte leta 1973, šibka gospodarska rast in naraščajoča nezaposlenost. A ne glede na to so bili že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja prisotni glasovi znotraj ameriškega akademskega sveta, da je upad ameriške hegemonije mit in da imajo ZDA še vedno prevladujočo moč, da oblikujejo svetovni red in vplivajo na izide, saj že sama velikost in teža ZDA v mednarodnem sistemu znatno vplivata na pogoje, pod katerimi so vse druge države in njihovi interesi prisiljeni delovati (Gill v Golub 2010, 64). Ameriške odločitve in dejanja v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja kažejo, da so zaporedne vlade uporabljale ameriško osrednjo pozicijo v svetovnem političnem gospodarstvu za zunanje gospodarske omejitve, izsiljevanje virov od odvisnih zaveznikov in za ponovno vzpostavljanje ameriške strateške premoči. Niz enostranskih denarnih odločitev ZDA v zadnjih dveh desetletjih hladne vojne in razoroževanje v osemdesetih letih kažejo, kako so različni mehanizmi odvisnosti učinkovito omejili izbiro držav, ki so bile podvržene hegemonistični ali imperialni kontroli. Leta 1971 je Nixonova administracija sprejela odločitev, da konča konvertibilnost dolarja v zlatu in opusti Bretton-Woodsov sistem fiksnih menjalnih tečajev. S tem so ZDA izrabile svojo prevladujočo vlogo v svetovnem gospodarskem in varnostnem sistemu, da so spremenile pogoje delovanja v svetovnem gospodarstvu. Enostranske denarne poteze v sedemdesetih in osemdesetih letih so premestile makroekonomska in finančna neravnovesja na ostali svet, pri čemer so kot imetnice edine svetovne rezervne valute ZDA lahko financirale svoje primanjkljaje v svoji valuti. Leta 1973 je ameriška vlada podpisala skrivni sporazum z oblastniki Savdske Arabije za recikliranje petrodolarjev skozi ameriški bančni sistem v ekskluzivno ameriško korist, čemur je čez pet let sledila odločitev o ostrem dvigu ameriških obrestnih mer, nepopustljiva akcija, ki je usmerila svetovne gospodarske tokove v ZDA. Paul Volcker, njen arhitekt, je kasneje priznal, da je šlo za akcijo z namenom obnoviti ameriško prevladujočo vlogo: “/.../ če ne bi bili ekonomsko močni, ne bi zmogli izvrševati tistega, kar sem sam pojmoval kot naše zmerne dolžnosti v svetu /.../” (PBS 2010, 27. september).

Analitiki poudarjajo, da je “neverjetno uspešna denarna revolucija /.../ omogočila ZDA, da so s pomočjo finančnih vzvodov dosegle tisto, kar jim ni uspelo z vojaško silo – premagati Sovjetsko

zvezo in ukrotiti jug (latinsko-ameriške države)” (Arrighi v Golub 2010, 54). Po Golubu so zavezništva bila (in so še) orodja nadzora, ki so držala ameriške zaveznike tesno vpletene v “pax Americana”. Konec hladne vojne je zrahljal omejitve, ki so se napajale iz varnostne strukture, tako na mednarodni kot notranjepolitični ravni. Razpad Sovjetske zveze je radikalno zmanjšal pomen tradicionalnih varnostnih vprašanj in tudi razloge za globalno varnostno strukturo. V odsotnosti skupne varnostne grožnje se je pričakovalo, da se bodo zavezništva iz hladne vojne razpustila (Golub 2010, 64–96).

3 ZGODOVINSKI PREGLED

3.1 NASTANEK POSEBNEGA ODNOSA (1940–1944)

Pred 2. svetovno vojno odnos med obema državama ni bil ravno poseben, saj je bilo med njima prisotno gospodarsko rivalstvo in določena mera medsebojnega nezaupanja. Malo presenetljivo je, da so bile ZDA odločene, da na silo odprejo britanski imperialni sistem, na katerega so gledale kot na zaprt trgovinski blok, poguben za ameriško gospodarstvo. Gospodarska kriza je obe velesili pahnila v politiko izolacionizma. Velika Britanija je obnovila svoje gospodarstvo tako, da se je še tesneje naslonila na območje funta, ZDA pa so pot do obnove iskale v širjenju trgovine od srede tridesetih let dalje, ki jo je seveda britanska naklonjenost imperialnemu trgu ovirala. Ekonomsko rivalstvo je torej postalo intenzivnejše v tridesetih letih (Callaghan 2007, 100–110). V prvih dveh letih vojne je bilo izolacionistično stališče zelo močno v ZDA in do francoskega poraza maja 1940 v Washingtonu ni bilo čutiti vneme po podpori britanskemu bojevanju brez prejema česarkoli v zameno. Vojna naj bi preseгла te napetosti in ustvarila temelje posebnega odnosa. Ob izbruhu 2. svetovne vojne je Winston Churchill, novi britanski premier, takoj začel s kampanjo za ameriško pomoč v vojnih razmerah in njeno neposredno vpletenost v samo bojevanje. Velika Britanija se je znašla v obupnem pomanjkanju vojaške sile, med vojno je na primer uspela zbrati 5 milijonov vojakov in to iz celotnega imperija, medtem ko so jih ZDA imele na voljo 12 milijonov (Ryan 1987, 13).

Churchill se je, ko je poskušal ZDA vplesti v vojno, soočil z izzivom ameriškega sistema delitve oblasti. Republikanski kongres se je upiral vstopu v še eno vojno, saj so zaradi gospodarske krize obžalovali že intervencijo v prvi. Tudi Roosevelt se je spretno izogibal opredeljevanju ob vprašanju ameriške intervencije med svojo predsedniško kampanjo leta 1940, take politične mahinacije pa so bile v nasprotju s široko avtoriteto, ki jo je britanski politični sistem zagotavljal ministrskim predsednikom v času vojne (Sainsbury 1994, 8–9). Churchill je bil prisiljen dvoriti demokratskemu predsedniku, da bi dobil pomoč, čeprav je bil progresivizem takratne ameriške administracije popolno nasprotje Churchillovim političnim prepričanjem. Ameriška zunanja politika tistega časa je bila bolj malo podobna britanskemu imperializmu in še manj

Churchillovem zagrizenem konzervatizmu. Prav ta problem pa je kasneje, ko je neposredni zunanji pritisk skupnega agresorja popustil, oviral delovni odnos med obema voditeljema. Roosevelt in Churchill sta začela s svojo dolgotrajno in obsežno osebno korespondenco že takoj ob začetku vojne z namenom informirati drug drugega o prizadevanjih za boj proti agresiji. Strateška izmenjava mnenj med obema voditeljema se je odvijala v obdobju, ko so bile ZDA še nevtralne, kar je bilo za Roosevelta sicer zelo nevarno politično dejanje. V svojem pismu 15. maja 1940, je Churchill prvič izpostavil predlog, da bi si Velika Britanija izposodila “štirideset ali petdeset starih rušilcev” pri čemer je Roosevelt opomnil svojega dopisovalca, da kot ameriški predsednik nima avtoritete za izposojjo vojaškega materiala, temveč je to prerogativ kongresa (Jonas in drugi 1975, 94). A že septembra 1940 je Roosevelt brez potrditve kongresa ali spreminjanja določil Zakona o nevtralnosti (*Neutrality Act*), ki je od novembra leta 1939 omogočal nakup orožja Veliki Britaniji in Franciji, saj sta ga po njegovih določilih edini zmogli plačati z gotovino in transportirati na svojih ladjah, Veliki Britaniji omogočil pridobitev 50 domnevno zastarelih rušilcev v zameno za pravico, da Američani vzpostavijo baze na osmih britanskih lokacijah na Karibih in Novi Fundlandiji (ki same po sebi niso predstavljale velikega pomena za ZDA) (Kissinger 1994, 369–393). Takoj po izvolitvi je Roosevelt ta načrt razširil z možnostjo negotovinskega plačila ali njegovega odloga, kar je kasneje postalo znano kot Zakon o posojilu in najemu (*Lend-Lease*), ki je dal ameriškemu predsedniku neobvezujočo avtoriteto, da po svoji presoji posoja, daje v najem, prodaja ali menja katerikoli obrambni predmet “vladi katerekoli države, za katero predsednik presodi, da je ključnega pomena za obrambo ZDA” (Our documents). Zakon o posojilu in najemu (*Lend-Lease*) je bil razglašen decembra, uzakonjen pa marca 1941. S 7. členom sporazuma, s katerim so ZDA omogočile Veliki Britaniji in drugim zaveznikom izposojjo vojaškega materiala, pa so se ZDA namenile preprečiti Britancem prednost domačega terena zaprtega trgovskega območja funta, v katerem je imela Velika Britanija gospodarsko korist predvsem na račun ZDA (Kissinger 1994, 388). Ameriške zahteve v tem členu so določale odstranitev vseh oblik diskriminatornega obravnavanja v mednarodni trgovini. Že od začetka so ZDA poskrbele, da program ni pomagal britanskemu izvozu, še posebej v Južni Ameriki. 7. člen je bil namenjen temu, da prisili Britance k ukinitvi predvojnih dogovorov, da lahko države znotraj območja funta svoje zasluzke od izvoza uporabljajo večinoma le v tem območju, pri čemer lahko “iz ZDA izvažajo le nujne vojaške izvoze” (Callaghan 2007, 152).

Kljub dejstvu, da je ameriški predsednik zagovarjal ameriško vpletenost v vojno in so se ZDA odločile Veliki Britaniji odgovoriti na Churchillovo prošnjo v pismu 8. decembra 1940, ko je premier Rooseveltu opisal situacijo kot nevzdržno in poudaril, da postaja težko “nahraniti Otok” (Eade 1942, 67), je bil premik v ameriški politični filozofiji zelo opazen. Ves čas vojne je bil Roosevelt na človeški ravni zelo blizu Churchillu, a je imel v prvi vrsti vedno pred očmi ameriške interese, tudi ko so bili ti povsem v nasprotju z britanskimi. Ameriški ambivalenten odnos do Velike Britanije, oziroma boljše rečeno do njene kolonialne politike, je bil razviden že na začetku vojne. Churchill je moral eksplicitno izločiti britanski imperij iz retorike atlantske listine avgusta 1941, ko sta z Rooseveltom govorila o pravici za “vse narode” da izberejo svojo obliko vladavine (Kissinger 1994, 400–401). Britanske enote so med vojno razširile svoj vpliv na Bližnjem vzhodu, kjer so imele dovolj vpliva, da so s silo odstranile režime v Egiptu in Iraku, skupaj s sovjetskimi silami okupirale Iran in zavarovale preskrbo z nafto med zavezniki. Britanske čete so bile nastanjene v Siriji, Libanonu, Libiji in v starih imperialnih utrdbah kot Transjordanija in Palestina. Trditev, da so bile britanske kolonije v korist tamkajšnjim prebivalcem, saj so razvijale njihove zmožnosti za samostojno vladanje, je vedno zbujala prezir in nejevero med ameriško politično elito, kot tudi med deli britanske laburistične stranke, v katerem programu je bila že od dvajsetih let 20. stoletja prisotna takšna vizija imperija, v katerem bi obstajalo “medsebojno zaupanje med soodvisnimi narodi”, medtem ko je konzervativna torijska vlada trdno “reagirala na britanski šibkejši gospodarski položaj” v dvajsetih in tridesetih letih z zaprtimi trgovskimi vezmi znotraj britanskega imperija (Callaghan 2007, 99). Ameriški predsednik Roosevelt se je že ob začetku 2. svetovne vojne osebno angažiral v javno kampanjo s ciljem odstraniti evropske imperije. Iz Rooseveltovega govora o t. i. štirih svoboščinah (*Four Freedom Speech*) iz januarja leta 1941 je razvidna tako vera v čezatlantsko povezovanje, ki je bilo “posebno” na osnovi enakega razumevanja načel svobode, kot tudi indici, da se je pojmovanje svobode začelo spreminjati. Roosevelt je zapisal: “/.../ Američani /.../ vlagamo svojo energijo, vire in organizacijske moči, da dobite moč, da vzpostavite in obdržite svobodni svet /.../” (Our documents). Preostali del govora razkriva novo politično filozofijo, ki je sovpadala z Rooseveltovim notranjepolitičnim progresivizmom. Pod okriljem te filozofije so Američani usmerili svoj pogled na prihodnje zunanjepolitične odnose, nakazovala je nov sistem, ki je želel zagotoviti pravice vseh narodov po svetu preko nadnacionalnih organizacij. Čeprav je

bilo strateško partnerstvo med zavezniki ključno v spopadu proti skupni grožnji fašizma in nacizma, so se začeli kazati različni politični cilji pri vzpostavitvi povojnega svetovnega reda, ki so nakazovali prihodnji ambivalenten značaj "posebnega odnosa". Roosevelt je povezavo z Veliko Britanijo med vojno izkoristil kot vzvod za uresničitev zunanje- in notranjepolitičnih progresivnih (in v samem bistvu protiimperialističnih) stališč, ki so prežemale ameriško javnost v tistem obdobju in je sprejemal tudi odločitve, ki so imele namen omejiti britanski gospodarski vpliv v svetu. Leta 1944 je Roosevelt vedno bolj podpiral koncept ZDA kot svetovnega nadzornika skupaj z Veliko Britanijo, Sovjetsko zvezo in Kitajsko, a težava pri tej viziji je bila, da je v osnovi predpostavljala sodelovanje med temi velesilami na osnovi primarne skrbi za človekove pravice in svoboščine narodov po svetu. Kot se je izkazalo, medsebojno zaupanje in sodelovanje ni več obstajalo od trenutka, ko je bila neposredna nevarnost fašizma in nacizma odstranjena in ko je postalo jasno, da Sovjetska zveza in Kitajska ne bosta mogli pomagati ZDA in Veliki Britaniji na tej demokratični misiji. Nobena od obeh držav namreč ni mogla izkazati definicije svobode, ki je bila predpogoj za takšno ideološko zavezništvo. Churchill je iskal drugačen odgovor na pogled na prihodnost svetovnega reda, v katerem je glavno vlogo igral prav anglo-ameriški "posebni odnos", ki ga je ministrski predsednik videl kot vzvod ravnotežja v novem sistemu mednarodne arene. Churchillova vizija so bile ZDA, ki bi Veliki Britaniji pomagale pri njeni tradicionalni vlogi atlantske protiuteži v uravnoveženju mednarodnega in evropskega sistema. Po njegovem načrtu naj bi Velika Britanija vodila evropske velesile pod ameriškim okriljem v politiki zadrževanja sovjetskega vpliva (Kissinger 1994, 394–422). Po drugi strani pa je novi laburistični britanski premier Clement Attlee na Potsdamski konferenci izrazil mnenje, da če Velika Britanija obdrži nadzor in odgovornost nad strateško pomembnimi območji, ji bo to prineslo nadaljnje breme proračunskih izdatkov, zato naj odgovornost za ta strateško pomembna področja prevzamejo Združeni narodi. V memorandumu septembra 1945 je Attlee zagovarjal svojo tezo, da se lahko britanski imperij ubrani s članstvom v Združenih narodih: "/.../ the new organization is a reality, it does not matter who holds Cyrenaica or Somalia or controls the Suez Canal", kar pa je v britanskih političnih krogih takrat izzvalo burno reakcijo, saj je šlo za daljnosežno vizijo, na katero Velika Britanija še ni bila pripravljena (Phythian 2007, 23).

3.2 OBDOBJE OD 1945 DO SUEŠKE KRIZE

3.2.1 ZAČETKI FINANČNE NAVEZANOSTI VELIKE BRITANIJE NA ZDA

Churchill je julija 1945 izgubil na volitvah, v času velike ekonomske in politične negotovosti je v Veliki Britaniji prišla na oblast laburistična stranka pod vodstvom ministrskega predsednika Clementa Attleeja, kar je ameriško politiko in javnost zelo presenetilo in "posebni odnos" je bil po Baylisu "na poti k ohladitvi", pa ne zato, ker mu nova Attleejeva vlada ne bi pripisovala posebnega pomena, temveč predvsem zaradi pomanjkanja sentimentalnosti in medsebojnih osebnih vezi, ki so vezale obe prejšnji vladi (Baylis 1981, 13). Vse, kar je Britanijo takoj po vojni razlikovalo od drugih evropskih držav, je bil "posebni odnos" z ZDA in namen obdržati prisotnost na strateško pomembnih imperialnih lokacijah kot Perzijski zaliv, vzhodna Afrika, Singapur in Ciper. Kot se je izkazalo, so bili laburistični politiki pripravljene ta prestiž obdržati, četudi za veliko ceno (Phythian 2007, 22).

Že 2. svetovna vojna je anglo-ameriško sodelovanje pri projektu Manhattan vodila v razvoj jedrske bombe in v izmenjavo tajnih informacij. Prav tako je vodila v neverjetno tesno mednarodno sodelovanje, ki je Veliko Britanijo vpelo v mrežo političnih odločitev, ki so imele v prvi vrsti namen vključiti ZDA v evropsko obrambo in obenem v vodenje svetovnega kapitalizma. Leta 1944 je bil vzpostavljen t. i. sistem Bretton-Woods, ki je vodil do ustanovitve Mednarodnega denarnega sklada (IMF), Svetovne banke (WB) in zlate podlage dolarja. A že septembra 1945 je administracija ameriškega predsednika Harryja Trumana razglasila ukinitev "večine svetovalnih teles", ki so med vojno obstajali med vojaškimi svetovalci obeh držav (Baylis 1981, 13). Pomen skupnega vojaškega načrtovanja je skoraj izginil, razen v zadevah, povezanih z načrtovanjem povojne evropske ureditve na področju skupnega upravljanja zavzetega območja. Kljub sporazumom, ki so bili sprejeti med vojno na področju skupne vojaške obrambe in jedrskega sodelovanja ter izmenjave informacij na to temo, kot na primer quebeški sporazum⁶ iz leta 1943 ali sporazum iz leta 1944 (*Hyde Park aide-memoire*), ki sta mnoge politike vodila v prepričanje, da se bo sodelovanje po vojni nadaljevalo (slednji je namreč

⁶ Churchill in Roosevelt sta tajno podpisala quebeški sporazum o delitvi jedrske tehnologije na konferenci Quebecu v času od 17. do 24. avgusta, 1943 (Neville 2013, 223).

posebej izpostavljaj, da se bo sodelovanje na jedrskem in vojaškem področju nadaljevalo tudi po porazu Japonske), je takoj po vojni priliv informacij iz ZDA popolnoma presahnil, kar je posledično vodilo v sprejetje McMahanovega sporazuma v ZDA leta 1946, ki je prepovedovalo izmenjavo informacij na področju jedrske oborožitve s katero koli državo po svetu. V tej luči je potrebno poudariti, da so bili medvojni anglo-ameriški skupni sporazumi znani le ozkemu krogu ljudi v obeh prejšnjih vladah, po razsežnostih Hirošime pa je v političnih krogih prevladalo prepričanje, da se mora ustanoviti neke vrste mednarodnega nadzora nad uporabo jedrskega orožja. Ob tem je v ZDA prevladalo mnenje, da naj jedrsko orožje ostane "pod nadzorom Američanov" (Baylis 1981, 30). V luči tega vprašanja je Attlee prosil ameriškega predsednika za srečanje, kar je vodilo v novembrsko srečanje v Washingtonu leta 1945 med voditelji Kanade, Velike Britanije in ZDA z namenom razpravljati o možnostih dogovora o nadzoru nad jedrskim orožjem. Rezultat srečanja je bil t. i. washingtonski sporazum o vzpostavitvi mednarodne kontrole nad jedrskim orožjem, obenem pa je bilo neformalno sklenjeno nadaljnje tesno sodelovanje na tem področju med vsemi tremi državami. Attlee je bil s sporazumom zadovoljen, zanj je predstavljal potrditev, da "posebni odnos" med Washingtonom in Londonom še vedno obstaja in da se bo "razvijal tudi v prihodnje" (Baylis 1981, 31). A dejansko sporazum ni prinesel željenih rezultatov, kakršnih so se nadejali v Londonu. Ameriški predsednik Truman je bil soočen z odporom kongresa glede širjenja jedrskega orožja in kljub vztrajanju Velike Britanije, da sporazum obvezuje vse članice na popolno sodelovanje na tem področju in predvideva ameriško tehnično podporo pri razvijanju morebitnega britanskega orožja, je bil leta 1946 v ameriškem kongresu že v obravnavi predlog o McMahanovem sporazumu. To je laburistično vlado vodilo v odločitev, da bo nadaljevala z načrti in izdelala svoje jedrsko orožje, tudi iz strahu takratne vlade, da se ZDA ponovno zatekajo k izolacionizmu, kar je seveda puščalo vprašanje britanske varnosti odprto. Nenazadnje so Britanci upali, da si bodo z lastnim jedrskim programom ponovno "povrnili ugled v očeh ZDA" in da bo to pripomoglo k obnovitvi medvojnega vojaškega partnerstva (Baylis 1981, 30–31). Britanski zunanji minister Ernest Bevin je bil po neuspelem pogovoru z ameriškim državnim sekretarjem prepričan, da Velika Britanija mora imeti jedrsko orožje, če ne drugače, zaradi prestiža: "/.../ We've got to have this /.../ I don't mind for myself, but I don't want any other Foreign Secretary of this country to be talked at, or

to, by the Secretary of State in the United States as I just have, in my discussions with Mr Byrnes /.../' (Hennessy v Phythian, 29).

Glede na dejstvo, da je jedrsko orožje kasneje postalo kazalec britanske odvisnosti od ZDA, je ironično, da je bila atomska bomba na začetku mišljena kot način, kako doseči neodvisnost od ameriške mednarodne in obrambne politike in obržati nek prestižni status na svetovnem političnem parketu. V britanski politiki so se takrat porajala tudi vprašanja ali se nemara ZDA želijo ponovno zateči k politiki izolacionizma. Ni treba posebej poudarjati, da je 2. svetovna vojna britansko gospodarstvo stala približno četrtno nacionalnega bogastva in jo pustila z ogromnim čezmorskim dolgom ter prepričanjem, da je za Veliko Britanijo pomembno, da ostane svetovna velesila predvsem na podlagi Britanske skupnosti narodov. "Posebni odnos" je vsekakor stopil pod drobnogled, ko je administracija ameriškega predsednika Harryja Trumana leta 1945 nenadoma ukinila Zakon o posojilu in najemu (*Lend-Lease*), le nekaj dni po porazu Japonske, kar je bilo za Britance ostro opozorilo, da se ameriška pomoč ne sme jemati kot samoumevna. Če je bila Velika Britanija leta 1914 največji svetovni kreditodajalec, je bila leta 1945 največji kreditojemalec in v tej luči jo je Trumanova nepričakovana ukinitvev posojilnega programa povsem pobila. Truman naj bi kasneje razlagal svojo odločitev kot popuščanje pod pritiskom republikanskega izolacionističnega kongresa v tistem obdobju. Vodilni laburistični politiki so sporazum jemali kot darilo ali kot posojilo brez obresti, ameriška administracija pa je pričakovala, da bo kakršnakoli pomoč Veliki Britaniji pogojena z ukinitvijo sterlinškega območja in znatnim zmanjšanjem ali ukinitvijo kolonialnega trga (Skidelsky v Callaghan 2007, 163). Laburisti so bili kot konzervativci prepričani, da je povojno gospodarsko okrevanje v neskladju z ameriškim programom o dosegu konvertibilnosti funta sterlinga in uničenju njegovega območja, a kot največje svetovno trgovinsko območje se je moralo območje funta reformirati, če so ZDA želele uresničiti povojne ambicije za odprto svetovno gospodarstvo. Britanci so se obrnili na ekonomista Lorda Keynesa za pomoč pri prepričevanju ameriškega kongresa za posojilo, pri čemer se je republikanski kongres izkazal za nezaupljivega dajati posojilo novi, po njihovem mnenju socialistični vladi v Veliki Britaniji, ki naj bi potrebovala 1 bilijon dolarjev letno, da bi lahko obdržala svoje vojaške obveze po svetu. Postalo je jasno, da se bo novo posojilo v vrednosti 5 bilijonov dolarjev pogojevalo z ratifikacijo sistema Bretton-

Woods in sprejetjem ameriške politike prostega trga. Decembra 1945 je padla odločitev, da bodo po ameriških pogojih zadolžili imperij s sprejetjem ameriškega posojila po tržnih obrestnih merah, kar je leta 1947 vodilo v krizo funta (Phythian 2007, 26). Laburistična stranka na oblasti je bila sicer dolgoletna zagovornica prostega trga, so se pa njeni člani zavedali, da v praksi to pomeni konflikt glede naftnih koncesij v Savdski Arabiji in Iranu, ki sta bila pod vplivom Velike Britanije in Francije in rahljanje zaprtih trgovskih vezi med kolonijami. Bližnji vzhod je ne glede na vse v povojnem času predstavljal britanski prestiž in izjemno gospodarsko vrednost, od njega sta bili odvisni celotna južna Evropa, Balkan in Turčija, saj je bilo na območju 60 % vseh naftnih rezerv na svetu. Do spomladi 1948 je bilo že več 270.000 britanskih enot prisotnih v več različnih državah v regiji in "proračun za obrambo je obsegal 8 % državnih dohodkov" (Callaghan 164, 184). Bližnji vzhod je veljal tudi v ameriških pogledih za strateško rezervo, ki jo bodo Rusi takoj zasegli, če se Britanci umaknejo. Britanske čete so bile takoj po vojni tudi v Indokini, Indoneziji, Nemčiji, Grčiji, Egiptu, Palestini, Indiji, na Pacifiku, Karibih, v Sredozemlju, Indijskem oceanu, Maleziji in porajali so se realni dvomi o tem, kako ji bo uspelo ohraniti nadzor nad strateškimi območji. Vendarle pa ni šlo le za vprašanje obstoja britanskega gospodarstva, takoj po vojni je bila v britanskih krogih še vedno prisotna neomajna vera, da ima Velika Britanija kot velesila svoje dolžnosti po svetu, ki jih mora izvrševati, četudi to pomeni finančno pomoč ZDA. A že leta 1946 je Keyes opozoril, da je bilo ameriško posojilo v osnovi namenjeno doseganju "political and military expenditure overseas /.../ The main consequence of the failure of the loan, must, therefore, be a large-scale withdrawal on our part from international responsibilities" (Keyes v Bartlett 1989, 72). V primeru nadaljnjega vzdrževanja britanskega strateškega varnostnega položaja v svetu je postalo jasno, da se bo morala država tesno nasloniti na "posebni odnos".

3.2.2 ISKANJE SKUPNIH NACIONALNIH INTERESOV

Poteze ameriške politike, prikazane v prejšnjem poglavju, so vodile v postopno opuščanje optimističnega razmišljanja povojne britanske vlade (ki je bilo v središču britanskih strateških načrtov v letih takoj po vojni), da bo naslanjanje na ZDA le začasno in da se bo daljnoročno mogoče izogniti odvisnosti od ZDA. Kot ugotavlja Bartlett, se je "Velika Britanija začela politično premikati od izgrajevanja britanskega vpliva z ad hoc ameriško pomočjo proti bolj

dolgoročnemu in kompleksnejšemu naslanjanju na ZDA” (Bartlett 1989, 82). Med leti 1946 in 1947 je britanski zunanji minister Ernest Bevin garal, da je ZDA prepričeval, da imata z Veliko Britanijo skupne interese, saj se je britanska vlada dobro zavedala, da potrebuje ameriško finančno pomoč za preživetje, leta 1947 pa je izbruhnila še kriza funta v luči nove konvertibilnosti, ki je bila posledica britanskega izpolnjevanja določil, pogojenih z ameriškim posojilom iz leta 1945 (Phythian 2007, 26). Marshallov načrt oziroma t. i. Program za obnovo Evrope, ki je bil oblikovan, da finančno pomaga pri obnovi v vojni uničenih gospodarstev in infrastrukture, ne bi mogel biti ponujen ob bolj primernem času. Turčija in Grčija sta po 2. svetovni vojni spadali v britansko strateško območje in država je finančno in vojaško podpirala tamkajšnje nekomunistične režime, a pozimi 1946–47 je Attleejeva vlada obvestila Washington, da ne zmore sama nositi teže bremena na tem območju, saj je šlo za območje, kjer je Sovjetska zveza želela vzpostaviti svoj vpliv. Ameriški predsednik Truman je bil pripravljen prevzeti tamkajšnjo britansko zgodovinsko vlogo blokade sovjetskega vpliva, a se je zavedal, da ne ameriška javnost ne izolacionistični republikanski kongres ne bosta pripravljena braniti tradicionalnih britanskih geopolitičnih razlogov. Odgovor na sovjetsko ekspanzijo je moral biti upravičen zgolj in samo na novi ameriški filozofiji zunanje politike. Od te točke dalje je bil grško-turški program predstavljen kot del globalnega spopada med demokracijo in diktaturo in iz tega konteksta je sledila oznanitev Trumanove doktrine,⁷ ki je v ospredje postavljala idejo predsednika Wilsona o spopadu med dvema načinoma življenja, enega temelječega na svoboščinah, drugega na zatiranju. General Marshall je s tako retoriko predstavil še načrte o ekonomski pomoči za doseganje tega cilja in ameriških interesih: “America would aid European recovery to avoid political disturbances and desperation to restore the world economy and to nurture its free institutions. Therefore, any government, that is willing to assist in the task of recovery will find full cooperation, I’m sure, on the part of the United States government” (Kissinger 1994, 453–454).

⁷ Vsebinski avtor ameriške zunanjepolitične in varnostne doktrine po letu 1945, ko sta zaradi spremenjene vloge ZDA v svetovnih gospodarsko-političnih interesih in ob hitremu razvoju vojaške tehnologije nacionalna varnost in zadrževanje širjenja vpliva komunistične Sovjetske zveze po svetu (*the policy of containment*) postala najpomembnejši del ameriške državne politike, je bil George Kennan, takratni šef oddelka za politično načrtovanje pri zunanjem ministrstvu, ki je dobro poznal položaj Sovjetske zveze ob koncu 2. svetovne vojne. Doktrina je dobila ime po ameriškem predsedniku Harryu Trumanu, ki jo je predstavil na seji kongresa 12. 3. 1947, njegov govor pa je vseboval “skupni imenovalac ameriške zunanje in varnostne politike v obdobju hladne vojne, ki se je izražal v pripravljenosti ZDA, da s politično-diplomatskimi in vojaškimi sredstvi v celoti preprečijo ozemeljsko širitev takratne Sovjetske zveze in njenega komunističnega bloka” (Grizold v Ferfila in drugi 2003, 359).

Glede prejema dejanske pomoči ni bila očitno nobena druga država bolj "favorizirana" z ameriške strani kot Velika Britanija, bodisi glede obsega Marshallove pomoči, od katere je Velika Britanija med leti 1948 do 1951 prejela skupno 3.297 milijone dolarjev, bodisi glede ostalih posojil. Čeprav je po letu 1946 Velika Britanija dobila največji delež Marshallove 12-bilijonske pomoči, to pravzaprav ni imelo veliko zveze s "posebnim odnosom", saj so ZDA želele braniti zahodnoevropski blok kolikor proti vzhodu je bilo to mogoče (Callaghan 2007, 187). Močni glasovi iz ZDA so želeli da Velika Britanija vodi v evropski integraciji. Marshallov načrt je bil oznanjen junija 1947 in je predvideval vodilno vlogo Velike Britanije v pobudi in pripravi evropskega odziva; ko je Sovjetska zveza decembra 1947 odklonila sodelovanje, je bila hladna vojna pred vrati. Sedaj je postalo v tudi strateškem interesu ZDA, da ob zaostrovanju berlinske krize vzpostavijo (vsaj na začetku) neformalno zahodno vojaško in strateško zaveznitvo v centralni Evropi, neke vrste evropsko integracijo na področju obrambe, v kateri bi Velika Britanija igrala vodilno vlogo (nekakšen tretji steber med ZDA in kontinentalno Evropo), ZDA pa bi priskrbele zunanjo vojaško pomoč. Britanci so bili bolj kot za skupno evropsko obrambo zainteresirani za to, da se ustanovi skupno atlantsko zaveznitvo, kamor bi bile vključene tudi ZDA (Baylis 1981, 33). Britanski zunanji minister Bevin je v obdobju, ko se je pričel uresničevati Marshallov načrt, že opustil vero v britansko zmožnost neodvisnega delovanja brez pomoči ZDA. Zanj je bila realnost ta, da Velika Britanija sama nujno potrebuje ameriško gospodarsko pomoč in da lahko le težka stremi h kakršnikoli pomoči (ali celo k vodenju) pri gospodarski obnovi zahodne Evrope. Še več, bil je prepričan, da je ameriška pomoč nujno potrebna tudi za obrambo slednje. Obdržati ameriško zavezanost k obrambi zahodne Evrope se je znašlo v samem srcu zunanje politike laburistične vlade in britansko odzivanje na ameriške zahteve glede podpore (materialne ali finančne) za potrebe strateških potez hladne vojne, je od tega časa naprej vedno vsebovalo tudi računico, da lahko neupoštevanje teh zahtev negativno vpliva na ameriško zavezanost k zahodnoevropski obrambi (Phythian 2007, 29).

Paradoksalno je zблиževanje z ZDA od Attleejeve vlade zahtevalo dejanja in delitev bremen, kar je bilo v nasprotju z nacionalnim interesom, ki je na začetku motiviral ta britanski pristop. Bil je načrtovan, da bi Veliki Britaniji ohranil vpliv, toda prinesel ji je obveznosti brez prave moči. Vojaško gledano je obramba zahodne Evrope vodila v nastanek stalnih ameriških baz v Veliki

Britaniji in njenih sosedah. NATO, ustanovljen leta 1949, je razvijal celostno vojaško strukturo pod ameriškim vodstvom in postal center za skupno načrtovanje in oskrbo z orožjem. Velika Britanija je lahko izpostavljala svoj "posebni odnos" z ZDA, ker je bila edina ameriška zaveznica, ki je ob njej igrala vlogo svetovnega pomena, tako vojaško kot tudi finančno. A že septembra 1950 so ZDA pritiskale na članice NATA, naj sodelujejo pri nemški oborožitvi. Ameriški državni sekretar Dean Acheson je sprejetje teh zahtev postavil kot pogoj za ameriško nadaljnje vodenje Natovih združenih sil in podporo zahodnoevropski obrambi. Velika Britanija je sicer že povečala število enot v Zahodni Nemčiji in predlagala podvojitev obrambnega proračuna v obdobju treh let, a ob predpostavki, da bo dobila 500 milijonov funtov vredno finančno pomoč iz ZDA. Finančna kriza iz leta 1947 je že potrdila, da so ameriška posojila nujna za obnovitev britanskega gospodarstva. Mnenje britanske politike je bilo, da je ponavadi mogoče uskladiti ameriške in britanske poglede in da ZDA s tem, ko so sprejele breme globalnih obveznosti, Britansko skupnost narodov štejejo za zaveznike. Če je bilo verjeti zatrjevanju britanskega ambasadorja v Washingtonu, da Američani menijo, da se pomembnejše zunanjepolitične politike "lahko izpeljejo" le s pomočjo Velike Britanije, potemtako so ZDA morale svojo politiko prilagajati do te mere, da niso izpodbijale britanske dolgoročne gospodarske moči (Bullen v Callaghan 2007, 181). Po britanski računici je bilo torej v nasprotju z interesi obeh držav, da ogrožata ali izkoriščata druga drugo, kar je bilo glavno vodilo vrste konferenc v Londonu maja leta 1950, ki so bile namenjene reviziji napredka zahodnega zavezništva (Callaghan 2007, 181–182). Callaghan ugotavlja, da so funt sterling, njegovo območje in britanske kolonije veljale za vire moči, ki pa so paradoksalno zahtevale zaščito ZDA. Nikoli ni bilo dvoma, da kolonialni razvoj lahko pomaga pri obnovi Velike Britanije in še posebej pri napornem "uravnavanju ravnotežja med območji funta in dolarja" (Callaghan 2007, 176). Območje funta, ki je v tistem obdobju predstavljalo 50 % svetovne trgovine, se je po britanski logiki torej moralo okrepiti v splošno dobro, ne pa spodbijati z eksperimentiranjem v njegovi konvertibilnosti kot leta 1947. V luči takih pogledov je britanska vlada zaključila, da je edini način, da uresniči svojo strategijo pridobivanja ZDA za obrambo zahodnoevropskega bloka, privolitev v zahtevo po nemškem oboroževanju. Dejstvo je, kot ugotavlja Callaghan, da čeprav je bila Velika Britanija med leti 1945 in 1951 gospodarsko šibka, je bila v evropskem pogledu še vedno močnejša kot premagane sile osi in Francija in njene obstoječe globalne

obveze so dejansko pomenile, da so ZDA od take zaveznice lahko pričakovale, da bo v pomoč pri odvrčanju komunizma. Ravno zaradi tega razloga je ameriška administracija vsaj v retoričnem smislu nehala pridigati glede kolonializma, kot je Roosevelt počel ves čas vojne, in pričela v ostankih imperija iskati strateške prednosti zase. Britanska zadušitev komunističnega revolta v Maleziji leta 1948 je pokazala svetu, kaj lahko Britanci naredijo; zaščita kavčuka in surovin kositra v Maleziji sta bili nujni za ZDA, ki so bile glavne porabnice teh surovin. Prikrite operacije proti komunističnim režimom na obeh straneh Atlantika so se povečevale in s tem krepile in širile tesne povezave med britanskimi in ameriškimi tajnimi službami, ustanovljenimi med vojno (Callaghan 2007, 181–186). ZDA so na predvečer korejske vojne, ko so britanski stroški za obrambo že dosegali 9 % BDP-ja, iskale britansko podporo, britanska vojaška industrija je še leta 1957 zaposlovala po ameriški največ vojakov (700.000 ljudi, od katerih jih je bilo 320.000 razporejenih na strateških območjih po svetu) (Chalmers 1985, 55; Boyce v Capet in Sy-Wonyu 2002, 74).

A čeprav so ZDA računale na britansko podporo pri zajezitvi komunizma ter bile pripravljene sofinancirati njeno vojaško pomoč in pomagati obdržati vrednost funta, je vendarle imela Velika Britanija velike težave pri ohranjanju svojega položaja velesile. V tej luči je bila prisiljena zasledovati cilje, ki so bili pogosto v nasprotju z ameriškimi. Marshallovo pomoč, zasnovano kot pospeševanje integracije zahodnoevropskih držav z namenom njihove gospodarske obnove in razvijanja obrambnih sposobnosti zahodnega bloka, je britansko finančno ministrstvo v veliki meri porabilo za reševanja svojega čezmorskega dolga do držav Britanske skupnosti narodov, torej z drugimi besedami, za nadaljevanje imperialne politike. Kljub neodobravanju ZDA, ki so želele v luči svoje politike prostega trga odpreti britansko območje funta, se je Velika Britanija oddaljevala od primarnega namena Marshallove pomoči, to je britanske osrednje vloge v vodenju zahodnoevropske integracije (Dobson 1995, 96). Dejstvo je, kot zaključuje Boyce, da je imela Velika Britanija zaradi svojih čezmorskih obvez v obdobju hladne vojne manjšo gospodarsko rast kot njene evropske in vzhodnoazijske tekmice (Japonska) in je bila posledično prisiljena omejevati obrambne načrte in strateško vlogo v Evropi in svetu, zaradi česar so bile ZDA vedno manj pripravljene priskočiti na pomoč njenim prošnjam po finančni pomoči (Boyce v Capet in Sy-Wonyu 2002, 77).

3.2.3 KOREJSKA VOJNA

Na predvečer izbruha korejske vojne so nove obrambne obveze, ki so se nakazovale na obzorju, signalizirale ponovno težavo za britanski proračun in posredno britansko obnovitev odvisnosti od ZDA (Callaghan 2007, 187). 25. junija 1950 je komunistični sever vdrl v Južno Korejo, s čimer je bila Velika Britanija postavljena pred dejstvo, da pokaže ZDA svojo pripravljenost in zmožnost izpolniti svojo vlogo ameriškega partnerja in zaveznika. Še istega dne so Združeni narodi sprejeli Resolucijo 82, ki je določila, da invazija krši mir in zahtevali takojšnjo ustavitev sovražnosti in umik Severne Koreje na 38. vzporednik, pri čemer so pozvali vse članice na pomoč pri njeni izvršitvi (Phythian 2007, 39).

Britanski ministrski predsednik Attlee se je srečal s Trumanom v Washingtonu konec leta 1950, z obiskom pa je želel prepričati ameriško administracijo o vzdržljivosti "posebnega odnosa" ob korejskem vprašanju. Obisk je bil v britanskih krogih ocenjen kot uspešen, anglo-ameriško partnerstvo je bilo prepoznano kot gonilo atlantske obrambe, a Velika Britanija bi lahko izgubila pomen v očeh ZDA, če bi postala le ena izmed evropskih držav, ki jih morajo ZDA prositi, naj prispevajo k skupni obrambi (Callaghan 2007, 187–188). Istega dne je zunanje ministrstvo izpostavilo, da Velika Britanija deli le "delček ameriškega interesa glede pomena obdržati nekomunistično območje v bližnjevzhodni Aziji nasproti Japonske po padcu Kitajske v komunizem", tak pogled pa je v bistvu postal osrednja nit britanske politike v času korejske vojne, torej da Koreja sama po sebi ne predstavlja večjega pomena za britanski gospodarski ali strateški interes, da pa je britansko vmešavanje v prvi vrsti pogojeno s podporo ameriški zunanji politiki (Min Hywe 1999, julij-september). Attleejeva vlada je sicer hitro reagirala in postavila pacifiško floto pod ameriško poveljstvo. Winston Churchill, takrat še vodja opozicije, je Attleeja podprl v izvajanju politike ki se zdi "nesporna dolžnost" (Hickey v Phythian 2007, 43). Attlee se je zelo potrudil, da je izpostavil zakonsko osnovo za sodelovanje v vojni. Zlasti je bilo potrebno opravičiti odsotnost predstavnikov Sovjetske zveze na zasedanju ob sprejemanju resolucije, izbiro in s tem posredno legitimizacijo kitajskega zastopstva (Čankajšek ali Mao), dejstvo, da Južna Koreja ni bila članica Združenih narodov, njen režim pa je bil avtokratski in skorumpiran. V upanju, da bo uspela fizično navzočnost usmeriti le na svojo pacifiško floto, je Attleejeva vlada podprla "posebni odnos" z ZDA, a v prvi vrsti zato, da zagotovi mero vpliva nad ZDA, saj

bi se lahko konflikt razširil še na konflikt s Kitajsko. V začetnih fazah konflikta je britanska vlada vedela zelo malo o ameriških načrtih, a se je kmalu znašla pod ameriškim pritiskom za prispevek kopenskih sil, pri čemer je britanski vojaški štab opozarjal, da bi bila vpletenost kopenskih in zračnih britanskih sil vojaško nesprejemljiva, kar so v resnici narekovali jasni britanski interesi. Razporeditev sil iz Malezije bi tam povzročilo težave, vpletenost v konflikt, ki bi vključeval Kitajsko, pa bi lahko vodil v kitajski napad na Hong Kong in s tem potegnil Veliko Britanijo v vojno s Kitajsko, na katero ni bila vojaško pripravljena. Poleg tega bi pošiljanje kopenskih sil v boj slabo vplivalo na notranjepolitični položaj, saj mu javno mnenje ni bilo naklonjeno, kot so izpostavljali nekateri britanski politiki. Obenem se je porajal strah, da bodo ZDA ponovno uporabile jedrsko orožje, britanska gospodarska rast pa se je v letih 1949 in 1950 ravno začela izboljševati. Iz tega je razvidno, da je bil britanski začetni pomorski prispevek namenjen izražanju britanske solidarnosti z ZDA in Združenimi narodi, ne pa kot del širše britanske vpletenosti v smislu pošiljanja čet. Tako Attleejeva vlada kot vojaški štab so upali, da bo začetna pomoč dovolj, da se Veliki Britaniji dokaže kot glavni zaveznik. A že julija 1950 so ZDA začele stopnjevat pritisk z zahtevo po večji vojaški udeležbi. S pozivom generalni skupščini Združenih narodov za dodatne sile, so postavile Attleejevo vlado pred dilemo. Realnost v luči obvez do Združenih narodov, potreba po dokazovanju svoje nadaljnje pomembnosti za ZDA in še vedno prisotna miselnost o britanski vodilni vlogi v svetu, so trčile ob realnost že tedanje prevelike vojaške vpletenosti in morebitnih posledic povečane vojaške porabe na britanske notranjepolitične programe. Britanski veleposlanik v Washingtonu Franks je bil prepričan, da ZDA pričakujejo, da jih bo Velika Britanija podprla tudi s kopenskimi silami, pri čemer je posvaril, da bi nasprotna odločitev lahko dolgoročno ogrozila zavezništvo. Attlee se je poleg tega bal, da bi lahko prazen političen prostor med Washingtonom in Londonom hitro zapolnili konzervativci, zato je naposled prepričal svoj kabinet, da odobri prispevanje dveh pehotnih bataljonov, ki bi jih premestili iz Hong Konga (Phythian 2007, 41–43). Kot se je izkazalo kasneje, je britansko vlado v to odločitev v osnovi vodila obveza, ki so jo čutile do ZDA, kot tudi vera, da bodo z dejansko podporo Britanci dobili več manevrskega prostora pri svetovanju ZDA glede politike v vzhodni Aziji, oziroma bolj specifično, glede (ne)uporabe jedrskega orožja, ki je bila v povojnem času politična realnost. Vojna v Koreji je svet skrbela, strah pred tretjo svetovno vojno je postajal realen in razširjen, ZDA pa so od Velike Britanije

začele terjati, naj odigra svoj del vloge globalnega protikomunističnega nadzornika v novi politični filozofiji zadrževanja komunizma (*containment*). Novembra 1950 je Truman na tiskovni konferenci oznanil, da vedno obstaja možnost uporabe atomske bombe v korejskem konfliktu in da je odločitev o njeni uporabi v rokah vrhovnega poveljnika (Danchew v Min Hywe 1999, julij–september). Šlo je za opazko komaj nekaj tednov po kitajskem vstopu v vojno in jasno naperjene proti njemu. Attlee je nemudoma priletel v Washington na srečanje s Trumanom, kjer je predlagal popustljivejši odnos do Kitajske in prekinitev ognja okoli 38. vzporednika, pri čemer je državni sekretar Acheson takoj opozoril, da ZDA svojih sil ne bodo pošiljale v Evropo v primeru sovjetske grožnje, če ameriški evropski zavezniki niso pripravljeni popolnoma podpreti ameriško politiko v vzhodni Aziji (Dockrill in Young v Min Hywe 1999, julij–september). Attlee je po srečanju poročal, da je popolnoma zadovoljen, ker mu je Truman pojasnil, da na atomsko bombo gleda kot na skupno last ZDA, Združenega kraljestva in Kanade in da ne bo avtoriziral njene uporabe brez predhodne konzultacije, razen v izjemnih primerih (Harris v Phythian 2007, 44). A Acheson nasprotno v spominih poudarja, da je Truman ob Attleejevem mnenju, da je general McArthur prestopil sprejemljive meje v Južni Koreji, takoj zaključil pogovor in dal jasno vedeti, da bodo ZDA v Koreji ostale in se borile, brez ali s podporo ostalih in da je bila končna lekcija, ki naj bi jo Britanci na tem sestanku dobili (kljub privatnemu sestanku med Trumanom in Attleejem), da so Britanci nezmožni vplivati na ameriško vodenje politike atomskega orožja ali poteka vojne (Acheson v Phythian 2007, 45).

Sam Attlee je sestanek sicer javno predstavljal kot potrditev neke določene mere britanskega vpliva na ameriško zunanjo politiko, a je ta pogled predvideval usklajenost britanskih in ameriških nacionalnih interesov, v kar pa so leta 1951 glasovi znotraj britanske politike (sicer bolj privatno kot javno) že začeli dvomiti. Po mnenju nekaterih je prišlo do trenutka, ko “moramo vzpostaviti našo neodvisnost od ZDA v zunanji politiki, saj Američani očitno že računajo, da jih bomo vedno podprli, kljub našim odkritim pomislekom. To moramo ustaviti, če hočemo kdaj imeti pravi vpliv nad njimi” (Greenwood v Phythian 2007, 46). Izraženi so bili torej dvomi v dejansko britansko zmožnost vpliva na politiko ZDA do Južne Koreje in tudi spoznanje, da bi bilo podpiranje ZDA lahko usodno za širše britanske interese. Britansko finančno ministrstvo je posvarilo, da si Velika Britanija ne more privoščiti kljubovanja ZDA zaradi

finančnih posledic (Lowe 1989, 132). Poleg tega je bila prava razsežnost cene britanskega oborožitvenega programa razkrita januarja 1951, ko je postalo jasno, da je laburistična vlada Veliko Britanijo obsodila na višjo raven porabe za obrambo na glavo prebivalstva kot same ZDA, kar je bilo za laburistično stranko s pacifističnim ustanovnim elementom zelo kontroverzno, saj je šlo dejansko za porabo na račun vladnega socialnega programa (Phythian 2007, 47). Korejska vojna je sicer zahtevala nekaj več kot 1.000 britanskih življenj, kar je več kot je bilo skupno britanskih žrtev v falkandski, iraški in afganistanski vojni skupaj.

3.2.4 PORAST BRITANSKEGA PRORAČUNA ZA OBRAMBO

Leta 1951 je proračun za obrambo zrastel za več kot 50 %, na skoraj 10 % BDP-ja (načrtovan je bil dvig na 14 %) in to istočasno, ko je Ministrstvo za prehrano oznanilo zmanjšanje tedenskega odmerka mesa. Kot posledica oboroževanja je do srede 1951 skromen presežek 307 milijonov funtov iz leta 1950 narasel na 369 milijonski primanjkljaj, do konca leta 1951 pa je znašal že 521 milijonov. Hugh Gaitskell, tedanji britanski finančni minister, je novembra leta 1951 pripomnil, da je bil začetni ameriški pristop glede britanskega oboroževanja pogojen z nejasno obljubo o precejšnji finančni pomoči. Spominja se, da je bil vsesplošni občutek, ki so ga dobili, da bodo Američani poskrbeli, če se bo britanska plačilna zmožnost poslabšala. V praksi pa do tega nikoli ni prišlo. Dajanje prioritete globalni varnostni vlogi namesto notranjepolitičnim programom je potrdil proračun britanskega finančnega ministra Hugh Gaitskella aprila leta 1951, njegov prvi in zadnji, in je bil vzrok za odstop nekaterih članov kabineta, med drugim kasnejšega premierja Harolda Wilsona. Bistvo odstopa je bilo nestrinjanje z vladno politiko prednostnega zasledovanja zunanjepolitičnih ciljev hladne vojne, na račun nujnih notranjepolitičnih reform, ki jih je laburistična stranka zagovarjala v svojem osnovnem programu (Phythian 2007, 42–48).

Aprila istega leta je bila laburistična stranka razklana, obenem pa se je v principu zunanjepolitičnim imperialnim ciljem in nacionalnemu interesu vdana nova konzervativna vlada povsem strinjala, da je cena za oboroževanje previsoka in jo je potrebno zmanjšati. Kritiki laburistične politike v času Attleeje vlade in kasneje v času konzervativne vlade v petdesetih so trdili, da so britanske zunanjepolitične obveze ogrožale stanje in prihodnjo rast britanskega gospodarstva in posledično britanskega življenjskega standarda. Začasno so kritike usahnile v

času Marshallove pomoči, a so se kritični glasovi ponovno oglasili v času korejske vojne, ko se je na britanskem političnem urniku ponovno začelo govoriti o povečanih izdatkih za obrambo na račun notranjepolitičnih reform socialne države. Kritiki so kot problem v petdesetih letih izpostavljali politiko ponovnega oboroževanja in zato kritizirali atlanticizem (vero v pomen sodelovanja med Evropo, ZDA in Kanado glede političnih, gospodarskih in predvsem varnostnih vprašanj v okviru NATA), saj naj bi le-ta močno prispeval k britanski kronični plačilni nesposobnosti v tem obdobju, kot tudi razsežnost britanskih čezmorskih obvez in brezplodnih poskusov, da dohaja najnovejšo vojaško tehnologijo. Leta 1952 naj bi strokovnjaki v laburistični vladi ocenili, da imajo Britanci po svetu nastanjenih 22 divizij, vključujoč Južno Korejo, Zahodno Nemčijo, vojaške garnizone na Bližnjem in Daljnem vzhodu, v Avstriji, Trstu, Gibraltarju, na Malti, Cipru in Karibih. Enako naj bi veljalo za mornarico in letalske obveze, čeprav točne številke niso bile znane. Hitchcock piše, da je bil junija leta 1952 bodoči britanski premier Anthony Eden mnenja, da je Velika Britanija soočena z “izredno težavno odločitvijo – ali naj potone na raven drugorazredne sile ali naj žrtvuje življenjski standard, da vzdržuje obstoječe obveze” (Hitchcock v Callaghan 2007, 197).

Od srede petdesetih let je prihajalo do upada britanskih konkurenčnih zmogljivosti v proizvodnji in zato je bil proračun za obrambo pogosto navajan kot nepotrebno breme, a obenem odločujoč dejavnik v britanski navezanosti na ZDA, saj je bila država odvisna od posojil, kar je spodkopavalo možnost njene neodvisne zunanje politike in pogojevalo izvoz konvencionalnega orožja kot nadomestilo za stroške povečanega oboroževanja, kot je izpostavil Wilson leta 1952 (Walker v Callaghan 2007, 197). Tudi Churchill je po nastopu oblasti leta 1951 sprejel odločitev, da se morajo predvidene projekcije proračuna zmanjšati. Po drugi strani pa so zagovorniki sodelovanja z ZDA in atlantskega zavezništva uvideli, da je zavezništvo v britanskem nacionalnem interesu, kar naj bi izhajalo iz medvojnega sodelovanja, skupne kulture in izkušenj. Veterani v Attleejevi vladi so sodelovali z ZDA (pogosto tajno), pri načrtih za zahodnoevropsko zavezništvo, Marshallovem načrtu, pri izmenjavi informacij tajnih služb, vzpostavljanju NATA in pri vrsti projektov v povezavi z vojaškim partnerstvom (na primer pri vzpostavitvi vojaških baz za bombnike 29, ocenah za obrambo, jedrski bombi, strategiji jedrskega odvrčanja) kot tudi pri celi vrsti gospodarskih projektov. Pri tem ne smemo mimo podatka, da so v petdesetih letih

fundacije kot Fordova ali Rockefellerjeva delovale v smeri oglaševanja ameriških političnih pogledov po svetu. Med leti 1956 in 1959 je tako samo Fordova fundacija porabila 4 milijone dolarjev za prestižne kontakte z britanskimi politikami in jim omogočala, da promovirajo atlantsko zaveznitvo na primer s predavanji na to temo. Res pa je, da navdušenje za ZDA ni bilo odvisno le od take pomoči, saj je laburistično vodstvo v anglo-ameriškem odnosu videlo nacionalni interes. Tudi sami so bili modernizatorji in zapriseženi keynezijanci, kot njihovi progresivni somišljeniki v ZDA in so delili prepričanje britanske politične elite, da lahko Velika Britanija vpliva na ZDA. Še več, kot kažejo indici, so bili bolj kot mnogi vodilni konzervativci prepričani, da je “posebni odnos” z ZDA nad kritiko. Nekateri vodilni člani laburistične stranke so bili tudi ustanovni člani skupine Bilderberg, ki je bila ustanovljena leta 1952, da bi se borila proti anti-amerikanizmu tako, da bi povezovala člane evropske politične in gospodarske elite (Callaghan 2007, 199–204).

Leta 1951 je postal novi britanski predsednik vlade Winston Churchill, vodja zmagovalne konzervativne stranke in bil pričakovano takoj soočen z vprašanjem nadaljnje britanske vpletenosti v korejsko vojno. Idejni avtor “posebnega odnosa” je bil odločen, da se anglo-ameriški odnosi ne bodo zrahljali glede vprašanja korejske vojne. Za Churchilla je bila največja nevarnost britanski varnosti sovjetski protinapad na britanski teritorij s konvencionalnim ali jedrskim orožjem v Evropi, pri čemer je Velika Britanija potrebovala strateška območja, od koder bi lahko izvršila obrambo v Evropi in na Bližnjem vzhodu. Churchill je že novembra 1950 opozarjal, da “se morajo Združeni narodi v korejskem spopadu na vsak način izogniti vpletenosti v vojno s Kitajsko, saj se bo svetovni globalni spopad v končni fazi odvijal v Evropi” (Min Hywe 1999, julij–september). Poleg tega je britanska vlada že leta 1948 “na višku berlinske krize” privolila, da bo z namenom “odkrite grožnje Sovjetski zvezi” namestila ameriške B-29 bombnike na britanskih tleh, brez nekega formalnega dogovora o njihovi uporabi (kar je v teoriji omogočalo, da je lahko ameriška vlada sprožila jedrski napad z baz brez predhodnega posvetovanja z Britanci), do katerega je prišlo šele leta 1951 (Min Hywe 1999, julij–september).

Leta 1952 je ameriški predsednik postal Dwight Eisenhower, kar pa ni signaliziralo izboljšane položaja Velike Britanije v anglo-ameriškem odnosu. Na predvečer Eisenhowerjeve zmage leta 1952 je imela Bela hiša za sabo dve desetletji demokratske kontrole in New Dealove koalicije.

ZDA so bile cvetoča, demokratična država, ki jo je vodilo progresivno gibanje za socialne reforme in povratek republikancev na predsedniški stolček je to politiko bolj malo spremenil. Pogovori med Eisenhowerjem in Churchillom v Washingtonu, kjer je britanski ministrski predsednik v luči bojzani pred izbruhom 3. svetovne vojne na evropskih tleh zaradi korejske krize pozival k izboljšanju odnosa Zahoda do Sovjetske zveze (kar bi v praksi pomenilo sklic nekakšne ponovitve Potsdamske konference med vsemi tremi velesilami), so bili neuspešni (Kissinger 1994, 510). Churchill je po neuspehu, da vpliva na odločitev ameriške administracije o umirjanju korejske situacije, prišel do zaključka, da mora Velika Britanija ponovno ovrednotiti svoj položaj v “posebnem odnosu”, kar pa lahko doseže le z zmanjšanjem finančne navezanosti na ZDA (Min Hywe 1999, julij-september). “Posebni odnos” je javno še vedno veljal za britanski interes v smislu, da je dopuščal možnost omejevanja ali spreminjanja ameriških zunanjepolitičnih odločitev, kritike odnosa so bile bolj zasebne narave, v obliki dnevnikov ali zasebnih zapiskov britanskih politikov. Takratni vodilni britanski politiki s Churchillom na čelu so v večjem sodelovanju na jedrskem področju (kot tudi v razvoju britanske vodikove bombe) videli odločujoč faktor pri vzpostavljanju večjega vpliva nad ZDA (v smislu usmerjanja ameriške jedrske politike v odgovornejšo smer) (Baylis 2006, 78). A korejska vojna je že pred sueško krizo nakazala neskladje moči med obema državama, ki je dovoljevalo ZDA, da so lahko vodile politiko v skladu s svojimi interesi brez oziranja na britanske.

3.3 SUEŠKA KRIZA - EISENHOWER IN EDEN (1956)

3.3.1 ČAS PRED KRIZO

Poleg munchenske krize leta 1938 je bila sueška kriza tista, ki je razdvojila britansko javnost bolj kot katerokoli drugo zunanjepolitično vprašanje. Pomenila je tudi prvo pomembno povojno zunanjepolitično vprašanje, kjer so se konzervativna in laburistična mnenja polarizirala v grenkih debatah, in velja za edini primer, ko so si odprto nasprotovali glede uporabe britanskih enot v spopadu. Šlo je za neizogiben dogodek, ki je vzniknil iz razmer, na las podobnim dogodkom v Iranu izpred petih let. Tam je marca 1951 iranski premier Mossadek oznanil namero nacionalizirati anglo-iransko naftno družbo, kjer je bila britanska vlada večinska lastnica in je vključevala največjo naftno rafinerijo na svetu v Abadanu, otoku na Shatt al Arab. Čeprav so se

Američani nagibali k mnenju, naj se nacionalizacija sprejme, so se pogajanja, ki so temeljila na sprejetju nacionalizacije v zameno za finančno nadomestilo in dogovor o preskrbi nafte, znašla v slepi ulici, britansko zunanje ministrstvo pa je že krepilo dodatne pomorske sile v vzhodnem Sredozemlju in letalske baze v Iraku (Phythian 2007, 49–50). Ker je ameriška vlada v času britanske gospodarske krize nasprotovala britanski vojaški akciji na območju, je bil britanski premier Attlee posledično nenaklonjen vojaški intervenciji in je želel vprašanje reševati pred Združenimi narodi. Opozicijski vodja Churchill je Attleeju ponudil podporo za vojaško intervencijo, a kljub temu je v britanski vladi pretehtalo stališče, da naj se situacija rešuje pred Združenimi narodi. Ameriško stališče, da bodo ZDA nasprotovale uporabi sile, razen v primeru, če bi z njo reševali britanska življenja ali v luči komunistične grožnje, je bilo odločilno. Velika Britanija si ni mogla privoščiti razhoda z ZDA pri tako pomembnem vprašanju. Leta 1952 so nadalje ameriške tajne službe v sodelovanju z britanskimi organizirale uspešen udar in Mossadeka odstranile z oblasti (Callaghan 2007, 177). Ko je bil pet let kasneje britanski konzervativni premier in Churchillov naslednik Sir Anthony Eden soočen s podobnim izzivom in podobnimi možnostmi v t. i. sueški krizi, je ravnal popolnoma drugače in vztrajal na stališču, da bo kljub drugačnemu mnenju administracije tedanjega ameriškega predsednika Eisenhowerja ključoval agresivnemu arabskemu voditelju tretjega sveta, ki naj bi v britanskih očeh prekršil mednarodno pravo.

Leta 1955 je Sovjetska zveza preko Češkoslovaške prodala orožje Egiptu, kar je po Kissingerju signaliziralo “drzen korak” k širjenju sovjetskega vpliva na Bližnji vzhod in v prvi vrsti “stopilo na živce” Veliki Britaniji, ki je po izgubi Indije leta 1947 v egiptovskem Sueškem prekopu videla glavno preskrbovalno žilo za izvoz nafte v zahodno Evropo (Kissinger 1994, 523). Velika Britanija je namreč v tem obdobju še vedno videla v Iranu in Egiptu močni strateški območji svoje moči in britanske čete so bile še leta 1950 nastanjene v Egiptu, Iranu in Iraku. Po krizi v Iranu leta 1951, se je Velika Britanija v letu 1952 soočila z novo krizo v Egiptu, kjer se je skupina mladih nacionalističnih oficirjev pod vodstvom polkovnika Gamala Abdela Nasserja v vojaškem udaru znebila skorumpiranega egiptovskega kraljevega režima. Nasser je bil kot politik pristaš nacionalistične filozofije novih dekoloniziranih držav na Bližnjem vzhodu, ki so po Kissingerjevi oceni spretno izigravale vse tri velesile (Veliko Britanijo, ZDA in Sovjetsko zvezo)

med sabo. Pod pretvezo, da so odprte za sovjetski vpliv, čeprav so v osnovi prisegale na politiko neuvrščenosti, so v očeh ZDA uspele vzpostaviti vtis, da bi morebitni prevzem oblasti s strani komunističnih sil v njihovih državah predstavljal večjo nevarnost za ZDA kot za te države same, zato so se upirale ceni, ki bi jo morale plačevati za ameriško zaščito. ZDA so v prvi vrsti želele z Nasserjem obdržati dober odnos, da bi ga lahko pridobile pod ameriški vpliv in odvrnile od sovjetskega, pri čemer je egiptovski polkovnik ta pristop spretno izkoriščal. Velika Britanija je bila prva, ki je morala opustiti iluzije o uspešnem nadzoru Zahoda nad politiko Bližnjega vzhoda. Ob prihodu nacionalističnih politikov na oblast je izgubila možnost, da bi le s svojimi 80.000 četami v Egiptu uspela obdržati strateški nadzor nad prekopom brez podpore ZDA. Pod pritiskom ZDA, ki so v situaciji videle tudi priložnost, da omajajo britanski predvojni imperialni položaj, je leta 1954 privolila, da se bo do leta 1956 umaknila s sueške baze. Takratni ameriški voditelj Eisenhower je namreč v luči hladne vojne želel države od Turčije do Irana velikopotezno vključiti v neke vrste srednjezhodno verzijo NATA (s t. i. bagdaškim paktom), katere namen bi bil zadrževanje sovjetskega vpliva na tem območju, v to filozofijo pa je želel vključiti tudi Egipt. V Veliki Britaniji se je tedanji konzervativni premier Anthony Eden, Churchillov naslednik, domislil nove poteze za rešitev egiptovske krize in predlagal skupno anglo-ameriško finančno podporo velikopoteznemu Nasserjevemu načrtu za gradnjo mostu Aswan, pri čemer bi ZDA nosile 90 % vseh stroškov. Že decembra 1955 sta Velika Britanija in ZDA dali skupno ponudbo, da finančno podpreta gradnjo jezusa, katere dolgoročni cilj je bil Egipt postaviti v finančno odvisen odnos od Zahoda (po vzoru podobnega pristopa Velike Britanije pri gradnji sueškega prekopa v 19. stoletju). A novi samozavestni egiptovski vodja, ki je seveda skrbno preučil korist, ki jo lahko dobi s tako ponudbo, je želel ZDA najprej pokazati, da zaradi mamljive ponudbe Egipt ne želi stopiti v kakršnikoli odvisni odnos pri vodenju svoje zunanje politike. Maja 1956 je vzpostavil diplomatske odnose s kitajskim komunističnim voditeljem Mao Zedongom in s tem posredno umaknil priznanje Čankajškovi vladi na Tajvanu, ki so jo podpirale ZDA (Kissinger 1994, 522–531). Sredi julija je ameriški državni vrh oznanil, da ZDA ne bodo financirale gradnje, kar je posledično vodilo v takojšnji umik ponudbe tudi s strani Svetovne banke in Velike Britanije, ki sta svoji ponudbi vezali na ameriški predlog. Ta, v osnovi ameriška politična odločitev, vezana na finančne pogoje, je spodbudila egiptovskega vodjo, da je 26. julija 1956 oznanil prevzem družbe Suez Canal Company z namenom, da financira projekt Aswan in s

sklicevanjem na egipčansko suvereno pravico, da poseduje, nadzoruje in upravlja vodni tok znotraj egipčanskega območja. Britanski premier Eden je takoj obvestil Eisenhowerja o britanskem (in francoskem) stališču glede prevzema, v katerem je ostro obsodil Nasserjevo potezo in zahteval takojšnji odziv z besedami: “If we do not take firm stand, our influence and yours throughout the Middle East will, we are convinced, will be finally destroyed” (Kissinger 1994, 531). Egipt je bil vitalni vezni člen v britanski verigi komunikacij v Sredozemlju in na območju Sueškega prekopa, zato je bilo nujno, da Velika Britanija obdrži vojaško prisotnost na tem območju in pravico, da vstopi v Egipt v primeru zaznave mednarodne krize (Callaghan 2007, 177). A ZDA so jasno izrazile stališče, da bodo nasprotovale vsaki anglo-francoski invaziji v Egipt, ki bi lahko spodbudila arabski nacionalizem na Bližnjem vzhodu in destabilizirala regijo do te mere, da bi ZDA nad njo izgubile vpliv. Oborožena akcija bi lahko ogrozila ameriško spretno diplomacijo na Bližnjem vzhodu in tamkajšnje tajne operacije, ki so bile v teku. Kljub tajnim načrtom o možnosti izvedbe vojaškega udara v Egiptu, ki bi Nasserjev režim odstranil z oblasti in je ponujal neko hitro rešitev krize, ne pa ureditve dolgoročnega odnosa z Egiptom, je bil začetni odziv na prevzem vsaj v javnosti predstavljen kot diplomatski (Callaghan 2007, 233).

3.3.2 ZAOSTROVANJE ODNOSOV

Ameriški državni sekretar John Foster Dulles je predlagal konferenci v Londonu v avgustu in septembru, kjer bi našli rešitev za krizo v luči vzpostavitve nekega mednarodnega sistema svobodne plovbe čez prekop. Američani so se nagibali k iskanju finančnega nadomestila za prevzem, medtem ko bi za Britance taka rešitev pomenila v prvi vrsti priznanje, da je prevzem zakonsko sprejemljiv in da ne krši mednarodnega prava. Londonski konferenci sta signalizirali tako razhajanje mnenj med britansko vlado in vidnimi članicami Britanske skupnosti narodov (Avstralija in Nova Zelandija), kot tudi z ameriškim stališčem. V tej luči je potrebno poudariti, da je bil republikanski predsednik Eisenhower pred novembrskimi predsedniškimi volitvami. Po Kissingerju sueška kriza za Eisenhowerja, z njegovimi bogatimi vojaškimi izkušnjami, tudi ni bila “dovolj ogrožujoča, da bi zahtevala uporabo sile” (Kissinger 1994, 538), čeprav morda ni zanemarljivo, da so ZDA ravno v tem času kritizirale nasilne poteze sovjetske vojske pri zadušitvi Nagyjeve vstaje na Madžarskem in so želele pokazati moralno večvrednost politike Zahoda, ki se (dozdevno) ne zateka k uporabi sile pri reševanju mednarodnih nasprotij. Oktobra,

tik pred vojaško eskalacijo krize, je Dulles izjavil, da obstajajo različni pogledi atlantske skupnosti pod okriljem NATA na reševanje sueškega vprašanja, ki izvirajo iz percepcije skupnih interesov, ki pa jih ZDA glede krize v Egiptu ocenjuje za v prvi vrsti imperialne in glede teh vprašanj ZDA igrajo neodvisno vlogo, saj gre za območje strogo izven domene NATA. Ironično pa je bil ravno tak argument po Kissingerjevi oceni kasneje uporabljen s strani ameriških zaveznic proti vmešavanju v vietnamski konflikt in med vojno na Bližnjem vzhodu leta 1973, ko le-te niso dovolile uporabe zračnega prostora pri ameriški preskrbi Izraela. Kar je po Kissingerjevi oceni leta 1956 najbolj zmotilo britansko in francosko vlado, je bilo predvsem ameriško stališče, da si njihovi interesi na Bližnjem vzhodu nasprotujejo. Ko je Veliki Britaniji in Franciji postalo jasno, da bo v Varnostnem svetu in na Generalni skupščini Združenih narodov pretehtalo mnenje o nezakoniti uporabi intervencije pri reševanju sueške krize, je bil to za voditelje obeh držav začetek izredno ponižujočega procesa. Britanska in francoska vlada (ki je v prevzemu videla nevarnost za širitev arabskega nacionalizma na svoja dekolonizirana področja v Alžiriji in Maroku) sta ostali osamljeni v odločitvi, da je potrebna vojaška intervencija (Kissinger 1994, 532–537). V Londonu je britanska levica v luči dogodkov začela glasno nasprotovati uporabi sile pri reševanju krize. Laburistična politična filozofija, ki je bila v nasprotju s konzervativno naklonjena dekolonizaciji in nacionalističnim gibanjem v tretjem svetu, je sicer pogosto trčila v nasprotje z laburistično obrambo nacionalnega interesa, a v tem primeru so se postavili na stran mnenja, ki je prevladovalo v ZDA in Združenih narodih. Kot ugotavlja Callaghan, tedanji opozicijski laburistični vodja Hugh Gaitskell ni nasprotoval uporabi sile “per se”, a ko se je situacija razvijala v smeri vojaški operacij velikih razsežnosti navkljub nasprotovanju ZDA, Britanske skupnosti narodov in Združenih narodov, ji je v retoričnem smislu goreče nasprotoval. Stališče Združenih narodov je postalo odločilno in laburistična stranka je stopila v odkrito opoziciji Edenovi vojaški avanturi (Callaghan 2007, 233). Velika Britanija in Francija sta se kljub vsemu odločili nadaljevati z načrtom. Po Kissingerjevi oceni je Eisenhower vse do zadnjega dvomil, da si bosta obe državi akcijo upali dejansko izpeljati brez “podpore ZDA”, Eden pa je bil enako do zadnjega trenutka prepričan, da mu ZDA ne bodo odkrito nasprotovale, ko bo intervencija v teku (Kissinger 1994, 534). 29. oktobra, teden dni pred ameriški predsedniškimi volitvami, so Izraelci napadli Sinaj, domnevno z namenom izkoreniniti vpliv fedajinov (samomorilski gverilcev) na območju in odpreti zaliv Aqaba. Pod

pogoji, ki jih je narekovala tripartitna deklaracija iz leta 1950, naj bi Velika Britanija, Francija in ZDA prišle na pomoč obrambi Egipta na meji s prekopom, a obe državi sta intervencijo izkoristili kot pretvezo za dejanski napad na Egipt, saj sta z ultimatom obema stranema, naj se njune sile umaknejo na vsaka 16 kilometrov od prekopa in da naj Egipt izroči vojaške baze na območju prekopa pod okrilje britansko-francoskih enot, od Egipta terjale pogoje, ki jih Nasser ni mogel sprejeti in jih je seveda posledično zavrnil. Dva dni kasneje so britanske zračne sile začele bombardirati štiri egipčanske letališke baze. Eisenhower je še isti dan spregovoril po televiziji: “/.../ we believe that these actions have been taken in error /.../ for we do not accept the use of force as wise and proper instrument for the settlement of international disputes” (Kissinger 1994, 541). Ta argument se dve leti kasneje, ko je Eisenhower sam ukazal intervencijo ameriških sil v Libanonu, seveda ni več pojavil v njegovi retoriki. Naslednjega dne je britanski opozicijski laburistični vodja hitel z napadom na vlado z argumentom, da Britanci bombardirajo Egipt ne v samoobrambi ali v kolektivni obrambi, ampak ob jasnem nasprotovanju Združenih narodov. Še nikoli do tedaj ni laburistična stranka tako kolektivno nasprotovala vladni odločitvi o britanski vojaški intervenciji, ko je ta že bila v teku (Phythian 2007, 57). 2. novembra je generalna skupščina z absolutno večino (64 : 5) izglasovala resolucijo o takojšnji prekinitvi sovražnosti in uporabi mirovnihi sil na območju prekopa. Po prihodu mirovnihi sil tri dni kasneje sta se obe evropski državi odločili za umik. Ob tem Kissinger izpostavlja vprašanje ali je bilo res v ameriškem nacionalnem interesu, da poniža dve ameriški “nenadomestljivi” zaveznici, ki sta v mednarodnem pogledu izgubili zmožnost avtonomnega udejstvovanja (Kissinger 1994, 533). Tudi nekaj glasov v ameriški politiki je med potekom zaostrovanja razmer pozivalo k drugačnem ameriškem pristopu. Ameriški diplomat Kennan je opozoril, da ZDA: “/.../ bear a heavy measure of responsibilities for the desperation which has driven French and British government to this /.../” (Kennan v Kyle 1991, 426). Po Kissingerjevi oceni bi se morale ZDA oddaljiti od zaveznic ne na začetku krize, temveč po njeni uspešni razrešitvi in bi morale poskrbeti, da Velika Britanija nad regijo izgubi svoj vpliv (Kissinger 1994, 533).

Dediščina sueške krize je za laburistično stranko in generacijo politikov, ki so jo preživljali, pomenila spreobrnitev k “bolj omejenemu pristopu glede uporabe vojaške sile”, kar se je izražalo tudi v kasnejši vladi premierja Harolda Wilsona in njegovem vodenju anglo-ameriških odnosov v

času vietnamske krize (Phythian 2007, 58). Sueška kriza je v zunanji politika pomenila spoznanje, da obstajata le: “/.../ two great powers in the world today, the United States and the Soviet Union /.../” (Kyle 1991, 477), ker sta Velika Britanija in Francija izgubili status velesil, kar je posledično privedlo v “iskanje jedrske neodvisnosti” v evropski politiki, za Francijo pa nasploh iskanje politične vloge v evropski integraciji brez sodelovanja z ZDA (Kissinger 1994, 549). Geopolitika hladne vojne je torej omogočila ZDA, da so gradile svojo politiko na propadanju starih imperijev. S tem ko sta stari evropski velesili izgubljali na strateški moči in vojaškem pomenu, sta posledično izgubljali tudi gospodarsko moč, ki je bila tako vzrok kot posledica poslabšanja geostrateškega položaja. To je bilo zelo opazno med samo sueško krizo, kjer je samo novembra Velika Britanija zabeležila ogromno izgubo v britanskih rezervah, ameriško finančno ministrstvo pa je obenem posvarilo, da brez umika čet iz Sueza ne bo reševalo vrednosti funta (Robertson v Voinea 2011, 27. julij).

Januarja 1957 je Eisenhower ameriški kongres zaprosil za odobritev ameriškega vojaškega in gospodarskega načrta za pomoč omejevanju sovjetskega vpliva na Bližnjem vzhodu, kar je postalo znano pod imenom Eisenhowerjeva doktrina. Ta t. i. ameriška obveza do zaščite prozahodnih režimov v zgoraj omenjeni regiji, ki je bila oznanjena ob istočasnem uradnem priznanju britanskega zatona po Suezju na bermudskem srečanju med ameriškim predsednikom Eisenhowerjem in Haroldom Macmillanom, Edenovim naslednikom, je bila naperjena zoper mednarodni komunizem (Callaghan 2007, 235). Bermudsko srečanje januarja 1957 je na nek način potrdilo britansko posredno odvisnost do ameriškega neizpodbitnega nadzora nad sicer bodočimi britanskimi jedrskimi raketami Thor, ki naj bi bile v korist skupni obrambi in gospodarstvu (Peters in Woolley 1999–2016). Nadalje je oznanjalo, da se mora resolucija Združenih narodov glede sueške krize izvršiti “v skladu z njenimi določili” (s čimer je Velika Britanija na Bližnjem vzhodu začrtala pot prilagajanja ameriškim zunanjepolitičnim ciljem) in potrdilo “skupen interes obeh držav glede razvoja evropskega sodelovanja pod okriljem Organizacije severnoatlantskega sporazuma” (Peters in Woolley 1999–2016). V praksi je to pomenilo, da so po padcu pro-britanskega režima v Iraku leta 1958, sledile skupne anglo-ameriške intervencije v Jordaniji in Libanonu. Ko je leta 1961 Irak grozil z aneksijo Kuvajta (ki je po letu 1957 oskrboval Britance s polovico naftnih zalog), je bil zaustavljen z največjo

britansko vojaško intervencijo po Suez, ki pa je tokrat uživala podporo ZDA (Callaghan 2007, 236).

3.4 OD SUEZA DO VIETNAMA

3.4.1 MACMILLAN IN EISENHOWER

Harold Macmillan je položaj naslednika Anthonya Edena, ki ga je sueška kriza primorala v odstop, prevzel januarja 1957. Kot finančni minister v Edenovi britanski vladi je imel pomembno vlogo pri odločanju glede uporabe vojaške sile med sueško krizo in bil je eden izmed prvih, ki mu je prekipelo ob uporabi le-te v luči ameriškega diplomatskega in finančnega pritiska. Njegova drža v tem kriznem času je pomagala spodkopati položaj Edena in mu posledično pomagala zasesti njegov položaj. Anglo-ameriško zavezništvo je bilo od začetka njegovega nastopa položaja premierja v ospredju njegovega vodenja zunanje politike. Še ob začetku nastopa funkcije je verjel svoji tezi, kot jo je med 2. svetovno vojno na severnoafriškem bojišču, kjer je imel kot britanski diplomat priložnost sodelovati s takratnim vrhovnim poveljnikom zavezniških sil v Sredozemlju, Dwightom D. Eisenhowerjem, predstavil v pismu svojemu prijatelju Crossmanu, češ da so Britanci kulturno in moralno bolj uglajeni od Američanov (kot antični Grki v primerjavi z Rimljani), a se je kmalu izkazalo, da je tako razmišljanje podcenjevalo sofisticiranost ameriškega političnega vodstva, s katerim se je Macmillan soočil, ko je bil na položaju. Sueška lekcija je Macmillanovo tezo o Grkih in Rimljanih ponesla še naprej – lekcija je bila, da se je treba izogniti direktni konfrontaciji z ZDA in raje v zakulisju vleči niti, s katerimi se lahko vpliva na ameriško politiko v smeri, ki bo v britanskem interesu.

Mednarodna kriza leta 1957 je poskrbela za pravo priložnost, ko je avgusta 1957 ameriško administracijo zaskrbelo, da bo Sirija, ki je kontrolirala eno izmed glavnih srednjezhodnih naftnih arterij med Irakom in Turčijo, postala sovjetski satelit. Tedanji ameriški državni sekretar Dulles je dal zeleno luč, da skupna ameriško-britanska delovna skupina preuči možnosti za tajne operacije, s katerimi bi lahko ZDA in Velika Britanija zaježili prodor Sovjetske zveze v Sirijo. 10. oktobra 1957 je Macmillan izkoristil tudi atmosfero šoka, ki je zajela svet ob novici, da so 4. oktobra Rusi v vesolje spustili satelit Sputnik. Poslal je osebno sporočilo Eisenhowerju, v katerem je poudaril zadovoljstvu ob napredku delovne skupine in nakazal možnost, da bi se

anglo-ameriško sodelovanje lahko razširilo na pomoč pri boju svobodnih držav proti komunističnemu sistemu v luči t. i. Eisenhowerjeve doktrine. Macmillan, ki je zasebno izstrelitev Sputnika primerjal s Pearl Harbourjem, je v tej luči pragmatično razmišljal, da so v taki atmosferi mogoče vse odločitve, naj bodo še tako revolucionarne. Po Ashtonu je bil Macmillanov cilj vzpostaviti anglo-ameriško sodelovalni ustroj, podobnem tistemu, ki je deloval med drugo svetovno vojno, v osnovi pa je želel obnoviti McMahonov zakon iz leta 1946, ki je ustavil sodelovanje pri izmenjavi jedrskih informacij med obema državama. Eisenhowerjev neprijetni položaj ob vzletu Sputnika je predsednika vodil v neformalno obljubo na oktobrskem srečanju v Washingtonu leta 1957, da se bo osebno zavzel za obnovitev anglo-ameriškega sodelovanja na jedrskem področju (Ashton 2005, 8–9). Macmillan je na srečanju istočasno dosegel obvezo o ustanovitvi cele vrste anglo-ameriških delovnih skupin, ki bi skušale obnoviti jedrsko in tudi širše sodelovanje na področju gospodarstva, trgovine, izmenjave informacij, pri regionalnih problemih, kot so Sirija, Hong Kong in Alžirija v luči iskanja protiukrepov za odvrčanje sovjetskega vpliva (Ashton 2005, 136–139). Šlo je za precedens v sodelovanju v času miru in kar zadeva retorične obljube, je Macmillan verjel, da je dosegel zavezo za ustanovitev nove oblike anglo-ameriškega zavezništva v obliki anglo-ameriškega partnerstva na področju obrambnih raziskav, razvoja in preskrbe. Po Macmillanovem mišljenju bi to lahko vodilo v konec nasprotij glede obsega obrambnih proračunov in zmanjšalo pritisk na britanske strateške obveze po svetu (Ashton 2005, 10). V novi deklaraciji (*Declaration of Common Purpose*) je bilo anglo-ameriško partnerstvo definirano kot “dogovori, ki so jih države svobodnega sveta naredile za kolektivno varnost in skupno obrambo /.../ in so medsebojno odvisne in le v pravem partnerstvu /.../ se lahko pride do napredka in varnosti” (Macmillan 1971, 756–9).

A po Ashtonovi oceni je koncept te medsebojne odvisnosti lahko pomenil v Washingtonu nekaj drugega kot pri Macmillanovi interpretaciji, saj je bil v Washingtonu v času Macmillanovih ameriških “sovoditeljev” Eisenhowerja in Kennedyja koncept zastavljen tako, da ZDA obdržijo vrhovni nadzor nad odnosi z Londonom, predvsem na področju jedrske politike. Po Ashtonu je skrit motiv v ozadju Eisenhowerjevega strinjanja z obnovitvijo anglo-ameriškega jedrskega sodelovanja lahko bila tudi želja po večjem nadzoru nad britanskim programom, saj sta leta 1958 ZDA in Velika Britanija obnovili izmenjavo informacij na področju jedrskega sodelovanja s

sporazumom o skupni obrambi (*US-UK Mutual Defence Agreement*) (Ashton 2005, 12). Od leta 1948 je sicer med državama obstajal sporazum (*Modus Vivendi*), ki je v zelo omejenem obsegu poskrbel za obnovljene vezi med državama na jedrskem področju do 1957, ko so se povezave še okrepile s prej omenjeno privolitvijo britanske vlade, da na britansko območje (pod okriljem NATA) sprejme šestdeset ameriških balističnih raket Thor, ki jih bo v principu upravljalo britansko vojaško osebje, a bodo Američani obdržali nadzor nad njihovimi jedrskimi konicami. Leta 1958 je bilo obnovljeno jedrsko sodelovanje v smislu ponovne izmenjave informacij med obema državama na področju jedrskega razvoja, naslednje leto je novi sporazum omogočil Britancem, da kupujejo vgradne dele za jedrsko orožje od ZDA in menjujejo plutonij za obogaten uran (Colman 2004, 5). Macmillan se je sicer po Ashtonovi oceni videl kot naslednika Churchillovih pobud mediatorstva med obema velesilama, kljub očitnemu dejstvu, da Churchillovo zasledovanje te politike v petdesetih letih ni obrodilo sadov. Njegova odločnost glede nadaljnjega zasledovanju Churchillovega cilja otoplitve odnosov med Vzhodom in Zahodom naj bi dobila zalet tudi v luči novega anglo-ameriškega partnerstva, za katerega je Macmillan verjel, da se je porodilo na oktobrskem obisku v Washingtonu leta 1957 in ki je Veliko Britanijo posvetilo v ozek krog držav z jedrskim monopolom.

Ob Hruščovih izjavah o šestmesečnem roku glede dosega sporazuma s Sovjetsko zvezo o bodočem statusu Berlina iz novembra leta 1958, ki so vprašanje statusa Berlina vezale na možnost izbruha nove vojne, je Macmillan, pred katerim so bile volitve, sklenil posredovati pri Hruščovu in doseči dogovor. Eisenhower je bil zaskrbljen, da bodo Rusi skušali razdreti zahodno zaveznitvo, zasebno pa naj bi zaželel Macmillanu najslabšo možno srečo pri njegovi samorežirani poti v Moskvo in upal, da se britanska delegacija vrne nazaj z repom med nogami. Hruščov naj bi se sicer po posredovanju britanske delegacije umaknil od šestmesečnega roka, če bi bilo sklicano srečanje v Ženevi aprila leta 1959, nekakšen preludij za veliko srečanje vseh štirih velesil vpletenih v berlinsko krizo, načrtovan v Parizu, maja 1960. Macmillan je ukinil vse britanske misije U2 vohunskih letal pred samim srečanjem, medtem ko je ameriška obveščevalna služba CIA (*Central Intelligence Agency*) s tajno anglo-ameriško proti-sovjetsko operacijo vohunjenja z letali U2 nadaljevala, kar je imelo za skupno srečanje nepopravljive posledice, saj je Sovjetska zveza ravno v tem času izvedela za incident, v katerega je bilo ameriško letalo

vpleteno na evropskem območju. Macmillan je sicer uporabil vsa sredstva, da bi Eisenhowerja prepričal, naj se Hruščovu opraviči, a je seveda napačno presodil položaj ameriškega predsednika. Ker je bila kredibilnost njegove administracije na kocki, se Eisenhower pod nobenim pogojem ni želel vdati Hruščovim pritiskom za kaznovanje pilotov U2 ali za kakršnokoli formalno diplomatsko opravičilo in pogajanja so propadla. Propad pariških pogajanj je imel glede Macmillanovega stališča do anglo-ameriškega zavezništva nepopravljive posledice. Njegova percepcija o Britancih, ki držijo za roko Američane, se je izkazala za smešno v luči trdega realizma ameriškega predsednika. Kissinger piše, da je bil Macmillan prvi britanski ministrski predsednik, ki se je moral soočiti s kruto realnostjo, da Velika Britanija ni več velesila v primerjavi z ZDA in Sovjetsko zvezo. Churchill je v medvojnem času v odnosu do obeh držav nastopal še kot relativno "enakopraven" zastopnik države, ki je še lahko apelirala na svoj položaj velesile (Kissinger 1994, 595).

Po Ashtonu naj bi bil neuspeh teh pogajanj ključen trenutek, ko se je Macmillan začel obračati h konceptu zблиževanja Velike Britanije z Evropo, kljub javnemu nadaljevanju retorike o pomenu "posebnega odnosa". Glede na dejstvo, da se je njegov vpliv na Washington pokazal kot nezanesljiv, je moral razviti alternativni načrt, ki bi Veliki Britaniji omogočil, da bi ostala v relativno močnem strateškem, vojaškem in gospodarskem položaju (Ashton 2005, 12–15). A Macmillan si je pri vprašanju glede evropske integracije moral najprej zagotoviti podporo članov vlade, svoje konzervativne stranke, javnega mnenja, članic Britanske skupnosti narodov in na koncu, kar je bilo ključno, članic Evropske gospodarske skupnosti, brez tega se ni mogel zanesti, da bi evropski projekt uspel. Macmillan se je po Ashtonovem mnenju odločil za t. i. "hedging" strategijo, torej nadaljevanje stikov z Washingtonom in po drugi strani iskanje stikov z Evropsko gospodarsko skupnostjo, strategijo, ki se je izkazala za kompleksno v izvajanju in vprašljivo v izidu (Ashton 2005, 15).

Sirska delovna skupina (preimenovana v delovno skupino za Bližnji vzhod) je decembra 1957 izdelala skupni načrt za skupno intervencijo v Libanonu in (ali) Jordaniji, če bi bili prozahodni režimi tam ogroženi, a je bila ameriška vojska skrajno zadržana, da se formalno zaveže za sodelovanje z Britanci iz strahu, da bi to omejilo ameriško neodvisno delovanje v primeru krize. Na ameriški strani je ves čas vladal strah glede tajnosti, saj so se Američani bali, da bi zahodni

partnerji v NATU (Zvezna republika Nemčija in Francija) izvedeli o obstoju posebnega anglo-ameriškega partnerstva na področju skupnih delovnih skupin. Do realnega skupnega vojaškega načrtovanja med obema državama je v bistvu prišlo le zaradi spleta okoliščin, ko je v Libanonu maja 1958 izbruhnila državljanska vojna. A kljub dejstvu, da je bil anglo-ameriški načrt o intervenciji v Libanonu izdelan hitro, se je Eisenhower odločil za enostransko akcijo in v Libanon poslal ameriške marince. Ker se je Macmillan zbal, da bo zdaj Velika Britanija izpadla, kot da sodeluje pri tej enostranski ameriški intervenciji, kar bi lahko škodilo njenemu ugledu in interesom na tem območju, se je odločil za istočasno enostransko vojaško intervencijo v Jordaniji. Kljub temu da sta se obe operaciji odvijali skorajda istočasno, nista bili kakor koli odvisni ali združeni. Pravzaprav se je britanska odvisnost spet zelo hitro izkristalizirala, ko je moral Macmillan prositi ZDA za pomoč, najprej pri posredovanju za prelete čez Izrael in drugič, za pomoč pri preskrbi britanskih enot (Ashton 2005, 16–17).

3.4.2 KENNEDY-MACMILLAN

Macmillan je po neuspehu glede poskusa zastaviti anglo-ameriško sodelovanje na raven neke institucije oz. skupnih delovnih teles nov odnos z Eisenhowerjevim naslednikom v Beli hiši, Johnom F. Kennedyjem, stavil na osebno diplomacijo, čeprav je bil zaskrbljen glede generacijskega prepada med njima in Kennedyjevega irskega porekla. Macmillan je prvi stik z novim predsednikom zastavil v ideološkem ozračju s pismom, v katerem je poudaril reformiranje kapitalističnega sistema, ki naj prinese polno zaposlitev in gospodarsko rast, da bo izničil privlačnost komunizma za ljudi in poudaril pomen širjenja svobode po svetu, ki ga obvladuje sovjetski vpliv (Ashton 2005, 18–19). Kennedy pa je v svojem odgovoru britanskemu predsedniku vlade dvoumno sporočil, da imajo Američani “deep-rooted notions /.../ which make it important to us not to be constantly torn between Atlantic alliance and our genuine concern for the peoples of other continents” (Ashton 2005, 19). Prvi obisk premirja v Washingtonu je bil načrtovan v aprilu 1961, sicer v prvi vrsti zaradi zaostrovanja situacije v Laosu v kontekstu hladne vojne. Novi ameriški predsednik je od premierja potreboval zagotovilo, da bodo britanske enote na razpolago, če bo potrebna intervencija v laoski državljanski vojni, saj je Kennedyjeva administracija resno razmišljala o intervenciji ameriških kopenskih sil, da bi preprečili zmago komunističnemu gibanju Pathet Lao. Kennedy je bil odločen, da bo britanske in francoske čete

vpletel v reševanje krize skupaj z ameriškimi, saj je na področje jugovzhodne Azije gledal kot na strateško območje vseh treh držav (Ashton 2005, 20). V tej luči je ameriški predsednik britanskega premierja pozval na srečanje v Key West, mornariško bazo na Floridi, 26. marca 1961. V Londonu so na morebitno vojaško intervencijo v Laosu gledali z grozo, po drugi strani pa je bilo prisotno prepričanje, da če britanska vlada ne podpre nove ameriške administracije v prvem velikem mednarodnem preizkusu, bo to katastrofalno vplivalo na anglo-ameriške odnose. Britansko obrambno ministrstvo je bilo mnenja, da je vojaška intervencija v Laosu vedno veljala za nesmiselno in da obstajajo "politične prednosti, da se podpre Američane, in obstajajo druge politične prednosti, da se to izpelje, a ni nobenih vojaških razlogov" (Ashton 2005, 20). Prvo srečanje med voditeljema se je zaključilo s Kennedyjevim vprašanjem, ali je mnenje Velike Britanije, da je intervencija v Laosu pod določenimi pogoji upravičena, pri čemer je Macmillan, stisnjen v kot, odgovoril, da po njegovem mnenju je, vendar mora mnenje uskladiti še z ostalimi člani vlade, pri čemer je Kennedy zaključil: "We must respond" (Ashton 2005, 21).

Srečanje na Key Westu je po Ashtonovi oceni z britanskega stališča ponovno izpostavilo vprašanje glede dejanskega pomena "medsebojnega sodelovanja" med obema državama, saj je bilo zopet očitno, da so v krizi Američani iskali nadzor nad odločitvami v Londonu in ne nasveta britanske vlade. Na koncu je bil Macmillan sicer odrešen odločitve o sodelovanju pri intervenciji v Laosu, saj je Kennedy postajal nezaupljiv do Pentagona, ki je pritiskalo glede nujnosti vojaške intervencije in se posledično od te odločitve umaknil. Na srečanjih v aprilu in juniju leta 1961 pa so odnosi med voditeljema zasebno postajali iskreno topli. Macmillan je deloval kot starejši in modrejši državnik, pripravljen deliti nasvete mlademu predsedniku, in poleti 1961 so vzpostavili prvo varno telefonsko linijo med Belo hišo in pisarno britanskega premierja, ki je predstavljala pomemben mejnik v osebni diplomaciji na najvišji ravni, ko sta na primer oba državnika želela neposreden dialog brez birokratskih vmesnikov. Pri osebni diplomaciji s predsednikom je Macmillan izkoriščal odličen dostop britanskega veleposlanika v Washingtonu Ormsbyja Gora do ameriškega predsednika, saj je njuno prijateljstvo izviralo iz časa, ko so Kennedyjevi živeli v Londonu in ga je Kennedy na srečanju v Key Westu osebno predlagal za ameriškega ambasadorja. Med svojimi uradnimi obiski pri predsedniku se je Gore izkazal kot zelo učinkovit in je poskrbel, da je bilo mnenje britanske vlade slišano v Beli hiši, tudi pri spremembah v

ameriški politiki, kjer so bili britanski interesi neposredno vpleteni. Najodmevnejši primer ambasadorjevega uspeha je bil niz intervencij pri predsedniku leta 1963 glede pogojev sporazuma o jedrskih raketah Polaris. Ob nasprotovanju obrambnega sekretarja McNamare je Gore prepričal predsednika, da Velika Britanija ni plačala več kot 5 % pribitka na končno nakupno ceno, kar je iz britanske perspektive pomenilo izjemno dober posel. Obstaja pa vprašanje, ali je Macmillanu dejansko preko teh kanalov uspelo uresničiti karkoli oprijemljivega glede britanskih interesov. Morda je bil največji rezultat dosežen na področju, kjer je ameriški predsednik dozdevno delil Macmillanov interes, to je bilo iskanje poti do sporazuma o prenehanju jedrskih poskusov. Čeprav je bil Kennedy bolj omejen z notranjo politiko in birokratskim aparatom in zaradi tega bolj zadržan glede vprašanja, je Macmillanu s pomočjo osebnih in dostopov britanskega veleposlanika v Washingtonu spomladi leta 1963 uspelo znova odpreti pogajanja, ki so bila zaustavljena, pri čemer je Kennedy z Macmillanom večinoma komuniciral preko njune direktne telefonske linije, mimo drugih vmesnikov. Rezultat njunega skupnega pisma Hruščovu je bil obisk ameriških in britanskih odposlancev v Moskvi, pri čemer se je moral Macmillan pod Kennedyjevim pritiskom strinjati, da bo britanski odposlanec Lord Halisham zastopal ameriške interese v teh pogajanjih (Ashton 2005, 24–26).

Ponovno so bile razvidne omejitve britanske dejanske svobode odločanja v luči ameriške želje po nadzoru v kritičnih trenutkih. Čeprav je kazalo, da je trenutna ameriška administracija bolj pozitivno naklonjena konceptu medsebojnega sodelovanja, jo je gnala želja po racionalizaciji stroškov v Pentagonu, zato sta bila pripravljena dva memoranduma, ki sta opredelila sodelovanje med obema državama. Prvi je pomenil večje sodelovanje na področju raziskav in razvoja obrambe in je potrdil dogovor med Eisenhowerjem in Macmillanom iz leta 1960 o ameriški dobavi raket Skybolt Veliki Britaniji preko britanskih bombnikov, drugi je določil pogoje za “skupni razmislek” o možnostih sodelovanja med državama (Ashton 2005, 27). A kaže, da so Američani na medsebojno sodelovanje vendarle gledali z drugačnega zornega kota kot Britanci, saj so bila britanska podjetja v bistveno slabšem konkurenčnem položaju kot ameriška. Američani so namreč trdili, da ne nameravajo odpreti severnoatlantskega Natovega trga za britansko opremo na račun svojih podjetij in Kennedyjeva administracija je argumentirala, da morajo britanska podjetja tekmovati za specifične projekte pod istimi pogoji kot njihovi ameriški

tekmeci. Poleti 1962 je prišlo do dveh zaostritev v anglo-ameriških odnosih. Prva je bila uspešen pritisk na članice NATA, da kupijo ameriški raketni sistem Sergeant namesto britanskega Blue Water, kar je povzročilo, da so morali Britanci program ustaviti ob precejšnji finančnih izgubah. Istočasno so se v ZDA odločili, da bodo prodali svoj sistem Hawk Izraelu, kar je Macmillan ocenjeval kot kršitev pravkar sklenjenega anglo-ameriškega sporazuma, da se to orožje brez predhodnega posveta ne prodaja enostransko. Čeprav je kmalu postalo jasno, da je administracija ta korak storila v luči svojih interpretacij regionalnih politik na Bližnjem vzhodu in notranjepolitičnih pritiskov izraelskega lobija, je bila Macmillanova zagrenjenost trajajoča. Med leti 1961–62 je sicer prihajalo tudi do vse večjih razhajanj med obema državama glede vprašanja Konga in trgovskega embarga na Kubi. Britance je skrbelo, da bi intervencija sil Združenih narodov pod okriljem ZDA v provinci Katangan, bogati z rudami, ali morebitne ekonomske sankcije sprožili nemire v krhki centralnoafriški zvezi, ki so jo ustanovili na preostalih kolonialnih območjih v Afriki. Ameriška administracija je na razmere v Kongu gledala skozi prizmo hladne vojne in videla potrebo po tem, da podpre proameriško Kongovo vlado in intervencijo s strani Združenih narodov, kljub nasprotovanju Velike Britanije. Britanci, ki so sicer podpirali Američane med kubansko krizo, pa nasprotno niso podpirali njihovega trgovskega embarga z državo, saj so se razlikovali v percepciji nevarnosti Castrovega režima in mnenju glede nujnosti strateškega embarga do držav vzhodnega bloka (Ashton 2005, 27–31).

3.4.3 AFERA SKYBOLT-POLARIS

Decembra 1962 so se odnosi med ZDA in Veliko Britanijo ponovno poslabšali. V Jemnu so ameriški interesi izboljševanja odnosov z Nasserjem trčili ob britanske interese zaščite novoustanovljene južnoarabske lige. Stališče britanske vlade je bilo, da zavrača podporo ameriški strategiji priznanja republikanskega režima v Jemnu, ki je bil pod vplivom Egipta. Za Britance je bilo namreč zelo pomembno, da britanska politika ne izgleda kot podaljšek ameriške. Obenem se je decembra razvijala tudi afera Skybolt, ki se je začela že dva meseca prej in dosegla denouement na srečanju v Nassau decembra 1962. Da bi podaljšala življenje svoji dotrajani floti bombnikov, se je Velika Britanija že v času Eisenhowerjeve administracije odločila, da kupi Skybolt, ameriške zračne rakete dolgega dosega, ki so bile takrat še v procesu razvoja. Jeseni 1962 je Kennedyjeva administracija brez predhodnega opozorila opustila program, prvenstveno

zaradi želje po zmanjšanju navezanosti na letalski prevoz, po Kissingerjevi oceni pa skoraj zagotovo tudi zato, da zmanjšajo upanje Britancev na uspešen razvoj neodvisne jedrske zmogljivosti. S to enostransko odločitvijo so ZDA obsodile britanske bombnike v hitro zastaranje. Grožnja z razkolom v anglo-ameriških odnosih (usklajena z namigovanjem na možen padec trenutne britanske vlade) je bila za Macmillanovo ključno orožje na konferenci v Nassau. Ko je bil soočen z nesprejemljivim predlogom ameriške administracije o nakupu raket Polaris, je v principu anglo-ameriškim odnosom naklonjeni Macmillan brez pomisleka dal opozorilo, da bo britanska vlada ob neuspehu sporazuma prisiljena “ponovno ovrednotiti” svojo strateško varnostno politiko v svetu (kar je namigovalo na možnost kljubovanja interesom ZDA in s tem posledično razkola v anglo-ameriških odnosih) (Kissinger 1994, 601).

Naslednja faza afere pa je po Kissingerjevem mnenju odsevala prednosti “posebnega odnosa” z ZDA, kar je rezultiralo v sporazumu Nassau, kjer je bilo med Kennedyjevo administracijo in britansko vlado dogovorjeno, da bodo ZDA kompenzirale Skybolt s prodajo petih Polaris podmornic in pridruženih raket, za katera bo Velika Britanija sama izdelala jedrske konice. Velika Britanija se je strinjala, da podmornice sprejme pod svoje okrilje NATO, razen v primeru ko bi bil ogrožen “najvišji” nacionalni interes (Kissinger 1994, 601). Integracija britanskih jedrskih sil v NATO je bila sicer bolj simbolična, glede na dejstvo, da po definiciji jedrsko orožje tako ali tako nikoli ne pride v poštev, razen ko je dejansko ogrožen nacionalni interes, kar je postavilo Veliko Britanijo dejansko v neodvisen položaj glede njegove uporabe (Kissinger 1994, 594–602). Tedanji svetovalec na ameriškem zunanjem ministrstvu George Ball, sicer eden izmed kritikov Kennedyjeve odločitve, je posel komentiral kot podaljševanje britanske iluzije (ki je obstajala zaradi “posebnega odnosa”), da lahko Velika Britanija še vedno igra neko neodvisno vlogo velesile (Ball v Baylis 2006, 80).

3.5 VIETNAM (JOHNSON-WILSON)

3.5.1 OBDOBJE MED LETI 1964–1965

16. oktobra 1964 je Harold Wilson postal novi laburistični britanski predsednik vlade. Njegovi predvolilni govori so dajali vtis, da se laburistična stranka zaveda, da je Velika Britanija država,

ki postaja utrujena od igranja večje vloge, kot jo je dejansko zmožna v obrambni in zunanji politiki (Callaghan 2007, 230). Wilson za razliko od svojega predhodnika ni verjel, da posedovanje jedrskega orožja lahko kakorkoli izboljša britanski mednarodni položaj, po njegovem prepričanju sta bila gospodarska moč in moč konvencionalnega orožja za mednarodni prestiž enako pomembna, zato sistema Polaris ni jemal kot dokaza o britanski neodvisni jedrski politiki; po njegovem mnenju ni bilo možnosti, da bi se Velika Britanija sama zapletla v jedrski spopad s Sovjetsko zvezo (Callaghan 2007, 253). Načrt obrambnega ministrstva (*Defence White Paper*) iz leta 1960 naj bi Veliko Britanijo obvezal k projekcijam o zmanjšanju vojaškega osebja, razporejenega po vojaških bazah po svetu in sicer od 700.000 v letu 1957 do 400.000 v letu 1962, s čimer bi tudi po zmanjšanju Velika Britanija po deležu za obrambo še vedno nosila večjo težo od ostalih članic NATA (z izjemo ZDA, katere proračun za obrambo je bil desetkrat večji od britanskega) (Callaghan 2007, 244–259). Obenem so leta 1964 gospodarske številke nakazovale, da projekcije javnih izdatkov ob nizki gospodarski rasti pod ali na meji 4 % BDP-ja, ob predvidenih ponovitvah slabe gospodarske rasti iz prejšnjih let, nakazujejo dvig davkov do 100 milijonov funtov letno, vse do leta 1968–69. Wilsonova vlada je namreč podedovala velik primanjkljaj v plačilni bilanci, ki je bil opazen že od leta 1959 dalje (Callaghan 2007, 251). Takoj po nastopu svojega položaja se je ministrski predsednik Wilson zatekel po pomoč k ZDA glede reševanja gospodarskega položaja države in vrednosti funta. Laburistično reševanje britanske krize je zanimalo ameriškega demokratskega predsednika Johnsona, ki je po Kennedyjevem atentatu leta 1963 zasedel položaj v Beli hiši, saj je bil zaskrbljen, da bi devalvacija funta pogubno vplivala na vrednost dolarja (Colman 2004, 20).

Po sprejetju sporazuma Bretton-Woods sta bili sicer obe vodilni britanski stranki zavezani k politiki vzdrževanja območja funta, njegove vrednosti in posledično britanskih čezmorskih vezi. A ohranjanje paritete funta na vrednosti 2,80 dolarja ter njegovega območja je pogosto zahtevalo reševanje bodisi s strani ZDA, bodisi s pomočjo drugih mednarodnih virov kot na primer Mednarodnega denarnega sklada. Do okrog leta 1960, ko je postajalo jasno, da gospodarstvi Zvezne republike Nemčije in Francije začenjata prehitovati Veliko Britanijo, je bil funt glavna valuta mednarodnih transakcij, čigar devalvacija oziroma izguba vrednosti bi ogrozila celoten globalni finančni sistem in posledično mednarodne ameriške trgovske tokove. Leta 1964 so

britanske oborožene sile šteje okrog 400.000 vojaškega osebja, ki je bilo nameščeno po Evropi in svetu; šlo je za strateška področja kot so Gibraltar, Malta, Ciper, Aden (v Jemnu), Bahrain, Borneo itd. (Colman 2004, 6–7). Tudi strateški nadzor nad Malezijo, kjer so bile britanske vojaške sile vpletene od leta 1948, se je izkazal za dolgotrajnega in ko je leta 1963 položaj v državi od Britancev zahteval novo intervencijo proti Indoneziji, pri čemer so si ZDA v tem času prizadevale za vzpostavitev dobrih odnosov z njenim voditeljem Sukarnom, je britansko vmešavanje že uživalo manjšo podporo ZDA, saj je posegalo v njeno interesno sfero v luči hladne vojne (Boyce v Capet in Sy–Wonyu 2002, 79). A ravno ta strateška vloga v Maleziji, ki je vključevala precejšnje število britanskega vojaškega osebja, je za britansko vlado ob začetku vietnamske vojne pomenila enega izmed adutov, na katerega se je sklicevala ob ameriških prošnjah za vojaško podporo v konfliktu. Vanj so se Američani vedno bolj vojaško vpletali od leta 1964 dalje in v to silili tudi ostale države. ZDA so razširile število vojaških svetovalcev v Vietnamu na 17.000 že pred Kennedyjevim atentatom novembra 1963, od incidenta v Tonkinškem zalivu pa je ameriški kongres pooblastil Jonsona, da v konfliktu uporabi vsa razpoložljiva sredstva (Callaghan 2007, 261). Johnson in Wilsonov konzervativni predhodnik Alec Douglas Home, sta se že februarja 1964 sporazumela, da bosta obe državi podpirali druga drugo pri situaciji v Indoneziji in Vietnamu (Callaghan 2007, 263). Mednarodni odziv na Johnsonovo politiko v Vietnamu pa je bil skromen; ko je ameriški državni sekretar Dean Rusk leta 1964 lobiral v NATU, je iztržil le omejeno nevojaško podporo (Boyce v Sy-Wonyu, 2007). ZDA so podporo iskale med tradicionalnimi podporniki ameriškim ciljem (ne nujno metodam) kot so Japonska, Zahodna Nemčija in Velika Britanija.

V tej luči je bilo neizogibno, da bodo ZDA zahtevo po britanskih četah Wilsonu postavile takoj po izvolitvi. Ponting ob tem izpostavlja, da je Wilsonova vlada očitno v prvih mesecih po izvolitvi po vzgledu prejšnje konzervativne vlade iskala tesne stike z ameriško administracijo v strateških, zunanjepolitičnih, obrambnih in gospodarskih pogledih (Ponting v Callaghan 2007, 255). P. G. Walker, ki je kasneje postal britanski zunanji minister, je leta 1964 med drugim zapisal, da mora Velika Britanija odnos z ZDA urediti tako, da bo delež v kompleksnem ameriškem zavezništvu kolikor je mogoče nepogrešljiv, obenem pa prilagoditi svoje ideje ameriškim, v zameno za podobne koncesije od ZDA v stvareh, ki v veliki meri zadevajo Britance

(Walker v Phythian 2007, 60). Dejstvo je, da je bil rezultat anglo-ameriškega sodelovanja v letu 1964 prispevek k deležu tri bilijone dolarjev vrednega posojila za reševanje britanskega finančnega položaja v novembru 1964 (Colman 2004, 25).

Po Callaghanu so se britanski in ameriški interesi idealno prekrivali pri vprašanju o vodenju sistema Bretton-Woods, saj bi finančne špekulacije proti funtu nedvomno vplivale na vrednost dolarja. V ZDA se je namreč javni dolg začel hitro dvigovati ob povečanem vmešavanju v vietnamski konflikt. Wilson, ki je nasprotoval devalvaciji funta iz političnih in gospodarskih razlogov, je vedel, da na tem področju uživa podporo ZDA (Callaghan 2007, 263). Na prvem uradnem srečanju med obema voditeljema v Washingtonu (decembra 1964) pa je Johnson že izpostavil vprašanje prisotnosti britanskih sil v Vietnamu (Phythian 2007, 60). Njegovo vztrajanje, da Velika Britanija mora ostati močna sila na območju, ki se je v retoriki tistega časa pričelo označevati kot območje “vzhodno od Sueza”,⁸ ni kazalo ameriškega sočutnega razumevanja, da britansko gospodarstvo vloge dejansko ne more igrati. Britanska poraba za obrambo je realno naraščala od 1.596 milijonov funtov med leti 1960–61 do predvidenih 2.141 milijonov med leti 1965–66 in 2.400 milijonov do 1969–70 (Colman 2004, 39; Callaghan 2007, 256). To je obenem poslabšalo britansko kronično težavo s plačilno bilanco, ki je ob prihodu Wilsonove laburistične vlade na oblast dosegala že 800 milijonov funtov (Colman 2004, 39–40). V tej luči je leta 1964 britanska vlada začrtala omejitev proračuna za obrambo, najprej na 6 % in kasneje na 5 % BDP-ja (Callaghan 2007, 256), pri čemer se je obenem kot zadnja prioriteta glede vojaških baz po svetu za britanske interese izpostavil Singapur, kot območje “najmanjšega gospodarskega pomena”, pod pogojem, da se tam najprej razreši konflikt z Indonezijo. A tako mnenje še vedno ni uživalo britanskega političnega konsenza ob nastopu Wilsonovega mandata (Callaghan 2007, 257). Oktobra 1964 je laburistična vlada z obrambnim poročilom (*Defence Review*) poskušala najti načine za varčevalne ukrepe na področju obrambnega proračuna, čigar vodilo je bila skupna vsota porabe do 2 bilijona funtov za obrambo do leta 1969–70, ki je od prejšnje predvidene projekcije pomenila zmanjšanje za 400 milijonov. NATO in Daljni vzhod sta bila prva kandidata za reze, saj je Wilson želel zmanjšati stroške britanskih vojaških obvez,

⁸ Izraz se uporablja v britanskih vojaških in političnih krogih kot definiranje britanskih strateških interesov izven Evrope in vzhodno od Sueškega prekopa, kot npr. Singapur, Bližnji vzhod ... (Dockrill 2002, 293).

obenem pa je nekoliko ambivalentno še vedno javno podpiral idejo, da mora Velika Britanija nadaljevati z vlogo svetovne sile. Vsekakor je želel, da bi Američani cenili njegovo zavezanost območju “vzhodno od Sueza” (Colman 2004, 76). In čeprav je Wilson zagotovil Beli hiši, da ne bo devalviral funta, so se nadaljnji ukrepi Wilsonove vlade izkazali za nezadostne obdržati obljubo in jo soočili z velikim vprašanjem ali bo zmogla zaščititi vrednost funta s kombinacijo ostrih notranjepolitičnih ukrepov in zunanje (predvsem ameriške) finančne pomoči ali pa bodo potrebni veliki rezi v njenih obrambnih izdatkih po svetu.

Nasprotno je Johnsonova administracija želela ne le zavezati Britance k nadaljnji skrbi za vojaški nadzor nad območjem “vzhodno od Sueza”, ampak ta nadzor razširiti še nad Južni Vietnam. Ameriški državni sekretar Dean Rusk je takoj po nastopu nove britanske laburistične vlade v luči naraščajoče ameriške vpletenosti v vietnamski konflikt lobiral, naj britanska vlada pokaže moč Velike Britanije tudi na območjih izven domene NATA. Opozoril je, da da ZDA niso naklonjene umiku britanskega vpliva s strateških območij kot je na primer Malezija, ki skupaj z ostalimi vitalnimi britanskimi bazami predstavlja “del prepletene mreže obrambe svobodnega sveta”, pri čemer je njena vloga enako pomembna kot ameriška (Callaghan 2007, 261). Posledično je Johnson že na njunem prvem skupnem sestanku, v Washingtonu 7. decembra, zaprosil Wilsona za pomoč britanskih enot v Vietnamu, saj bi “a United Kingdom military presence, on however limited a scale, might have a significant effect. A few soldiers in British uniforms in South Vietnam, for example, would have a great psychological and political difference” (Colman 2004, 41). Wilson je na sestanku uporabil kombinacijo alibijev, da je razložil, zakaj Velika Britanija ne more pomagati z dejansko vključitvijo svojih enot, začeni z vladno gospodarsko situacijo in gospodarsko izčrpavajočo vlogo nadzora nad območjem “vzhodno od Sueza”, pogojeno z nesoglasji z Indonezijo glede Malezije, kjer je bilo ob koncu leta 1964 vključenega že več kot 50.000 britanskega vojaškega osebja in kjer so Britanci šolali tudi vietnamske čete (Phythian 2007, 61). Britanska stran je na srečanju izpostavila tudi vprašljivost koncepta, da vojaške baze po svetu predstavljajo nepogrešljivo zaporo za komunizem in s tem posredno nakazala dvom o Johnsonovi retoriki teorije domin (Callaghan 2007, 262). V svojem govoru ob uradni večerji v Beli hiši je šel Wilson tako daleč, da je uporabil izraz “close relationship” namesto uveljavljenega “special relationship” (po Colmanovem mnenju nedvomno premišljeno) s čimer

je Wilson nakazal, da čeprav je nova laburistična vlada predana “posebnemu odnosu” z ZDA, vendarle ni obremenjena s “Churchillovo prtljago” konzervativcev (Colman 2004, 43). Wilson je navsezadnje v imenu stranke moral krmariti tudi v kontekstu tradicionalne laburistične podpore vietnamski neodvisnosti in nasprotovanju francoskemu kolonializmu ali ameriškemu neposrednemu vpletanju na to območje. Phythian zaključuje, da čeprav je Wilson v širšem smislu podpiral ameriško posredovanje v bivši Indokini, ni bil nikoli podvržen ideji, da bi žrtvoval britanske čete, četudi za simbolno podporo ameriški politiki na območju “vzhodno od Sueza”. Vpletenost britanskih sil je bila že brez Vietnama na meji zmogljivosti in v tem pogledu ni bilo mogoče povečevati obveze, saj za to ni bilo ne politične ne javnomnenjske podpore v državi, poleg tega je bila Velika Britanija omejena z vlogo mediatorja na konferenci v Ženevi, kjer se je odločalo o vietnamskem vprašanju (Phythian 2007, 61).

Zaplet v Vietnamu februarja leta 1965 je dosegel vrhunec v ameriškem bombardiranju Severnega Vietnama, kar je za britanskega premierja in njegov odnos z ameriško administracijo pomenilo težave. Wilson se je ravnal po Attleejevem zgledu iz leta 1950 in po direktni liniji poklical ameriškega predsednika Johnsona, da bi predlagal obisk v Washingtonu. Johnson, ki naj ne bi bil preveč navdušen že nad samim klicem, je zavrnil idejo o obisku in svetoval Wilsonu, naj ne dela muhe iz slona (Phythian 2007, 64). Takoj je poudaril, da so v času Attleejevega obiska v Washingtonu leta 1950 britanske čete že bile v Koreji in ker trenutno ni britanskih čet v Vietnamu, tudi ne bo nobenega poleta v Washington. Wilson je kasneje trdil, da je želel od predsednika dobiti zagotovilo, da Američani ne bodo nevarno stopnjevali svoje vojaške akcije, a je v resnici želel utišati kritične glasove skrajne laburistične levice, ki je odkrito dvomila, da ima britanski ministrski predsednik kakršenkoli vpliv na zunanjepolitične odločitve ameriške administracije. Prošnja za obisk Washingtona je bila s strani ameriškega predsednika zavrnjena, saj je Johnson domnevno “preziral” nasvete predstavnikov tistih zavezniških vlad, ki se niso želele obvezati k pošiljanju čet v Vietnam in je predvideval, da si Wilson z obiskom Bele hiše dejansko želi izboljšati notranjepolitično situacijo v svoji državi: “I won’t tell you how to run Malaysia and you don’t tell us how to run Vietnam” (Ellis 2004, 50). Bela hiša je poskus britanskega premierja, da se vpleta v ameriško vodenje zunanje politike videla kot nepotrebno in predrzno, Johnson je verjel, da Wilson “posebni odnos” uporablja kot sredstvo za dosego

notranjepolitičnih interesov (Colman 2004, 66). Čeprav je ameriško administracijo še vedno skrbelo glede možne britanske devalvacije funta, se je odnos med obema voditeljema (v luči britanske nepripravljenosti oziroma nezmožnosti vojaško sodelovati v Vietnamu) očitno že začel krhati (Colman 2004, 53).

Wilsona je ves čas skrbelo, da bo ameriški predsednik zahteval nedvoumno britansko podporo s četami ameriški politiki v Vietnamu, v zameno za njihovo podporo pri vzdrževanju vrednosti funta, za katero je Wilson zaprosil ZDA leta 1964 (Colman 2004, 65–9). Na svojem drugem obisku v Washingtonu, aprila 1965, ki ga je Wilson pravzaprav spretno izsilil tako, da ga ameriška administracija ni mogla zavriniti, je Johnson, ki se je srečanju sprva poskušal izogniti, ponovno poudaril, da ZDA potrebujejo trdne zaveznike v Vietnamu. Na gospodarski konferenci v New Yorku, ki jo je premier izrabil za vzrok obiska v Washingtonu, je Wilson uspel prepričati prisotne o prednostih funta za ameriško gospodarsko srenjo. Svetovalci v britanski vladi so premierju svetovali, naj na srečanju z ameriškim predsednikom poudari, da britanska vlada obsoja incidente, kot so bombni napad na ameriško veleposlaništvo v Saigonu in akcije vietkongovcev v Južnem Vietnamu, kar naj bi Johnsona pripravilo, da bi bil bolj naklonjen britanskim pobudam za mirovna pogajanja. Johnson naj bi v pogovoru z Wilsonom omenjal neznosne odločitve, ki jih je moral sprejeti, ko je bil po eni strani soočen s pritiski tistih, ki so Vietnam videli kot odskočno desko za napad na Kitajsko, in po drugi strani tistih, ki so bili mnenja, da se morajo Američani brezpogojno umakniti iz države. Johnson na sestanku ni predlagal vmešavanja britanskih čet, ob Wilsonovem predlogu za možnost mirovnih pogajanj z vključitvijo Sovjetske zveze, pa je Johnson pristal na “low-key British investigation of possible peace negotiations in Vietnam”, a nedvoumno poudaril, da Bela hiša v prvi vrsti želi nadaljevati z izgrajevanjem položaja ameriške moči v Vietnamu (Colman 2004, 70–71).

Kljub svoji retorični zavezi ameriškemu predsedniku, je Wilson dobro razumel, da notranjepolitična situacija v državi predstavlja omejitev podpori Američanom v Vietnamu. Računal je, da je malo verjetno, da bi v primeru krize Washington obrnil hrbet reševanju funta, saj je bilo v ameriškem interesu, da se izogne mednarodni finančni krizi. Od maja do septembra 1965 je “posebni odnos” zaznamovala vrsta dogajanj. Ameriško administracijo je skrbelo, da bi v luči zmanjševanja svojih vojaških obvez “vzhodno od Sueza” Velika Britanija pustila ZDA

osamljeno v vlogi svetovnega “policista” (Colman 2004, 75). Možnost takega scenarija je skrbela predsednika Johnsona in njegovi svetovalci so zaključevali, da je čas, da britansko vlado pritisnejo k sprejetju nekakšnega sporazuma, ki bi ZDA zavezal k reševanju funta le v zameno za britansko obljubo, da se bo izognila predvidenemu dolgoročnemu rezanju obrambnega proračuna (Colman 2004, 75). Johnsonov svetovalec in ameriški državni podsekretar George Ball je na srečanju z Wilsonom septembra 1965 poudaril, da bi bilo zmanjšanje britanskih vojaških obvez v jugovzhodni Aziji neustrezna poteza ob hkratnem povečevanju ameriških obvez v Vietnamu, pri čemer je poudaril, da bi Velika Britanija morala finančne, obrambne in zunanje politične vidike anglo-ameriškega odnosa obravnavati celostno. Dodal je, da je v ameriškem pogledu prihodnost funta vitalno povezana z vprašanjem britanskih obrambnih odgovornosti in da je britanska udeležba potrebna, da ZDA v svetu ne bo ocenjevana kot dominantna sila (Callaghan 2007, 264). Predsednikova skrb glede britanskih gospodarskih težav je očitno nekatere njegove svetovalce vodila v idejo, da obstaja način, kako Wilsona pritisniti v sprejetje nekakšnega politično-ekonomskega sporazuma, ki bi preprečil, da bi britanski proračunski obrambni ukrepi ogrozili ameriške interese (Colman 79–80). Dumbrell zaključuje, da “sporazum” nikoli ni bil formalno sprejet, temveč je ostal na ravni medsebojnega dogovora v skupnem razumevanju razporeditve moči v odnosu (Dumbrell 2001, 69). Obstajajo zgolj neki posredni dokazi glede Johnsonovega stališča o tem dogovoru, zato je nemogoče trditi, da je tak dogovor želel, je pa jasno, da je želel, naj Wilson razume, da bo ameriška podpora za reševanje funta manj verjetna, če bi se Britanci začeli umikati iz njihovih globalnih zadolžitev (Colman 2004, 75). Wilson je vedno zanikal, da je prišlo do kakršnega koli sporazuma z Johnsonom, je pa v resnici sprejemal povezavo med britanskim vodenjem vojaških obvez po svetu in posledično večjo ali manjšo ameriško podporo funtu. Junija 1965 je Wilson začel z miroljubno misijo za rešitev vietnamskega konflikta (*Commonwealth Peace Mission*). Verjel je, da ga ameriški predsednik pri poslanstvu popolnoma podpira, a Johnson se je v resnici bal, da bo načrt Washingtonu v sramoto. Colman izpostavlja, da je bil Wilson v očeh komunističnih držav Johnsonov “sel” (Colman 2004, 76). Colman trdi, da je laburistična Wilsonova vlada sprejela niz “medsebojnih soglasij” z ZDA, ki so v osnovi oblikovala britansko notranjo in strateško politiko v prvih treh letih mandata (Colman 2004, 85). Pogoji dogovora so med drugim vključevali zavezo, da bo britanska vlada obdržala pariteto funta na 2,80, izpeljala proti-inflacijske gospodarske strategije v državi in obdržala britanske vojaške

obveze na Daljnem vzhodu v zameno za ameriško pomoč funtu. V tej luči je 25. maja 1965 Wilsonova vlada prejela že drugo posojilo s strani Mednarodnega denarnega sklada v višini 1.400 milijonov funtov. Čeprav je britanska vlada dajala jasen signal, da so potrebni rezi v stroških za obrambo, so Wilsonova zagotovila, da bo Velika Britanija še naprej pripravljena igrati svojo vlogo svetovne sile, očitno zadovoljila ameriškega predsednika (Colman 2004, 85–95).

Junija 1965 je britansko zunanje ministrstvo v posebni analizi ocenjevalo vietnamsko vojno v kontekstu anglo-ameriškega odnosa in v njej izpostavilo, da je britansko neposredno vmešavanje v konflikt nepomembno za britanske vojaške interese: “Our major interest in the situation in Indochina is to see that it does not escalate into a global or regional war in which we might be involved /.../ But Britain’s interests as a non-communist power would be impaired if the United States Government were defeated in the field, or defaulted on its commitments /.../ As a major global ally we have an interest in how the United States wages its wars” (Colman 2004, 87). Decembra 1965 je Wilson že tretjič obiskal Washington in ameriškemu predsedniku zagotovil podporo njegovi politiki v Vietnamu (Colman 2004, 76), saj je želel Johnsona prepričati, da britanske dolgoročne projekcije glede zmanjševanja vojaških obveznosti ne ogrožajo ameriških interesov. Johnsona so njegovi svetovalci pred srečanjem obvestili, da se po njihovi oceni britanska zunanja politika nagiba k naslednjim zaključkom: “(1) maintain current strength in Europe; (2) stay in the Persian Gulf but pull out of Aden in 1968; (3) cut-back in the Far East as soon as confrontation ends – hopefully in 1968–1970”, pri čemer je bilo za ameriške interese po njihovi oceni najbolj pomembno vprašanje umika iz Daljnega vzhoda (Colman 2004, 91–2). Wilson je sicer Veliko Britanijo oddaljil od ameriškega bombardiranja severnovietnamskih mest Hanoja in Haiphonga, ki so se odvijali junija 1966, a je posebej poudaril, da Velika Britanija še vedno podpira glavni princip ameriške politike v Vietnamu, in se osebno zavezal k “posebnemu odnosu” (Colman 2004, 100).

3.5.2 KONFLIKT INTERESOV

Britanski obrambni program (*Defence White Paper*) iz februarja 1966 je nakazal, da bo Velika Britanija ostala svetovna sila, a bo kljub ohranitvi vojaške prisotnosti v Maleziji in Singapuru

zmanjšala svoje sile, ko se malezijski konflikt z Indonezijo konča. Britanska baza Aden v Jemnu naj bi bila tako opuščena po letu 1968, do zmanjšanja sil naj bi prišlo tudi v Sredozemlju. Julija 1966 je Wilson na obisku v Washingtonu ponovno potrdil prizadevanje britanske vlade, da obdrži vojaško prisotnost na območju “vzhodno od Sueza” in pariteto funta, kar sta bili ključni temi za nadaljnji obstoj “posebnega odnosa”. Wilsonov odmik od bombardiranj vietnamskih mest leta 1966 tudi ni vodil v neke razmisleke o spremembi politike v Vietnamu v Beli hiši. Wilson je na srečanju očitno želel zagotoviti Johnsonu, da britanske finančne težave in posledično ukrepi ne bodo bistveno vplivali na britansko zunanjo politiko. Proračun, ki ga je britanska vlada objavila dva dni pred srečanjem v Washingtonu, je predvideval kombinacijo rezov in povečanja davkov, zamrznitev plač, zmanjšanje obrambnega proračuna in pomoč v vsoti 100 milijonov letno in je očitno zadovoljil ameriško administracijo, saj je državni sekretar Rusk ameriškega predsednika obvestil, da zajema večje proti-inflacijske ukrepe kot jih je kdajkoli izvedla kakšna britanska vlada (Colman 2004, 100–13).

A kljub dejstvu, da so Američani igrali ključno vlogo v reševanju vrednosti funta novembra 1964 in avgusta 1965, so leta 1966 dajali malo indicev, da so takšno reševanje pripravljene ponoviti. V Washingtonu se je namreč v tem času nasprotovanje devalvaciji funta začelo manjšati, saj je v drugi polovici leta 1966 postajalo jasno, da tudi resni ukrepi britanske vlade ne zaležejo. Poleg tega je ameriško obrambno ministrstvo ocenjevalo, da je nadaljnja britanska psihološka podpora ameriški politiki na Daljnem vzhodu bolj pomembna od tečaja funta, čigar devalvacija “if it has to come, the sooner the better, and in that case the United States dollar can look after itself” (Colman 2004, 114). Posledično je, kot ugotavlja Colman, obdobje med avgustom 1966 in septembrom 1967 vodilo v zmanjšanje Wilsonove naklonjenosti predsedniku Johnsonu in ZDA, tako na osebni ravni, kot v kontekstu britanske zunanje politike. Britanska odločitev leta 1966, da bodo ponovno zaprosili za članstvo v Evropski gospodarski skupnosti, kot tudi načrt o umiku vojaških sil z območja z območja “vzhodno od Sueza”, kot sta Singapur in Hong Kong do srede sedemdesetih, sta zagotovo prispevala k takemu stanju. Wilsonova odločitev, da maja 1967 drugič zaprosi za članstvo, je s strani političnih strank, gospodarskih krogov in javnomnenjske podpore v Veliki Britaniji uživala večjo podporo kot tista iz leta 1961, nenazadnje se je

povezovala z devalvacijo funta, ki so jo praviloma videli kot nujno, da se država izkoplje iz “začaranega kroga krize valute” (Callaghan 2007, 270).

Spomladi 1967 se je britanska vlada odločila, da bo zmanjšala vojaške obveze na območju Malezije in Singapurja za polovico (na 40.000 vojaškega osebja) do leta 1970–71 in se popolnoma umaknila iz večjega dela Azije, z izjemo Hong Konga, do srede sedemdesetih (Colman 2004, 136–37). Johnson je v korespondenci z Wilsonom in na njunem srečanju v Washingtonu junija 1967 nasprotoval kakršni koli razglasitvi umika z območja pred ameriškim uspešnim zaključkom vojne v Vietnamu. A finančne težave, politična opozicija v državi in zasuk proti Evropi sta Wilsonu na tej stopnji puščala malo maneverskega prostora in britanska vlada je julija 1967 razglasila načrte o umiku. Med avgustom 1966 in septembrom 1967 so se tudi Wilsonove mirovne pobude izjalovile, saj se uradni Washington ni držal svojih dogovorov. To je pri Wilsonu spodbudilo resen dvom o dejanski vrednosti “posebnega odnosa” z Belo hišo. Washington je namreč močno dvomil v pogajanja preko tretje osebe in gledal na Wilsonove poskuse kot na strategijo, s katero britanski ministrski predsednik odvrta pozornost od notranjepolitičnih težav v državi. Po oceni Johna Dumbrella je bila Willsonova pobuda nenazadnje “skoraj obsojena na propad” tudi zaradi takratnega negativnega ozračja nezaupljivosti med Belo hišo in Londonom (Dumbrell 2001, 76). Colman zaključuje, da je delno težavo za tak odnos predstavljalo tudi britansko zavračanje podpore ameriški politiki v Vietnamu s podporo britanskih čet (Colman 2004, 134). Obenem so britanske projekcije o umiku sil z območja Daljnega vzhoda in Perzijskega zaliva, ki so jih naznanili julija 1968, vznemirile ameriško administracijo do te mere, da so Wilsona posledično manj informirali o razvoju dogodkov v Vietnamu. Tamkajšnja ameriška politika se je več kot očitno nagibala k nevarnim oblikam eskalacije in to brez “kakšnih koli konzultacij” med Wilsonom in Johnsonom (Colman 2004, 153).

Kritično obdobje “posebnega odnosa” se je pričelo z devalvacijo funta in končalo z Johnsonovim zaključkom mandata. Vrednost funta je pričela padati od oktobra 1967 in Wilson je v poskusih, da v njegovo reševanje pritegne ZDA, začel groziti s takojšnjimi in drastičnimi ukrepi na obrambnem področju, ki so predvidevali umik britanskih enot iz Zahodne Nemčije in takojšen umik z Daljnega vzhoda, načrtovan sicer za leto 1975. Sprememba v pariteti funta je takoj

povzročila še dodatno breme za stroške obrambe v višini 50 milijonov funtov, kar je posledično sprožilo nove reze (Colman 2004, 148–154). Ironično je, da je istočasno Francija novembra 1967 že drugič z vetom zavrnila britanski vstop v Evropsko gospodarsko skupnost, z enakim argumentom kot leta 1961, češ da je Velika Britanija še vedno bolj zavezana “posebnemu odnosu” kot Evropi, kar bi pomenilo, da bi z britanskim vstopom v Evropsko gospodarsko skupnost ZDA lahko nadaljevale z dominacijo v Evropi (Callaghan 2007, 275). A britanski rezi v obrambnem proračunu so do takrat že spodkopali anglo-ameriške vezi in nič ni nakazovalo, da se bodo slednje hitro obnovile. Načrt o umiku z območij “vzhodno od Sueza” in francoski veto sta Veliko Britanijo za trenutek pustila brez prave usmeritve in vloge v mednarodnih odnosih. Devalvacija je očitno sprožila proces, ki je britansko tradicionalno vlogo v svetu dokončno zaključil.

Z britanskim oznanilom v mesecu novembru 1967, da bodo devalvirali funt na vrednost 2,40, čemur je sledila projekcija o 100-milijonskem zmanjšanju obrambnega proračuna in odločitev o umiku iz jugovzhodne Azije (do 1971) in Perzijskega zaliva (med 1968–69), je novembra 1967 sledil padec cene zlata, kar je bil jasen znak nizkega zaupanja v vrednost dolarja (Callaghan 2007, 273). Čeprav se je Bela hiša zavedala, da bi le resno reševanje z ameriške strani lahko rešilo funt, so britanske predhodne projekcije o zmanjševanju sil za ZDA pomenile, da nimajo več interesa pomagati, poleg tega so bile ZDA takrat na devalvacijo že bolj pripravljene; prevladovalo je prepričanje, da bodo ZDA zmogle obvladati posledice devalvacije. Ameriška administracija je zato 15-odstotno devalvacijo funta novembra 1967 sprejela v luči prepričanja, da je Wilson pri preprečevanju neizogibnega do sedaj poskusil že z vsemi možnimi gospodarskimi ukrepi. Bolj kot sama odločitev o neizogibni devalvaciji je bila za “posebni odnos” odločilna posledica finančnih težav, to je britanska nedvoumna oznanitev o pospešenem umiku vojaških sil z območja “vzhodno od Sueza” in Perzijskega zaliva januarja 1968, kljub gorečemu nasprotovanju ameriške administracije. Ni presenetljivo, da je Johnson takoj januarja 1968 izrazil zaskrbljenost glede britanskega umika, saj je za Američane signaliziral težave ob njihovi zavezanosti filozofiji, da prevzemajo britanska bremena na območjih, s katerih se Britanci umaknejo. Johnson je bil očitno posebej občutljiv na britansko vojaško (ne)prisotnost na Daljnem vzhodu in v Perzijskem zalivu (Colman 2004, 156–57).

3.5.3 ODNOS POSTANE MANJ POSEBEN

Leta 1968 se je, ob očitnem upadanju britanskega položaja v svetu, splošno sprejeto mnenje v Beli hiši torej že nagibalo k obravnavanju Velike Britanije kot enega izmed mnogih ameriških zaveznikov in ne kot države, s katero imajo ZDA nekakšen “poseben odnos”. Vsekakor lahko zaključimo, da so se med mandatom Wilsona in Johnsona vezi med Veliko Britanijo in ZDA začele spreminjati, obdobje med leti 1964–1968 pa obenem jasno izkristalizira nacionalne interese obeh držav. Ameriški politiki so potrebovali (in iskali) britansko retorično in dejansko podporo v Vietnamu in njeno vojaško prisotnost na ključnih območjih na Vzhodu, saj je oboje koristilo pri legitimiziranju in opravičevanju ameriške politike na Daljnem vzhodu. V tem kontekstu so bile za obojestransko koristen odnos najbolj problematične britanske finančne težave, saj so Veliko Britanijo postavljale v položaj odvisnosti od ameriške radodarnosti in s tem spodkopavale verjetnost Velike Britanije, da obdrži položaj svetovne sile. Velika Britanija se je nasprotno uštelala v računici, da bo lahko brez prestanka igrala na karto grožnje z umikom vojaških sil z območij po svetu, ki so za ZDA predstavljale ključna ameriška strateška območja hladne vojne. Za ZDA je bila glavna zunanjepolitična tema Vietnam, ki pa je v britanskih ključnih nacionalnih interesih igral zanemarljivo vlogo in je predstavljal težavo le v okviru zmernih notranjepolitičnih trenj v državi in pri “posebnem odnosu” z ZDA. Območje “vzhodno od Sueza” je imelo za Britance pomen pri načrtovanju njihove dolgoročne usmeritve v mednarodnih odnosih, za Američane pa je ohranjanje britanske vojaške prisotnosti v Aziji predstavljalo lažje opravičevanje njihove intervencionistične politike v Vietnamu, saj je po letu 1965, ko so ameriške čete začele prihajati v Vietnam, to območje postalo center ameriške diplomacije. Ni jasno, ali bi sodelovanje britanskih čet dalo Wilsonovi vladi določen vpliv na ameriško vodenje vojne, za katero so s strani britanskega obrambnega ministrstva že na začetku napovedovali, da z nadaljevanjem ameriške strategije ne more uspeti. Bi pa takšna odločitev najverjetneje pogojevala obvezo britanske vlade (vsaj formalno), k podpori ameriškim eskalacijam, kot so bombardiranja ali uporaba kemičnega orožja. Kot ugotavlja Heffer, je britanska vlada pod Wilsonom pravzaprav igrala premeteno igro. Na eni strani je dala ustno podporo ameriškemu predsedniku, po drugi strani pa je zelo pazila, da se ni vpletla (Heffer 1991, 120). Vsekakor je britanski umik s strateških območij v Aziji v luči finančnih zategljajev

predstavljal konec dobe v povojnih anglo-ameriških odnosih, saj je pomenil neko opuščanje globalnega sistema vojaških baz, ki so Veliko Britanijo naredile tako privlačno za ameriško zaveznico v hladni vojni.

Po mnenju Dobsona je bila v prvi vrsti britanska gospodarska šibkost tista, ki je povezala ZDA in Veliko Britanijo v gospodarski posebni odnos v štiridesetih letih prejšnjega stoletja. Posledica take povezave je bila dve desetletji kasneje vidna v šibkosti funta, ki je ogrožal odnos in obe državi vodil v smer njunih lastnih interesov. Britanska finančna šibkost je pustila posledice na mnogih področjih njene politike, tako na obrambnem, kot na njenih neuspešnih poskusih vstopa v Evropsko gospodarsko skupnost. Dobson trdi, da so se ZDA končno naveličale podpirati Veliko Britanijo in posledično opustile zanimanje za nek poseben finančni odnos med državama ob koncu šestdesetih (Dobson 1995, 165–69).

3.6 VELIKA BRITANIJA IŠČE ODNOS Z EVROPO: NIXON-HEATH

Ko je vlada Harolda Wilsona oznanila umik britanskih sil iz Perzijskega zaliva 16. januarja 1968 je predsednik Johnson grenko protestiral: “Our own capability and political will could be gravely weakened if we have to man all the ramparts alone” (Smith 2016, 219). A razvoj dogodkov v času, ko sta bila v “posebni odnos” vpletena ameriški republikanski predsednik Richard Nixon in britanski konzervativni premier Edward Heath je nakazal, da bo vsaj območje svetovnih naftnih rezerv še nadalje ostalo (v izključni) domeni vpliva obeh držav. Ameriška politika je po umiku Velike Britanije želela zapolniti prazen prostor na Bližnjem vzhodu in je spodbujala večje sodelovanje regionalnih sil, od katerih sta bila najpomembnejša Iran in Savdska Arabija. Poleti 1969 je ameriški predsednik Richard Nixon v luči reševanja situacije v Vietnamu oznanil svojo zunanjepolitično filozofijo, ki je v bistvu temeljila na zmanjšanju zahtev po ameriški vojaški navzočnosti v svetu in pozivala ameriške ožje zaveznice, da jo na svojih območjih v tej vlogi zamenjajo. Nixonov nov zunanjepolitični pristop je bil kompleksen in večplasten, z novim pristopom do Sovjetske zveze in Kitajske je želel ustvariti v nekakšen globalen sistem za vzpostavitev miru v okviru t. i. strategije popuščanja (*détente*). Pristop, pomenljivo imenovan Nixonova doktrina, je sicer ohranjal ameriško vlogo pri zagotavljanju varnosti po svetu, a obenem regionalne sile obvezoval, da same poskrbijo za vojaške sile, ki bodo zaščitile njihove

interese in politike (Petersen 2011, 9). V luči vse večjih notranjepolitičnih razlogov za iskanje rešitev, ki bi upravičile dostojnost ameriškega umika iz vietnamskega konflikta, ne da bi to ogrozilo ameriški prestiž ali njeno vlogo v svetu, je Nixonova doktrina omogočila konsenz med ameriški zunanjimi cilji in notranjepolitično situacijo, ki je bila obremenjena z gospodarskimi težavami in pritiskom javnosti ob koncu ameriške vpletenosti v Vietnam (Petersen 2011, 3).

ZDA so v tem času začele doživljati niz resnih gospodarskih težav. V letih 1967–68 so najpomembnejše svetovne valute, kot so dolar, funt, frank in marka, doživljale krizo, kar je signaliziralo, da je menjalni trg ušel nadzoru. Z nizko gospodarsko rastjo in inflacijo, kar je proizvajalo nov gospodarski fenomen, stagflacijo, so bile ZDA očitno v težavah. Leta 1971 so imele prvič po letu 1893 primanjkljaj v plačilni bilanci, kar so omejile z gospodarskimi ukrepi zamrznitve konvertibilnosti dolarja v zlato (Lundestad 2003, 180). Že na začetku predsednikovanja je Nixon dal vedeti, da zahodna Evropa ni na lestvici glavnih prioritet njegove politike, saj so imela prednost vprašanja, kot so odnosi med Vzhodom in Zahodom, politika s Sovjetsko zvezo in Kitajsko ter NATO (Lundestad 2003, 176). V filozofiji evropske zunanje politike sta Nixon in njegov najpomembnejši zunanjepolitični svetovalec Henry Kissinger videla evropsko integracijo v t. i. atlantskem okvirju, torej pod okriljem ZDA. Evropska vojaška podpora je bila nujna v washingtonski politiki do Sovjetske zveze in Nixon se je ves čas mandata boril proti močnemu pritisku kongresa za zmanjšanje prisotnosti ameriških enot v Evropi. Formalni razlog za novo politiko je izviral iz Kissingerjeve zahodnoevropske strategije, ki jo je oznanil februarja 1969, to je potrditev ameriških obvez do NATO (v skupni številki 300.000 ameriških vojakov), tradicionalna podpora evropski skupnosti in pospešitev britanskega vstopa v skupni evropski trg. Britanska integracija se je zdela nujna za zagotovitev atlantski skupnosti naklonjene Evropske skupnosti, nadaljevanje ameriške podpore NATU pa je pomenilo, da se kljub politiki popuščanja v Evropi še vedno nadaljuje tekma med ZDA in Sovjetsko zvezo. A Nixonova politika do Evrope je trčila ob finančne pomisleke njenih kritikov. Ti so izpostavljali omejitve, ki bi jih močna evropska integracija pomenila za ZDA, čeprav je bil splošni politični konsenz v preteklih letih, da bi enotna Evropa avtomatsko razrešila ZDA njenih bremen na tem območju (Lundestad 2003, 176–180).

V promociji integrirane Evrope je Nixonova politika ponovno začela uporabljati izraz “posebni odnos”, a namen nove administracije je bil, da oblikuje več posebnih odnosov poleg Velike Britanije. Ironično je, da ob naraščanju ameriškega zanimanja za “posebni odnos” obenem v retoriki upadalo zanimanje zanj s strani Britancev (Lundestad 2003, 181). Novi britanski premier Edward Heath je bil veliko bolj kot njegovi predhodniki nagnjen k britanskemu članstvu v Evropski gospodarski skupnosti in njegova strategija za vstop je bila vsaj v retoričnem smislu vzpostaviti večjo distanco do ZDA, s čimer je želel predvsem prepričati Francijo, ki je preprečila obe predhodni prošnji Velike Britanije za vstop v šestdesetih letih, da je Velika Britanija tokrat res predana evropski integraciji. V luči takšne odločne usmeritve britanske vlade, so seveda posebne povezave z ZDA Veliko Britanijo postavljale pred dilemo, kako uskladiti anglo-ameriške odnose z istočasnim kandidiranjem za članstvo v Evropi, saj si Britanci zaradi želje po večji podpori Francozov za vstop, niso želeli namigovanj o lastni vlogi nekakšnega atlantskega trojanskega konja. Rossbach zaključuje, da je Heath želel utrditi britansko pozicijo v mednarodnem sistemu s pridružitvijo Velike Britanije Evropski gospodarski skupnosti, a obenem nadomestiti anglo-ameriški “posebni odnos” s posebnim odnosom med ZDA in evropskimi državami članicami kot enakovrednimi partnericami pod okriljem NATA. Istočasno, ko je aktivno pristopila k iskanju članstva v Evropski gospodarski skupnosti, je Heathova vlada želela spodbuditi Nixonovo administracijo za podporo evropski razširitvi in integraciji. Anglo-ameriški odnos je torej ostal pomemben dejavnik zunanje politike Heathove vlade, saj je predvideval, da bo s pomočjo integrirane Evrope Velika Britanija uspela ponovno dokazati ZDA, da imajo ob sebi enakovrednega partnerja. Po Heathovi oceni so se zahodnoevropske države, kot sta Zvezna republika Nemčija ali Francija, uspele izogniti gospodarskim težavam ravno s članstvom v Evropski skupnosti. Heath je na svet gledal v luči multipolarnosti in tako kot Nixon videl prihodnost v regionalnih silah, ki naj dominirajo v mednarodnem sistemu, zato je poskušal Veliki Britaniji zagotoviti vodilno vlogo v enem izmed polov tega multipolarnega sveta, torej v Evropi. Njegova predhodnika Macmillan in v manjši meri Wilson sta delovala v luči tradicionalne Churchillove politične filozofije, v kateri je bila Velika Britanija velesila in v središču treh krogov, to je imperija s kolonijami in dominijoni, ZDA in združene Evrope. Ker tak koncept ni uspel zagotoviti britanskih interesov, je bil Heath pripravljen opustiti željo po doseganju vseh treh ciljev hkrati in posledično odstopiti od zelenega cilja o prestižni vlogi Velike

Britanije, ki bi bila dosežena z Britansko skupnostjo narodov. Poleg tega je bil do neke mere pripravljen postopoma zmanjševati pomen “posebnega odnosa” z ZDA v zameno za hkratno vzpostavljanje posebnih vezi med Evropsko skupnostjo in ZDA (Rossbach 2009, 10–23). To je pomenilo, da je britanska politika morala na novo definirati perspektive svoje zunanje politike in manj pozornosti namenjati Američanom. Posledično pa je ravno ta preobrat k zmanjševanju evropske odvisnosti od ZDA v globalnem kontekstu hladne vojne želel zajeziti ameriški državni sekretar Henry Kissinger, ki je na svet še vedno gledal v luči delitve na dve sferi. Če je Evropa začela gravitirati stran od ZDA, je to po njegovem lahko pomenilo zgolj nagibanje proti sovjetski sferi. Z namenom preprečiti takšen scenarij je v letu 1973 oznanil pobudo, imenovano “evropsko leto” (*Year of Europe*). Čeprav se Heath s Kissingerjevo vizijo ni v celoti strinjal, je sprejemal miselnost, da je Evropa skozi prizmo hladne vojne še vedno odvisna od ZDA in zato ni želel tvegati izgube ameriške podpore. Krepitev NATA je bila zanj torej ena izmed prioritet (Rossbach 2009, 10–23).

Nixonova administracija je vsekakor želela obnoviti “posebni odnos” in Nixon sam je bil navdušen, ko je prvak konzervativne stranke Edward Heath zmagal na volitvah leta 1970 (Peterson 2011, 3). A Heath je ubral drugačen pristop in odnos med državama pogosto označeval kot “naravno” zavezništvo, kar je bilo povsem v nasprotju z retoriko Nixona, ki je tako javno kot zasebno uporabljal izraz “posebni odnos”, kar so mnogi zgodovinarji iz tistega obdobja tolmačili kot primer spremembe v odnosih in Heathove “evropocentričnosti” (Baylis 1981, 168). Na enem izmed prvih srečanj v Camp Davidu, decembra leta 1970, sta oba voditelja govorila o evropski integraciji in odnosu z ZDA. Nixon je poudaril, da si želi obnoviti medvojno ozračje posebnega odnosa in sproščene atmosfere in da zaradi sovjetskega pariranja ameriški jedrski obrambi išče nov koncept evropske obrambe in prenovo severnoatlantskega vojaškega sodelovanja. V ameriškem kongresu so namreč že zahtevali zmanjševanje bremen ameriškega članstva v NATU. Heath je na srečanju poudaril neresnico glede stališča v ameriški politiki, da Evropa od ZDA na obrambnem področju pričakuje zelo veliko, medtem ko daje v zameno na področju medsebojnega trgovanja zelo malo (Wall 2013, 457–8).

Heath je bil torej odločen, da Velika Britanija postane članica Evropske gospodarske skupnosti, saj bi to dalo zalet britanski ekonomiji in vplivu v mednarodni areni. Zaradi bojazni pred

ponovnim vetom Francije, se je distanciral od ZDA in “posebnega odnosa”, da bi ovrgel francoske pomisleke o britanski vdanosti Evropi (Robb 2013, 35). ZDA pa so se po drugi strani bale, da bo Velika Britanija začela slediti zaščitnemu trgu in monetarnim politikam Evropske gospodarske skupnosti, kar bi lahko škodilo ameriškim ekonomskim interesom, kljub mnenju prejšnjih ameriških administracij, da bi vstop v evropsko integracijo pravzaprav okrepil britansko gospodarstvo. Že takoj po začetku mandata so Nixonovi svetovalci prišli do zaključka, da bi širjenje evropske integracije imelo negativen vpliv na ameriške gospodarske interese zaradi zaščitnih evropskih trgovskih politik. A kljub tem pomislekom je Nixon sprejemal Heathovo odločitev za evropsko članstvo, saj je v prvi vrsti videl njegove politične prednosti in ni bil pripravljen žrtvovati politično-strateškega vojaškega odnosa z Evropo zaradi kratkoročnih ekonomskih ciljev. Nixon namreč nikoli ni bil pripravljen žrtvovati političnih ciljev za gospodarske. Januarja 1971 je oznanil, da mora ameriška gospodarska politika obdržati tesno povezavo s temeljnimi zunanjepolitičnimi cilji, ki so bili, da bo Evropska gospodarska skupnost s sprejetjem Velike Britanije prevzela večjo vlogo v globalnem sistemu odvracanja sovjetskega vpliva. A anglo-ameriška komunikacija glede splošnih zunanjepolitičnih in gospodarskih usmeritev, je bila kmalu prekinjena z Nixonovim zgodovinskim obiskom Kitajske, razpadom sistema fiksnih obrestnih mer in obnavljanjem stikov z Moskvo s strani ameriške administracije. Britanske politike je načeloma zelo skrbelo zaradi politike popuščanja (*détente*), saj so se bali, da bi lahko le-ta ogrozila britansko varnost. V luči sporazumov o omejevanju jedrskega orožja SALT (*Strategic Arms Limitation Talks*) in obnovljenih pogajanj z Moskvo, je Nixon iskal načine, da bi zagotovil Heathu, da ameriška vlada ne bo vstopila v kakršnikoli sporazum s Sovjetsko zvezo, ki bi lahko ogrozil britansko jedrsko zmogljivost. A Britanci so bili kljub temu sumničavi zaradi prikrivanja informacij o obiskih v Moskvi in na Kitajskem z ameriške strani, kar je dajalo britanski vladi misliti, da njeno mnenje v Washingtonu ni pomembno. Poleg tega se je Velika Britanija ravno v tem času odločala o tem, ali naj posodobi svoj jedrski program Polaris, pri čemer je bila odločitev odvisna od ameriških načrtov glede prihodnjih jedrskih programov, na katere bi lahko ključno vplivala zakonska določila ameriško-sovjetskih bilateralnih jedrskih sporazumov, v senci katerih bi bila britanska jedrska neodvisnost manjšega pomena (Robb 2013, 3. pogl.).

Naslednji šok je prišel 15. avgusta 1971 z ameriško enostransko odločitvijo o umiku iz Bretton-Woodsovega sporazuma, s čimer so ZDA opustile zlati menjalni standard dolarja, na katerega so bile vezane vse ostale valute, in njegovo vrednost prepustile tržnim pogojem, kar je svet pahnilo v mednarodno denarno krizo. Nixon je ob tem poudaril, da je prišel čas, ko morajo gospodarsko močne evropske in azijske države, ki so gospodarstvo obnovile v veliki meri s pomočjo finančne pomoči ZDA, sedaj prevzeti svoj delež bremen na področju obrambe (Golub 2010, 93). Kljub vsemu sta Nixon in Heath ponovno vzpostavila sodelovanje na bermudski konferenci decembra 1971, kjer je ameriški predsednik izpostavil razloge za britansko vključitev v evropski trg: “Britain is the only European country with a world view /.../ Your opportunity for leadership is enormous. It will be a healthier world if Europe develops a more cohesive line towards the rest of the world /.../ The major objective is to achieve the long-term objective of political stability /.../ we want you in Singapore because we don't want to be the only non-Asian country there” (The Open University). Bermudska konferenca je oznanila, da je v retoričnem smislu “atlantska zveza” trdna in predstavlja temelj varnosti v svetu. Poudarila je zavedanje glede naraščajoče vloge evropskega bloka, njegovega nadaljnjega pomena za ameriško zunanjo politiko in pomen Velike Britanije v njem (Robb 2013, 42).

V gospodarskem smislu pa je Evropska gospodarska skupnost začela predstavljati tekmico ZDA in zdelo se je, da se njene članice nagibajo v smer gospodarsko enotnega trga v zahodni Evropi, kar bi lahko ogrozilo ameriške gospodarske interese. Leta 1973 je bil dolar vreden za 17,1 % manj kot pred dvema letoma, kar je znižalo cene ameriškega izvozu (Thornton 2001, 223). V luči širjenja Evropske gospodarske skupnosti in povečane gospodarske tekmovalnosti med zahodno Evropo in ZDA je Nixonova administracija leta 1973 začela s poskusom reformiranja ameriško-evropskih odnosov in Velika Britanija je postala kot nova članica evropske integracije neposredno vpletena v proces (Hynes 2009, 237). Ameriški državni sekretar Kissinger je pobudo zastavil kot začrtanje nove atlantske listine med ZDA in zahodno Evropo (ter Japonsko in Kanado) in izrazil ameriško podporo evropski integraciji, ki je sicer v ameriških očeh predstavljala nek sestavni del širšega atlantskega partnerstva pod okriljem ZDA. Pozval je k celostnem pristopu obravnavanja finančnih, trgovskih, političnih in obrambnih zadev v nekem “skupnem okvirju” med ZDA in Evropo (Kissinger 1974, 165–177).

Posledično je sicer pobuda “evropskega leta” izvodenela prvič zaradi skeptičnosti evropskih držav, saj so jo slednje razumele kot povečevanje svojih vojaških bremen pod okriljem NATA (to je predvsem veljalo za Francijo in Zahodno Nemčijo) ter v določeni meri zaradi novega konflikta na Bližnjem vzhodu med Izraelom, Sirijo in Egiptom, ki je posegal tudi v “posebni odnos”. ZDA so namreč v t. i. jomkipurski (izraelsko-arabski) vojni leta 1973 intervenirale na izraelski strani, Britanci pa so zaradi odvisnosti od njihovih naftnih rezerv želeli obdržati dobre odnose z Arabci, zato se niso opredelili za pomoč nobeni strani, kar je bilo v konsenzu z mnenjem večine ostalih zahodnoevropskih držav. Še več, britanska vlada je dala posredno vedeti, da najmanj od vsega želi, da bi morala svoje baze v Veliki Britaniji uporabljati za potrebe ameriške preskrbe Izraela. Glede izraelsko-arabskih odnosov so se interesi obeh držav očitno razlikovali. ZDA so tradicionalno podpirale Izrael vse od njegove ustanovitve, kar je obenem sovpadalo s politiko odvrčanja sovjetskega vpliva na Bližnjem vzhodu. Britanski embargo na preskrbo z orožjem za vse tri države sodelujoče v konfliktu je bil v navzkrižju z ameriško finančno in vojaško podporo izraelskim enotam (Lundestad 2003, 162–3). Pri tem ni zanemarljivo dejstvo, da je posledični arabski embargo na izvoz nafte, ki je cene sodčka nafte skoraj početveril, najmanj prizadel ZDA, saj so imele druge vire uvoza, medtem ko so bili Britanci odvisni od arabskega izvoza (Lundestad 2003, 184). Grožnja sovjetskega vodstva, da bodo zaradi izraelske zasedbe Sinajskega polotoka izvedli primerne enostranske korake v podporo Egiptu, je ameriška vlada razumela kot napoved vstopa ruskih čet na območje Sinaja in je zato sprožila najvišjo stopnjo vojne pripravljenosti v obdobju miru DefCon 3 (*Defence Condition*). To bi lahko pomenilo tudi uporabo jedrskih sil in baz v Veliki Britaniji, kar zagotovo ni bilo v interesu britanske vlade (Lundestad 2003, 162).

Jomkipurska vojna in pobuda “evropskega leta” sta torej v obdobju od aprila do decembra 1973 sicer povzročili nekaj napetosti v anglo-ameriških odnosih, ki pa jih je “posebni odnos” presegel. Kmalu zatem (januarja 1974) je namreč ameriška vlada odobrila nadgradnjo britanskega jedrskega sistema Polaris, kar je signaliziralo, da se je vez med državama na področju jedrskega sodelovanja obdržala kljub specifičnim političnim epizodam. Vsekakor je kljub različni anglo-ameriški politiki v jomkipurski krizi, kjer sta obe državi sledili svojim interesom v regiji, Heathova vlada sicer podpirala ameriško zunanjo politiko, o čemer priča dejstvo, da je leta 1972

podprla Nixonova bombardiranja v Vietnamu za razliko od ostalih zahodnoevropskih držav, kar je signaliziralo solidarnost s partnerico v “posebnem odnosu” (Wall 2013, 457). Heath in Nixon sta se v grobem strinjala glede mnenja, da je potrebno končati vietnamsko vojno brez ogrožanja ameriške kredibilnosti v mednarodni politiki, saj je Heath s podporo Nixonovi politiki v Vietnamu želel zagotoviti nadaljnjo ameriško zavezanost obrambi Evrope in obdržati njeno težo na evropskih tleh v luči hladne vojne. Še več, kakršna koli že je bila narava “posebnega odnosa” v tem obdobju, so bili interesi in politike obeh držav v Perzijskem zalivu in na Arabskem polotoku pravzaprav usklajeni, kar je bila posledica podobne politike obeh držav na tem območju. Ena prvih zunanjepolitičnih potez novega konzervativnega ministrskega predsednika Edwarda Heatha takoj po volitvah julija 1970 je bila pomenljiva. Z odstranitvijo omanskega sultana se je Velika Britanija posredno vrnila k svoji stari imperialistični politiki, saj so vodenje vojske prevzeli britanski poveljniki, a tokrat vmešavanje od Britancev ni zahtevalo tudi dejanskega sodelovanja britanskih čet v spopadih (Petersen 2011, 5). Peterson ob tem argumentira, da se Velika Britanija iz Zaliva ni umaknila zato, ker bi bila šibka, ampak zato, ker je morala v očeh politične srenje in javnosti umik politično opravičiti kot posledico nevzdržnega finančnega položaja (Petersen 2016, 2). Konzervativci so glasno protestirali proti laburistični odločitvi o umiku iz Perzijskega zaliva, a Heathova vlada se je strinjala, da so imeli Britanci zaradi pomanjkanja lokalne podpore na tem območju bolj malo manevrskega prostora. Heathova vlada se tudi po umiku leta 1971 iz tega področja ni dejansko umaknila, saj so tam kot vojaški svetovalci ostali britanski oficirji (Petersen 2011, 8). Kar sta obe državi času Nixona in Heatha v sedemdesetih imeli skupnega na Bližnjem vzhodu in v Zalivu, je bilo, da sta svoje “stranke” v trgovanju z orožjem spreminjali v zaveznike in jim ponujali pomoč v razvijanju lastne obrambe (Petersen 2011, 5). George Ball je o Nixonovi doktrini izjavil, da je bila predstavljena kot načrt zmanjševanja ameriških obvez, a je bil njen glavni cilj povečati ameriški doseg “s povečanjem svobode za enostranske akcije in zmanjšanjem obveznosti, da delujejo kolektivno” (Ball v Golub 2010, 90). V času naveze Nixon-Heath sta bili politiki obeh držav na območju Zaliva do neke mere “uskklajeni”, saj so se ZDA osredotočile na Iran in Savdsko Arabijo, Velika Britanija pa na spodnji del Zaliva, torej Združene arabske emirate in Oman (Petersen 2011, 6).

3.7 OŽIVITEV ODNOSOV: THATCHER-REAGAN

3.7.1 KRIZNA SEDEMDESETA IN UPAD ZANIMANJA ZA OBRAMBNO POLITIKO

V sedemdesetih letih, ko je funt ponovno doživel krizo na menjalnih trgih zaradi dviga cen nafte, je britanski premier Wilson leta 1974 potrdil dokončen umik britanskih vojaških sil iz Malezije in Singapurja do leta 1976 in zmanjšanje vojaške prisotnosti na Cipru in v Hong Kongu. Ko je bila leta 1976 Velika Britanija pred ponovnim izbruhom krize funta, je takratni ameriški predsednik Gerald Ford pritiskal na Britance, naj uvedejo stroge ukrepe za zajezitev inflacije. Britanski premier James Callaghan, ki je nasledil Wilsona, je poskušal z grožnjo izstopa iz NATA doseči boljše pogoje za posojilo Mednarodnega denarnega sklada, a mu ni uspelo (Boyce v Sy-Wonyu 2002, 67–89). Velika Britanija v očeh ZDA takrat ni bila več dorusla tekunica in je izgubila strateško veljavo iz petdesetih in šestdesetih let. Američani so obsojali “socialistično” politiko laburistične vlade glede nadzora inflacije in so zato pustili britansko vlado, da sama izpogaja pogoje posojila Mednarodnega denarnega sklada (Boyce v Sy-Wonyu 2002, 67–89).

ZDA so bile v drugi polovici sedemdesetih let prejšnjega stoletja razočarane nad neuspehom Nixonove in Carterjeve politike popuščanja (*détente*) do Sovjetske zveze, kar je sovpadalo z očitnim upadanjem ameriškega vpliva na zahodnoevropsko politiko. Sovjetska invazija v Afganistanu leta 1979 je administracijo ameriškega predsednika Jimmyja Carterja odmaknila od sporazuma SALT II in ameriško zunanjo politiko vodila v začetek oboroževalnega programa in t. i. Carterjeve doktrine, ki je naznanila, da bodo ZDA branile kakršnokoli sovjetsko intervencijo v Perzijskem zalivu. Carterjev naslednik Ronald Reagan je v luči zaostrovanja protisovjetske politike nadalje povečal ameriški obrambni proračun in poskušal obnoviti “atlantske povezave” (Boyce v Sy-Wonyu 2002, 67–83). Velika Britanija je v tej luči ne glede na umik iz področja “vzhodno od Sueza” še vedno predstavljala pomembnega strateškega zaveznika na evropskem kontinentu, saj je bilo na primer leta 1977 v Veliki Britaniji 100 ameriških baz, vključno s 30 dodatnimi območji, namenjenih namestitvi ameriških sil (Callaghan 2007, 283). Vladi ministrskih predsednikov Wilsona in Callaghana med leti 1974–79 sta bili zaznamovani z neuspešno gospodarsko politiko ob devalvaciji, visoki inflaciji, visokimi obrestnim merami in

relativnemu finančnemu upadu, kar je bilo sicer podobno položaju v ZDA v obdobju predsednikovanja Geralda Forda in Jimmyja Carterja v 2. polovici sedemdesetih.

3.7.2 IDEOLOŠKI SORODNI DUŠI

Velika Britanija še vedno ni popolnoma sprejela dejstva, da je ostala brez imperija in posledično izgubila vpliv na svetovno politiko, prav tako se je gospodarska recesija zdela brez konca. ZDA so se po izkušnji z Vietnamom znašle v položaju sprejemanja v določeni meri upadajočega prestiža v mednarodni politiki. V takem ozračju sta se na obeh straneh Atlantika pojavila dva desno usmerjena voditelja, ki sta očitno delila podobno filozofijo vladne politike, ameriški predsednik Ronald Reagan in britanska ministrska predsednica Margaret Thatcher, ki sta s “posebnim odnosom” zaznamovala politiko osemdesetih let prejšnjega stoletja. Thatcherjeva in Reagan sta načelno sledila neoklasičnim gospodarskim teorijam čikaške gospodarske akademske filozofije z namenom vzpodbuditi britansko in ameriško ekonomijo in udejanjati liberalna tržna načela, ki so promovirala podjetništvo z nižanjem davkov in deregulacijo ter obvladovanjem inflacije z omejevanjem dotoka denarja, s čimer sta želela vzpodbujati vlaganja in varčevanje. V času Thatcherjeve je v britanski gospodarski politiki zaznati opazen premik od keynezianskih načel povojne laburistične politike, ki so postavila vlado v osrednjo vlogo pri vzdrževanju povpraševanja po izdelkih in storitvah s strani porabnikov ter s tem nadzora nad stopnjo brezposelnosti. Zaveza laburistične vlade k ohranjanju stabilne stopnje zaposlenosti je bila v očeh vodilnih laburističnih politikov, kot na primer Attleeja v letih tik po vojni, sredstvo boja proti revščini in deprivaciji. Pravzaprav je bil konsenz vseh povojnih vlad, tako laburistične kot konzervativne, bolj kot kdajkoli poprej zagotoviti večjo vlogo države v gospodarski politiki, pri čemer so uporabljale kombinacijo davčnih in monetarnih metod (kot na primer manipulacijo davčnih stopenj ali spreminjanja obrestnih mer), da so zagotavljale polno zaposlenost, stabilne cene, zaščito vrednosti funta in relativno gospodarsko rast (Coxall in Robins 1998, 22–3). V sedemdesetih letih je prišlo do izrazitega povišanja stopnje inflacije na 9 % in početverjenja cen nafte med leti 1973–74 na rekordnih 24 % leta 1975, kar je s povečevanjem nezaposlenosti v drugi polovici sedemdesetih na 1.25 milijona letno in hkratnemu padcu gospodarske rasti z zmerne 2,8 % med leti 1948 in 1973 na 1,4 % do leta 1979 vodilo stran od keynezijanskih metod, v iskanje novih gospodarskih ideologij, pri čemer so neo-liberalna konzervativna stališča

postajala vedno bolj privlačna (Coxall in Robins 1998, 28–9). Glavna politična cilja Thatcherjeve reformne politike, imenovane “tacherizem” med leti 1979 in 1990, sta bila želja po obnovi britanskega prestiža in uresničevanja britanskih interesov v zunanji politiki, pri čemer je v luči doseganja teh ciljev britanska vlada v osemdesetih letih povečala pomen britanskega proračuna za obrambo za petino v primerjavi z drugo polovico sedemdesetih (na 5 % BDP-ja, kar je bilo sicer še vedno polovico manj od 10 % iz leta 1950 ali 7 % iz zgodnjih šestdesetih) ter želja po načelni opustitvi kejnezijanskih načel v zameno za povečan nadzor nad pritokom denarja, pri čemer je takšna politika zavrnila polno zaposlenost kot primarni cilj gospodarstva v zameno za nadzor nad inflacijo (Caxall in Robins 1998, 31).

Margaret Thatcher, ki je vodila britansko notranjepolitično gospodarsko obnovo in ponovno vzpostavila projekcijo britanske vojaške moči v falklandski vojni, je skrbno in premišljeno vzpostavila tesni osebni odnos z novim ameriškim predsednikom in ga zastavila kot glavni princip britanske zunanje politike z namenom vplivati na ameriško politiko (podobno kot njena konzervativna predhodnika Churchill ali Macmillan). Med njunim mandatom so obstajala nesoglasja kot v primeru ameriške intervencije v Grenadi ali v zadržani ameriški podpori Veliki Britaniji v začetnih fazah vojne za Falklandske otoke. Britanska vlada je trdno podpirala ZDA, ko je bilo to potrebno; sprejela je ameriške rakete na svojih bazah kljub nasprotovanju javnosti, oddaljila se je od javne kritike ameriškega programa oboroževanja, imenovanega “vojna zvezd” (*Star Wars Initiative*) in za razliko od Francije in Španije dovolila ameriškim bombnikom uporabo britanskih baz za bombardiranje Libije leta 1986 (Coxall in Robins 1998, 30). Za Margaret Thatcher ni bilo dvoma, da lahko Velika Britanija s partnerstvom z ZDA pridobi večji globalni prestiž in vpliv, kot bi ga kdajkoli lahko, kljub svojim prednostim, s članstvom v evropski integraciji. Thatcherjeva je v svojem mandatu povečala “predsedniško” vlogo ministrskega predsednika do skrajne meje, saj je povečala moč nad imenovanji ministrov ter vlogo premierjevih posebnih zadolžitev na področju strateško-gospodarskih zadev, obrambe in zunanje politike. Tako je z okrepljenimi neposrednimi stiki z ministri obdržala popoln nadzor nad vsemi novimi političnimi pobudami (Benn v Coxall in Robins 1998, 266).

Simpatija med voditeljema je bila obojestranska. Njuno medsebojno ujemanje na osebni je bilo nesporno, Thatcherjeva je odnos med njima opisala kot: “I regarded it as my duty to do

everything I could to reinforce and further President Reagan's bold strategy to win the Cold War, which the West has been slowly losing /.../ I was perhaps his principal cheerleader in Nato" (Thatcher 1993, 157). Prav tako je bilo nesporno njuno protikomunistično stališče, a kljub temu so specifične nacionalne prioritete obeh držav, ki sta jih zastopala, predstavljale trenja v "posebnem odnosu". Thatcherjeva je ob nastopu mandata nadaljevala s politiko proračunskih izdatkov za NATO v okviru predvidenega 3% BDP-ja, kar je britanski delež proračuna v letih 1983–84 za potrebe NATA uvrstil v sam vrh zahodnoevropskih držav. V istem obdobju je projekcija nakupnih pogojev jedrskega sistema Trident kot nadomestilo zastaranega programa Polaris, povečala predvideno vsoto 5 bilijonov funtov na 7 bilijonov in to v času, ko je NATO oznanjal cilje o povečevanju konvencionalnega orožja namesto jedrskih programov. Thatcherjeva in Reaganova politika trdnega stališča proti sovjetskemu režimu je bila skupna obema vladama in Thatcherjeva je po letu 1985 igrala pomembno vlogo v pogajanjih o zmanjšanju jedrskega oboroževanja med Gorbačovom in Reaganom (Dobson 1995, 148–169). Po Baylisu je zelo verjetno, da je premierka verjela v tradicionalno britansko konzervativno miselnost (ki je izvirala iz Churchillove vizije) o britanski superiorni modrosti pri vodenju (Reagana in) ZDA v "pravo smer" med odvijanjem prelomnih dogodkov v osedmdesetih letih prejšnjega stoletja (Baylis 2006, 82).

3.7.3 TRENJA V ZUNANJEPOLITIČNIH INTERESI

Reaganov zunanjepolitični program, imenovan "Reaganova doktrina", je nastal pod vplivom njegove odločenosti, da zada protiudarec komunističnim režimom na ameriškem kontinentu, posebej komunistični Kubi. Rezultat te politike je bil niz avtoritativnih režimov v Južni Ameriki, ki so prejeli ameriško gospodarsko in vojaško pomoč v različnih oblikah. Reaganova politika "svetovalca" vojaškim diktatorjem je v tej luči pogosto mejila na korupcijo in nespoštovanje človekovih pravic. Nasprotno je bila Thatcherjeva sicer trdna nasprotnica komunizma, a se ni popolnoma strinjala z Reaganovim stališčem percepcije grožnje s Kube ali komunističnega prevrata v Latinski Ameriki. Te razlike so povzročala trenja v njunem odnosu, pri čemer je najbolj znan zaplet glede ameriške invazije v Grenadi 1983, saj je šlo za otok, ki je spadal pod Britansko skupnost narodov. Še pred incidentom v Grenadi so obstajala trenja v Belizeju, kjer so Britanci sicer sprejeli odgovornost za varnost države po njeni razglasitvi neodvisnosti leta 1981,

a so se po drugi strani želeli rešiti bremena stroškov, pogojenih s to obveznostjo. ZDA so prepričevale britansko vlado, naj tam obdrži vojaško prisotnost zaradi zagotavljanja stabilnosti in nasprotovanja komunističnemu vplivu. Ameriška vojaška intervencija v Grenadi je bila iz politične perspektive naperjena zoper širitev komunizma v zahodni hemisferi, poleg tega so ZDA intervencijo opravičile z zaščito ameriških državljanov na otoku. Levičarska vlada v Grenadi je gravitirala k vzpostavljanju stikov s Kubo in to je državnega sekretarja Geoga Schultza spodbudilo k načrtu vojaškega prevrata s ciljem izgnati Kubance z otoka in zaščititi življenje ameriških državljanov na njem. Operacija je vojaško uspela, a britanski ponos je bil ranjen, ker je britanska vlada za intervencijo izvedela šele takrat, ko je bila le-ta že v teku in to kljub Thatcherjevemu nasprotovanju. Geoffrey Howe, britanski zunanji minister, je bil diplomatsko zaveden in je še nekaj ur pred invazijo z govorom v britanskem parlamentu jamčil, da do invazije ne bo prišlo. Za Thatcherjevo, ki je zastopala britanske interese, prioritete hladne vojne niso opravičevale vojaške intervencije v drugih državah. Kakor koli že, obe strani sta v strahu pred ogrožitvijo "posebnega odnosa" poskušali popraviti zaplet. V Washingtonu so priznali, da so pred izvedbo enostranske akcije (nenamerno) zavedli britansko vlado, Thatcherjeva pa je izjavila, da se "posebni odnos" ne sme ogroziti. Leta 1986 je to načelo udeležila s podporo ameriškim letalskim napadom na Libijo. Ko ji je ameriški predsednik predstavil razloge za vojaško intervencijo, je svojo strateško odločitev v luči "posebnega odnosa" javno argumentirala z utemeljitvijo, da Britanci to "pač morajo storiti" (Dobson 1995, 148–169). Na podoben način je Reagan po srečanju s Thatcherjevo v svojih spominih komentiral končno odločitev ZDA, da v spopadu za Falklandsko otočje odkrito podpre britansko stran: "The depth of this special relationship made it impossible for us to remain neutral during Britain's war with Argentina over the Falkland Islands in 1982, although it was a conflict in which I had to walk a fine line" (Reagan 1990, 357).

Ob novici o argentinskem napadu na otočje 2. aprila 1982 je britanska vlada brez kakršnegakoli soglasja z ZDA takoj odposlala 36 ladij, da obnovijo britansko suverenost nad otokom, pri čemer se je sklicevala na 51. člen deklaracije Združenih narodov. 3. aprila je vlada zaprosila ZDA, naj obsodijo invazijo, umaknejo ameriškega veleposlanika in uvedejo embargo orožja. A ZDA so se uradno odločile za začetni nevtralen pristop in posledično sprožile val ogorčenja v Veliki

Britaniji ob nepripravljenosti sodelovati v konfliktu med eno izmed ameriških najbližjih zaveznic in fašističnim režimom, a resnica je, da ZDA v konfliktu niso takoj prepoznale grožnje ameriškim nacionalnim interesom (Boyce v Capet in Sy-Wonyu 2005, 76–83). Gompert trdi, da je postajalo vedno bolj jasno, da so se ZDA znašle v situaciji, ko so se ameriški zunanjepolitični interesi znašli v konfliktu med podporo “posebnemu odnosu” in odnosu z Latinsko Ameriko ter ameriško zmožnostjo, da ohranijo mir in sodelovanje na zahodni polobli (Gompert v Jerome 2006, 27. april). ZDA so sicer podprle Britance v sprejetju resolucije Varnostnega sveta, ki je obsodilo argentinsko invazijo, ameriške tajne službe so delovale v britansko korist, a vendarle je administracija dajala vtis, da simpatizira tudi z argentinskimi predstavniki. Dejstvo je, da je bila poglobljena skrb Bele hiše obdržati Reaganovo popularnost in minimizirati škodo, ki bi jo lahko konflikt povzročil ameriškim proti komunističnim prizadevanjem v Evropi in Južni Ameriki. Ko se je državni sekretar Alexander Haig aprila 1982 angažiral v “shuttle diplomacijo” med Londonom and Buenos Airesom, ni predvidel britanskega emocionalnega naboja ob invaziji na britansko ozemlje in Thatcherjeve nepopustljivosti pri varovanju britanskega prestiža v luči slabega gospodarskega položaja in njenih ostrih gospodarskih politik. Kakor koli že, ZDA so naposled opustile svojo vlogo mediatorja in konec aprila tudi dejansko podprle britansko stran. Kot navaja Dobson, so ZDA pravzaprav morale ubrati previdne korake, ko je Argentina zasedla Falklandske otoke z argumentom, da pripadajo Argentini kot otočje Malvinas. Nekateri glasovi v Washingtonu so odločni britanski protinapad predstavljali kot poskus obnovitve imperializma in vmešavanje evropske države v zahodno poloblo, kar je bilo v nasprotju s principom Monrojeve doktrine. A Reagan je ne glede na vse zaobšel neposredne ameriške prioritete hladne vojne ali pa jih je morda, tako izpostavlja Dobson, v širšem smislu upošteval, ker je bila Velika Britanija tesen zaveznik v protisovjetski politiki. Thatcherjeva je bila nenazadnje zagovornica Reaganove oboroževalne tekme v NATU, poleg tega je bilo v ameriškem interesu, da se anglo-ameriško zavezništvo v ozračju hladne vojne obdrži in v tej perspektivi je pomen, ki sta ga oba voditelja pripisovala “posebnemu odnosu” očitno nadzoroval dinamiko krize (Dobson 1995, 148–169). A medtem ko je Haig iskal diplomatsko rešitev, je s strani ZDA že od prvega dne potekala prikrita logistična podpora Britancem (v kombinaciji s podporo tajnih služb) ali kot je komentiral takratni vodja ameriške mornarice Lehman: “One has to understand the relationship of the United States Navy to the Royal Navy – there’s no other relationship, I think, like it in the world

between two military services /.../ There was no need to establish a new relationship /.../ it was really just turning up the volume /.../ almost a case of not being told to stop rather than crossing a threshold to start” (Dimbleby in Reynolds 1988, 314–15). Po drugi strani se razplet ocenjuje drugače, češ da je bila Thatcherjeva ves čas v podrejenem položaju v “posebnem odnosu”. Reagan je njeno mnenje upošteval, ko so se njeni pogledi skladali z njegovo celotno strategijo hladne vojne (Boyce v Sy-Wonyu 2002, 76–83). A na nek način je falklandska vojna ironično celo okrepila “posebni odnos”, saj je razkrila učinkovitost skupnega vojaškega udejstvovanja, pokazala ZDA, da imajo v globalni varnostni politiki zaveznika, ki je voljan uporabiti vojaško moč in potrdila, da Velika Britanija potrebuje ZDA za zasledovanje svojih nacionalnih interesov.

Ko je sedem let kasneje, tik po uradnem koncu hladne vojne, v času predsednikovanja Geoga Busha leta 1990 Irak napadel Kuvajt, je Thatcherjeva dejanje takoj obsodila kot agresivno kršitev mednarodnega prava in s tem retorično kot prva izmed ameriških zaveznic podprla ameriško politiko v vojni v Zalivu, kar je odražalo tudi percepcijo širše usklajenih anglo-ameriških interesov na tem območju (Phythian 2007, 94). Thatcherjeva politika je bila tudi sicer usmerjena v povečanje britanskega vpliva v naftno bogati regiji in britanska trgovina s tem območjem se je po letu 1981 znatno povečala. Ključna stranka je bila Savdska Arabija, ki je sprejela britanske izvoze v vsoti 2 bilijona funtov do leta 1987, pri čemer je prodaja 132 britanskih vojaških letal in 70 raket Tornado leta 1985 pomenila največji posel z orožjem v britanski zgodovini (Petersen 2016, 30). Strateško območje največjih naftnih rezerv na svetu je v luči konca nevarnosti ideološkega sovražnika ostalo v interesu obeh držav, ki sta ne glede na filozofije svojih politik, želeli na takšen ali drugačen način, v enem ali drugem časovnem obdobju, “miroljubno” obvladovati svet. “Pax Britannica” se je moral umakniti, da je novi “pax Americana” lahko zaživel, kar se med drugim na nek način odraža tudi v opažanju, da se je “posebni odnos” v pravi meri vzpostavil šele, ko je ena stran v odnosu (v tem primeru Velika Britanija) postala (gospodarsko) ranljivejša od druge.

4 SKLEPNE UGOTOVITVE

Magistrsko delo je analiziralo pomen “posebnega odnosa” pri zasledovanju nacionalnih interesov Velike Britanije in ZDA s selektivnim zgodovinskim pregledom od začetkov vzpostavljanja tesnejših vezi med državama v času 2. svetovne vojne do osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko so se otoplili odnosi med Vzhodom in Zahodom. Selekcija virov se je izkazala za izredno zahtevno nalogo. Vpogled v dejansko naravo odnosa med voditeljema lahko po eni strani dajejo viri, ki v podrobnosti analizirajo tesne diplomatske stike med obema državama, korespondenca in drugi stiki med njunima voditeljema, različnimi svetovalci in predstavniki (veleposlaniki), a po drugi strani preučevanje dinamike odnosa med voditeljema zahteva strukturalen pristop k obravnavanju teme, torej kontekst, ki daje odločitvam in dejanjem glavnih akterjev pravo vrednost. Spoznavni proces v magistrskem delu so sicer usmerjale hipoteze, s katerimi smo želeli v prvi vrsti pokazati (ne)ovrgljivost domneve, da je gospodarska odvisnost Velike Britanije od ZDA v “posebnem odnosu” predstavljala eno izmed omejitev v medsebojnem sodelovanju. Velika Britanija se namreč ni zmoгла zvesto odzivati na željeno dejansko podporo britanskih sil ameriškim vojaškim podvigom v obdobjih zunanjepolitičnih kriz, kar so sicer implicitno pogojevale velikodušne gospodarske koncesije, ki so jih ZDA priskrbele za reševanje gospodarskega položaja Velike Britanije. Vrednost Velike Britanije naj bi bila v ameriških očeh njena strateško-vojaška vloga na “nestabilnih” območjih po svetu, ki so sovpadala z ameriškiimi interesnimi sferami, zato naj bi si ZDA prizadevale, da bi Veliki Britaniji finančno pomagale nadalje vzdrževati to vlogo. Po drugi strani je nadaljnje vzdrževanje strateško pomembnih pozicij in britanskega vojaškega osebja za Veliko Britanijo predstavljalo breme, kljub ameriškim posojilom. Vojaške intervencije pod ameriškim okriljem niso bile v britanskem nacionalnem interesu, niso imele ne javnega konsenza in ne zadovoljivih proračunskih sredstev. V nalogi se gospodarski kazalci, vojaška vpletenost ter obrambni izdatki Velike Britanije posebej izpostavljajo tam, kjer so bili ključni za preverjanje teh hipotez.

Poleg preverjanja hipotez je bil namen magistrskega dela izkristalizirati ključne nacionalne interese obeh držav v preučevanem obdobju, ki se v sklepnih ugotovitvah, zaradi zagotavljanja konteksta, navajajo pred ocenami o vzdržljivost hipotez. Naloga pokaže, da so bili ključni

ameriški nacionalni cilji v preučevanem zgodovinskem obdobju jasno nakazani že ob sami zasnovi “posebnega odnosa” na začetku 2. svetovne vojne, ko je ameriški predsednik Roosevelt z retoriko atlantske listine poskušal britanski kolonialni sistem prikazati kot ureditev, ki odreka pravice vseh narodov po svetu do samoodločbe, prav tako so nakazani v 7. členu ameriškega programa vojaške pomoči Zakona o posojilu in namenu (*Lend-Lease*). ZDA so namreč morale pri zasledovanju svojega dolgoročnega cilja, to je vloge globalne hegemonске sile, ki jo motivira zasledovanje tradicionalnih liberalističnih principov politike svobodnega trga in iskanja novih tržišč, najprej vplivati na opuščanje zaprtega trgovskega območja funta in zmanjšati premoč hegemonске sile, ki je svet obvladovala v 19. stoletju. Velika Britanija pa je bila v želji, da obdrži in vzdržuje svojo predvojno kolonialno strukturo, ohrani določeno mero prestiža v mednarodni politiki in na evropskih tleh, prisiljena stopiti v gospodarsko soodvisnost z ZDA. V analizi odnosov med državama v štiridesetih letih se jasno pokaže, da so se po letu 1944 začeli kazati različni pogledi na povojno ureditev sveta, ki so obenem nakazovali prihodnji ambivalenten značaj “posebnega odnosa”. Roosevelt je povezavo z Veliko Britanijo med vojno izkoristil kot vzvod za uresničitev svojih zunanjepolitičnih in notranjepolitičnih progresivnih (v osnovi protiimperialističnih) stališč, saj je sprejemal tudi odločitve, ki so imele namen omejiti britanski gospodarski vpliv v svetu. Churchill je nasprotno kot vzvod ravnotežja v novem sistemu mednarodne arene računal prav na anglo-ameriški “posebni odnos”. Njegova vizija so bile ZDA, ki bi Veliki Britaniji pravzaprav pomagale pri njeni tradicionalni vlogi v mednarodnem in evropskem okvirju. A že ob koncu vojne je bil nenaden umik posojilne pomoči (*Lend-Lease*) jasen znak, da se ameriške koncesije ne bodo mogle več jemati kot solidarnostna pomoč, temveč jih bodo ZDA začele pogojevati, pri tem pa jo bodo gnali lastni nacionalni interesi. Šele hladna vojna je v ameriških očeh povečala strateško vrednost britanskega “svetovnega trga” in njene vojaške prisotnosti na ključnih nestabilnih območjih povojnega sveta, kjer se je pričela tekma za vpliv med Vzhodom in Zahodom skozi prizmo hladne vojne. Velika Britanija je po drugi strani “posebni odnos” izkoriščala v prid svojim interesom, saj so zaporedne britanske vlade nenazadnje ugotovile, da lahko ravno z ogromnimi stroški, povezanimi z vzdrževanjem vojaške prisotnosti na teh strateških območjih, poskušajo vplivati na nadaljevanje ameriške finančne pomoči.

Drugo in četrto podpoglavje osrednjega dela naloge, kjer smo analizirali dinamiko odnosa z zgodovinskim pregledom, jasno pokažeta začaran krog, v katerem sta se z medsebojno "odvisnim" finančnim položajem znašli obe državi. ZDA so nudile finančno podporo v zameno za britansko podporo v kriznih situacijah, v katerih so se ZDA znašle v vlogi novega svetovnega nadzornika, pri čemer je bilo v petdesetih in šestdesetih letih (zaradi vrhunca hladne vojne) bistvenega pomena, da je bila ta pomoč izkazana v realni obliki, s pomočjo britanskih čet in ne zgolj retorično. V obdobju od srede štiridesetih let do srede šestdesetih let je bila ameriška gospodarska pomoč ključna za preživetje Velike Britanije in za prihodnost Britanske skupnosti narodov. Funt sterling, njegovo območje in britanske kolonije so veljale za vire moči, ki pa so paradoksalno zahtevale zaščito ZDA.

Lahko trdimo, da so strateški interesi kot tudi vzdrževanje stabilne vrednosti funta, ki je bil povezan s stabilnostjo dolarja, v očeh zaporednih ameriških administracij v tem obdobju pomenili ohranjanje zanimanja za "posebni odnos". Pogojevanja, naj aktivnejše sodelujejo na področju kolektivne varnosti, so prejemnice ameriške pomoči, kjer je v prvih vrstah izstopala Velika Britanija, doživljale predvsem glede evropske obrambe, kjer so ZDA dominirale pod okriljem NATA. V času korejske vojne Attleejeva vlada ni videla druge poti, kot da z realno obvezo britanskih čet podpre ameriške, saj je računala na velikodušna ameriška posojila in obenem še vedno sklepala, da ima Velika Britanija v mednarodni areni dovolj moči in vpliva, da bo uspela v določeni meri vplivati na ameriško zunanjo politiko. Kljub vsemu za britanskega ministrskega predsednika Attleeya ne moremo trditi, da je njegovo posredovanje v Washingtonu med stopnjevanjem korejskega konflikta in (posledičnega) zaostrovanja razmer s Kitajsko dejansko pripomoglo k Trumanovi odločitvi, da v vojni ne uporabi jedrskega orožja. Korejska vojna pa je že pred sueško krizo nakazala neskladje moči med obema državama, ki je dovoljevalo ZDA, da so lahko vodile politiko v skladu s svojimi interesi, brez oziranja na britanske. Britanska vlada se je v tem času prvič resno soočila s težavo, kako nadalje obdržati "posebni odnos" brez podrejanja svojih interesov ameriškim. Izražali so se dvomi glede zmožnosti vpliva britanske politike na ameriške zunanjepolitične interese in v tej luči se je zdelo nevarno, da se država zavezuje zasledovanju ameriškim ciljem. Prav to je bil morda eden izmed vzgibov britanskega premierja Wilsona, ki je bil leta 1964 soočen s podobno situacijo kot Attlee,

da je ob ameriškem zapletanju v Vietnam ubral previdnejšo politiko. Njegova nepripravljenost poslati čete ob bok ameriškimi v vietnamski vojni, ko jo je spretno argumentiral z gospodarskimi posledicami devalvacije funta (ki bi ga sprožilo britansko poviševanje proračuna za obrambo) za ameriške gospodarske interese. Leta 1967 je do devalvacije vseeno prišlo, deloma tudi zato, ker je Wilson v luči slabe gospodarske situacije že nekaj časa pred tem grozil, da bo morala britanska vlada postopoma umikati vojaško prisotnost britanskih čet na nekaterih strateško pomembnih območjih po svetu, pri čemer je s tem, kot pokaže magistrsko delo, zmanjšal pomen Velike Britanije za ameriške zunanje politične interese.

A še prej je bil "posebni odnos" na pravi preizkušnji v petdesetih letih, ko je bila ameriška administracija pod Eisenhowerjem soočena z dilemo, ali podpreti britansko-francosko intervencijo v sueški krizi ali dati prednost svojim zunanje političnim interesom iskanja zaveznic in odvratanja sovjetskega vpliva na izredno nestabilnem, dekoloniziranem območju Bližnjega vzhoda. ZDA so takrat obrnile hrbet svojima atlantskima zaveznicama in dale prednost pomislekom, vezanim na politiko hladne vojne. Ko je bil pred enako dilemo ameriški predsednik Reagan v času britanske intervencije v falklandski vojni, se je (sicer šele potem, ko je iztrošil pogajalske adute) odločil nasprotno in podprl svojo ideološko zaveznico v "posebnem odnosu". Thatcherjeva je bila sicer retorično in dejansko predana zavezništvu severnoatlantske pogodbe in njegovim zahtevam po zagotavljanju primerne proračuna za obrambo, obenem je realno podprla ameriško intervencijo v Libiji z britanskimi vojaškimi bazami. Vsekakor podrobnejša analiza anglo-ameriških odnosov v falklandski krizi ali pri sporni ameriški intervenciji v Grenadi leto dni poprej razkrije, da so ZDA tudi v obdobju oživitve "posebnega odnosa" v prvi vrsti zasledovale svoje zunanje politične prioritete, vpliv britanskega partnerja v navezi pa ostaja vprašljiv, kljub njegovim retoričnim in dejanskim zavezam "posebnemu odnosu".

Za vse tri konzervativne premierje, ki se v literaturi pogosto navajajo kot voditelji, ki so bili zavezani tesnim vezem z ZDA, to so Churchill, Macmillan in Thatcherjeva, lahko trdimo, da so to zvezo videli kot sredstvo, da Veliki Britaniji povrnejo moč in prestiž, ki bi se ga lahko posledično izkoristilo v prevzemanju vodilnejše vloge v Evropi. Vsi trije so želeli v pretežno bipolarnem svetu hladne vojne Veliko Britanijo zaplesti v vlogo najpomembnejšega mediatorja v odnosih med Zahodom in Vzhodom, pri čemer se je tej vlogi najbolj približala Thatcherjeva, a še

to v okoliščinah zadnjih vzdihljajev hladne vojne. Tudi Macmillan je bil nenazadnje soočen z možnostjo realne ameriške zahteve po podpori britanskih čet v stopnjevanju napetosti v Laosu, kjer na srečo do večjega vojaškega vmešavanja s strani ZDA ni prišlo.

H1: Gospodarsko močnejše ZDA so posebno vrednost anglo-ameriškega odnosa od začetka naprej vezale na pričakovano britansko realno vojaško pomoč pri zasledovanju ključnih ameriških ciljev v zunanji politiki in so zato večjo pozornost odnosu namenjale le v obdobjih, ko so zaradi svojih nacionalnih zunanjepolitičnih interesov potrebovale zaupljivega vojaškega in ideološkega zaveznika.

Prva hipoteza se v luči zgornje razprave in argumentov ne ovrže.

H2: Britanski politični voditelji so, ne glede na strankarsko ideologijo, v anglo-ameriškem odnosu od samega začetka naprej pragmatično zasledovali državne interese, ki jih je s svojo "diplomatsko strategijo" začrtal idejni avtor "posebnega odnosa", britanski politik Winston Churchill, skrb za gospodarski položaj svoje države pa je bil pomenljiv izvor konfliktov pri britanskem zasledovanju teh interesov.

Druga hipoteza se deloma ovrže.

Iz pregleda zgodovinskega odnosa je razvidno, da se ključni britanski interesi v zunanji politiki ohranjajo, pri čemer strankarska politika ne igra bistvene vloge. Šesto podpoglavje vsebinskega jedra magistrskega dela prikaže dinamiko odnosa med ameriškim predsednikom Nixonom in britanskim premierjem Heathom v luči britanskega uspešnega poskusa vključevanja v evropsko integracijo. V tem delu naloga ponovno pokaže gospodarske "temelje" "posebnega odnosa", saj se je ameriška administracija zbalala realne gospodarske konkurence, ki bi jo (z novim britanskim članstvom) razširitev in oblikovanje skupnega evropskega trga prineslo za ameriške gospodarske interese, zato so tokrat ZDA iskale oživitve "posebnega odnosa" in dale pobudo za tesnejšo evropsko integracijo pod okriljem NATA. V tem podpoglavju bi se lahko druga hipoteza, ki predvideva, da so vse zaporedne britanske vlade britanski prestiž videle v ohranjanju naveze na

območje britanske skupnosti, ZDA in Evropo, vsaj deloma ovrгла, saj, kot je argumentirano v nalogi, tak koncept vsaj po Heathu, sicer konzervativno usmerjenemu politiku, ni uspel zagotoviti britanskih interesov, zato je bil premier pripravljen opustiti željo po doseganju vseh treh ciljev hkrati in posledično odstopiti od favorizirane vloge Britanske skupnosti narodov. Po drugi strani pa je naloga pokazala, da se drugi del te hipoteze ovrže pri analizi Thatcherjevega obdobja, kjer je ministrska predsednica z odločnimi gospodarskimi reformami zagotovila ustrezen proračun za potrebe NATA, širila vojaško prisotnost na območje Perzijskega zaliva, sredi osemdesetih let povečala proračun za obrambo na 5 % BDP-ja in izpeljala nakup jedrskega sistema Trident (glej Prilogi A in B). Poleg tega je nacionalni interes odločno branila z vojaško intervencijo v vojni za Falklandske otoke, vojna pa je kljub 30-bilijonskim stroškom Veliki Britaniji prinesla dolgo željeni prestiž.

H3: ZDA so gospodarske koncesije Veliki Britaniji pogojevale z njeno realno vojaško pomočjo bodisi v okviru koriščenja britanskih vojaških baz bodisi v okviru realne pripravljenosti britanskih čet, da se borijo ob ameriških, pri čemer so bili britanski (in posledično ameriški) voditelji pri zasledovanju zunanjepolitičnih ciljev omejeni s trenutnim britanskim gospodarskim stanjem in gospodarsko politiko, ki sta bila predpogoj za zadovoljiv obrambni proračun države.

Tretja hipoteza se ne ovrže.

V analizi dinamike odnosa petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, predvsem v 2. in 5. podpoglavju vsebinskega jedra naloge, študiji primerov anglo-ameriških odnosov ob razmahu korejske in vietnamske vojne pokažeta, da je tudi gospodarska situacija dejansko predstavljala pomisleke britanske vlade pri zagotavljanju podpore ameriškim intervencijam. Ob začetku korejske vojne je na primer britanski proračun za obrambo dosegel že 10 % BDP-ja, kar je vodilo v odstop nekaterih ministrov. In kljub temu, da je Attlee zagotovil prisotnost čet, kljub slabim gospodarskim kazalcem, v zameno za finančne koncesije ZDA, je Wilson ni, je pa veliko bolj kot Attlee izpostavljal pomen britanskih vojaških baz na območjih, ki so spadala tudi pod interesno sfero ZDA. Ko je želel to strateško prednost vnovčiti za nadaljnjo ameriško finančno

pomoč tako, da je reševanje vrednosti funta poskušal pogojevati z umikom britanskih čet s teh območij, je za takratno ameriško vlado “posebni odnos” izgubil pomen.

Magistrsko delo je pokazalo, da sta s “posebnim odnosom” obe državi želeli pridobiti ali vzdrževati vpliv v svetovni politični areni. Če je ameriško gospodarstvo omogočilo ZDA, da so lahko s posojili pogojevale vojaško podporo od svoje zaveznice, ji je britanska pomoč, četudi zgolj v posredni ali retorični obliki, vendarle prinesla neko politično-strateško prednost in moč argumenta, da je poslanstvo “demokraciji zvezanih” držav tisto, kar ZDA vodi v vlogo prestižnega globalnega “policista”. Po drugi strani je Velika Britanija upala, da bo z zavezništvom ohranila svoj stolček za omizjem visoke politike, gospodarske koncesije s strani ZDA je uporabljala tudi za zasledovanje svojih nacionalnih interesov v zunanji politiki. Ne samo to, svojo strateško prednost je, dokler je le bilo mogoče, pogojevala s pričakovanjem, da bodo ZDA v zameno za njeno podporo, ohranile zanimanje za razvoj britanskega gospodarstva, ki je Veliki Britaniji (sicer v veliko manjši meri kot ZDA) omogočal določeno mero vojaškega vmešavanja v krizna žarišča hladne vojne. Magistrsko delo pokaže zametke za nadaljnje podrobnejše raziskovanje “posebnega” odnosa v času naveze Thatcher-Reagan, ki sta delila podobne načelne ideološke principe glede gospodarskega razvoja države in pomena strateškega zagotavljanja varnosti, pri čemer je odnos med obema državama v tem obdobju vsekakor vreden podrobnejšega pristopa, kot ga je lahko bil deležen v segmentu raziskovalnega okvira te naloge.

5 LITERATURA

1. Ash, Timothy Garton. 2006. *Svobodni svet*. Ljubljana: Založba MK.
2. Ashton, Nigel John. 2005. *Harold Macmillan and the Golden Days of Anglo-American Relations Revisited, 1957–63*. Dostopno prek: <http://eprints.lse.ac.uk> (6. april 2016).
3. Bartlett, C. J. 1992. *The Special Relationship: A Political History of Anglo-American Relations since 1945*. London: Longman.
4. Baylis, John in Jon Roper, ur. 2006. *The United States and Europe. Beyond the Neo-Conservative Divide?* Oxon: Routledge.
5. ---1997. *Anglo-American Relations since 1939: The Enduring Alliance*. Manchester: Manchester University Press.
6. ---1981. *Anglo-American Defence Relations, 1939–84*. Manchester: Manchester University Press.
7. Beade, Charles. 1942. *The Unrelenting Struggle. War Speeches by Right. Hon. Winston S. Churchill C. H., M. P.* Boston: Little Brown and Company. Dostopno prek: <https://archive.org/details/unrelentingstrug006889mbp> (10. april 2016).
8. Bhagwan, Vishnoo in Vidya Bhusan. 2009. *World Constitutions. A Comparative Study*. New Delhi: Sterling Publishers.
9. Bromund, Ted R. 2015. Assessing the future of the US-UK-special relationship. *Daily Signal*, 7. junij. Dostopno prek: <http://dailysignal.com/2015/06/07/assessing-the-future-of-the-us-uk-special-relationship/> (25. januar 2016).
10. Brzezinski, Zbigniew. 2004. *The Choice: Global Domination or Global leadership*. New York: Basic Books.
11. Burk, Kathleen. 2011. *How did the Anglo-American relations become essential?* Dostopno prek: <http://britishscholar.org/public-lecture-pdfs/> (1. februar 2016).

12. Callaghan, John. 2007. *The Labour Party and Foreign Policy. A History*. Oxon: Routledge.
13. Capet, A. in Aissatou Sy-Wonyu, ur. 2003. *The Special Relationship*. Rouen: L'universite de Rouen.
14. Chalmers, Malcom. 1985. *Paying for Defence: Military Spending and British Decline*. London: Pluto Press.
15. Churchill, Winston S. 2003. *Never Give In! The Best of Winston Churchill's Speeches*. New York: Hyperion.
16. Colman, Jonathan. 2004. *A Special Relationship Harold Wilson, Lyndon B. Johnson and AngloAmerican Relations at the Summit 1964–68*. Manchester: Manchester University Press.
17. Coxall, Bill, Robert Leach in Lynton Robins. 2011. *British Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
18. Coxall, Bill in Lynton Robins, ur. 1998. *Contemporary British Politics*. London: Macmillan.
19. Dockrill, Saki. 2002. *Britain's Retreat from East of Suez: The Choice Between Europe and the World*. New York: Palgrave Macmillan.
20. Dimpleby, David in David Reynolds. 1988. *An Ocean Apart*. London: Hodder and Staughton.
21. Dobson, Alan P. 1995. *Anglo-American Relations in 20th Century. Of Friendship, Conflict and the Rise and Decline of Superpowers*. London, New York: Routledge.
22. Dumbrell, John. 2001. *A Special Relationship: Anglo-American Relations in the Cold War and After*. London: Macmillan.
23. Eden, Anthony. 1960. *Full Circle: The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden*: London: Cassell.
24. Ellis, Sylvia. 2004. *Britain, America, and the Vietnam War*. London: Praeger.

25. Eurostat. Dostopno prek <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (25. april 2016).
26. Ferfila, Bogomil, Anton Grizold, Lance L. Leloup in Paul Arthur Phillips. 2003. *Politične institucije, politike in proračun: Severnoameriški razgledi*. Ljubljana: Littera picta.
27. Gaiser, Laris. 2010. *Geopolitika*. Radovljica: Didakta.
28. Golub, Philip S. 2010. *Power, Profit and Prestige*. London: Pluto Press.
29. Haney, Patrick J., Jeanne A. K. Hey in Laura Neack. 1995. *Foreign Policy Analysis. Continuity and Change in its Second Generation*. New Jersey: Simon&Schuster.
30. Held, David in David Mephram. 2007. *Progressive Foreign Policy*. London: John Wiley and Sons.
31. Heffer, Eric. 1991. *Never a Yes Man: The Life and Politics of an Adopted Liverpudlian*. London: Verso.
32. Heywood, Andrew. 2007. *Political Ideologies*. New York: Palgrave Macmillan.
33. Hodge, Carl C. in Carl P. Watts, ur. 2007. *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800–1914 Vol. II*. Westport: Greenwood Press.
34. Hynes, Catherine. 2009. *The Year That Never Was*. Dublin: University College.
35. Jonas M, Harold D. Langley in Francis L. Loewenheim, ur. 1975. *Roosevelt and Churchill. Their Secret War Correspondence*. New York: Saturday Review Press.
36. Kissinger, Henry. 1996. *Diplomacy*. New York: Simon&Schuster Paperbacks.
37. Kyle, Keith. 1991. *Suez*. New York: St Martin's Press.
38. Lowe, Peter. 1989. *The Significance of the Korean War in Anglo-American Relations, 1950–53, British Foreign Policy*. Hong Kong: Macmillan Press.
39. Lundestad, Geir. 2003. *The United States and Western Europe since 1945. From Empire by Invitation to Transatlantic Drift*. Oxford: University Press.

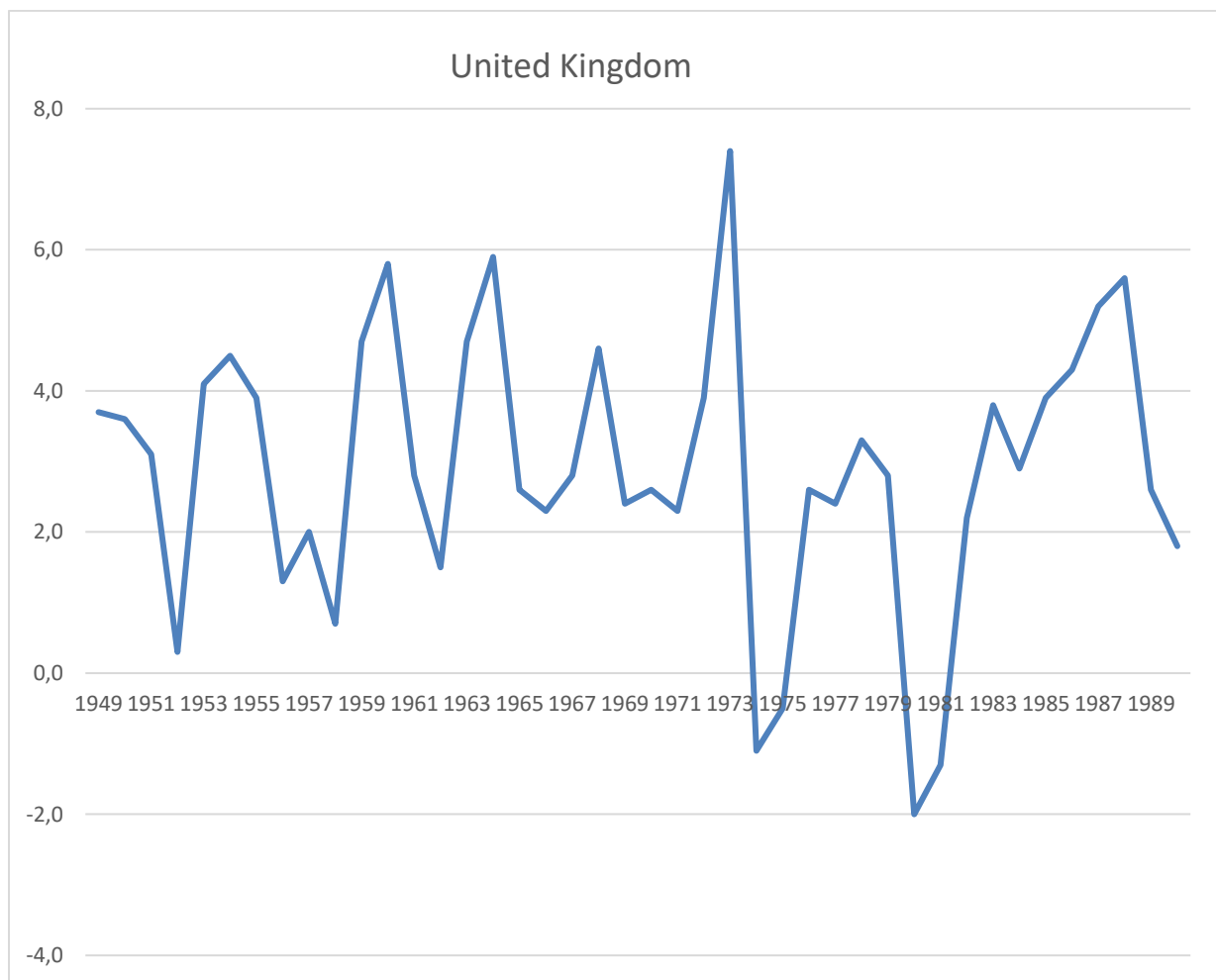
40. Marsh, Steve in Alan P. Dobson, ur. 2013. *Anglo-American Relations. Contemporary Perspectives*. Oxon: Routledge.
41. Min Hywe, Maj S. 1999. British Interests in the Korean War. *Back Journals* 25 (3). Dostop prek: http://www.mindef.gov.sg/safti/pointer/back/journals/1999/Vol25_3/4.htm (20. april 2016).
42. Neville, Peter. 2013. *Historical Dictionary of British Foreign Policy*. Toronto: The Scarecrow Press.
43. Nicholson, Michael. 1998. *International Relations*. New York; Palgrave Macmillan.
44. *Office of the Historian. Milestones: 1945–1952. NSC-68, 1950*. Dostop prek: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68> (20. marec 2016).
45. *Our documents - Transcript of President Franklin Roosevelt's Annual Message (Four Freedoms) to Congress 6th January 1941*. Dostopno prek: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=70&page> (20. marec 2016).
46. Payton, Alexander. 2015. President Obama and the not so Special Relationship. *Capx*, 17. november. Dostopno prek: <http://capx.co/president-obama-and-the-not-so-special-relationship> (20. januar 2016).
47. *PBS*. Dostopno prek: http://www.pbs.org/wgbh/commandingheights/shared/minitext/int_paulvolcker.html (22. marec 2016).
48. Peters, G. in John T. Woolley. 1999–2016. *The American Presidency Project. Dwight D. Eisenhower: "Joint Statement With Prime Minister Macmillan Following the Bermuda Conference," March 24, 1957*. Dostopno prek: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=11002> (20. april 2016).
49. Petersen, Tore T. 2016. *Anglo-American Policy toward the Persian Gulf, 1978–1985: Power, Influence and Restraint*. Eastbourne: Sussex Academic Press.
50. ---2011. *Richard Nixon, Great Britain and the Anglo-American Alignment in the Persian Gulf. Making allies out of Clients*. Eastbourne: Sussex Academic Press.

51. Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika. Osnove teorije in praksa. Center za evropsko prihodnost*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
52. Phythian, Mark. 2007. *The Labour party, War and International Relations, 1945–2006*. Oxon: Routledge.
53. Riley-Smith, Ben. 2016. US Ambassador Warns Scrapping Nuclear Arms Unilaterally Could Destabilise World. *Telegraph*, 13. januar. Dostopno prek: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/12098316/US-ambassador-warns-scrapping-nuclear-arms-unilaterally-could-destabilise-world.html (29. januar 2016).
54. Robb, Thomas. 2013. *A Strained Partnership? US-UK Relations in the Era of Détente, 1969–77*. Manchester: Manchester University Press.
55. Rossbach, Niclas H. 2009. *Heath, Nixon and the Rebirth of Special Relationship. Britain, the US and the EC, 1969–74*. London: Palgrave Macmillan.
56. Russet, Bruce in Harvey Starr. 1996. *World Politics. The Menu for Choice*. New York: Freeman and Company.
57. Ryan, Butterfield Henry. 1987. *The Vision of Anglo-America. The US-UK Alliance and the Emerging Cold War 1943–1946*. Cambridge: University Press.
58. Sainsbury, Keith. 1994. *Churchill and Roosevelt at War: The War They Fought and the Peace They Hoped to Make*. Washington Square: New York University Press.
59. Smith, Simon C. 2016. *The Wilson-Johnson Correspondence, 1964–69*. Oxon: Routledge.
60. Thatcher, Margaret. 1993. *The Downing Street Years*. London: Harper Collins.
61. Thiessen, Marc. 2010. David Cameron's Declaration of Independence. *Washington Post*, 17. maj. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/05/17/AR2010051701698.html> (15. januar 2016).

62. Thornton, Richard C. 2001. *The Nixon Years. Reshaping of America's Foreign Policy*. St Paul: Paragon House.
63. Turnšek, Tit. 2008. *Dinamika mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Svobodna misel.
64. Voinea, Anca I. 2011. *Examining the Suez Crisis*. 27. julij. Dostopno prek: <http://www.e-ir.info/2011/07/27/examining-the-1956-suez-crisis> (20. marec 2016).
65. Wall, Stephen. 2013. *The Official History of Britain and the European Community: From Rejection to Referendum 1963-1975. Volume II*. New York: Routhledge.
66. Waltz, Kenneth Neal. 1967. *Foreign Policy and Democratic Politics: The American and British Experience*. Boston: Little, Brown.
67. Woods, Randall Bennett. 1990. *A Changing of the Guard: Anglo-American Relations, 1941–1946*. Chapel Hill: University of North Carolina.
68. *Zakon o posojilu in najemu - Lend Lease Act*. 1941. Dostopno prek: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=71> (10. april 2016).

PRILOGA A:

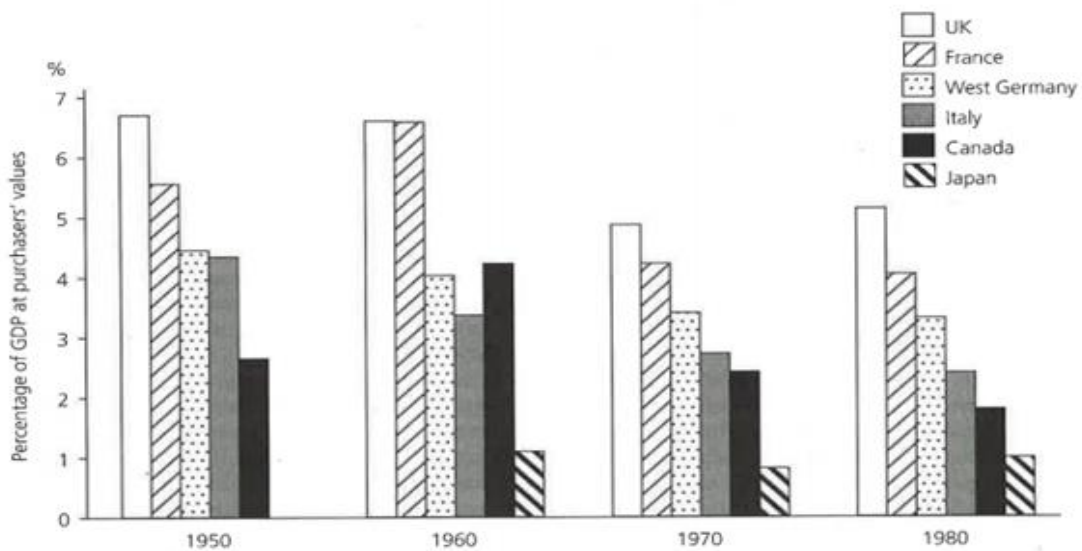
BDP kot kazalec gospodarske rasti v Veliki Britaniji med leti 1950 in 1990

Vir: Eurostat (2016).

PRILOGA B:

Britanski obrambni proračun od 1950 do srede osemdesetih v primerjavi z ostalimi evropskimi državami

Vir: Coaxall in Robins (1989, 25).